

Torsdagen den
20 april 1978

Torsdagen den 20 april

Kl. 12.00

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

§ 1 Fyllnadsväl till utskott

TREDJE VICE TALMANNEN: Moderata samlingspartiets partigrupp har som suppleant i finansutskottet under Sven-Olov Träffs ledighet anmält hans ersättare Per Westerberg.

Tredje vice talmannen förklarade därefter vald till
suppleant i finansutskottet
Per Westerberg (m)

§ 2 Justerades protokollen för den 12 innevarande månad.

§ 3 Meddelande om interpellationssvar

1977/78:147 om handläggningstiden för vissa kommunala ärenden

Kommunministern JOHANNES ANTONSSON:

Herr talman! Anton Fågelsbo har frågat mig om hur frågan om de långa handläggningstider av ärenden som väcks av enskilda kommunmedlemmar bör lösas. Med hänsyn till att Anton Fågelsbo är sjukskriven t. o. m. den 7 maj 1978 kan jag inte besvara hans interpellation inom föreskriven tid. Jag kommer att besvara den vid första lägliga tillfälle efter det att han återkommit till riksdagen.

§ 4 Om vidgad befogenhet för brandchef vid bekämpning av oljeutsläpp från fartyg

Kommunministern JOHANNES ANTONSSON erhöill ordet för att besvara Pär Granstedts (c) den 31 mars anmälda fråga, 1977/78:375, och anförde:

Herr talman! Pär Granstedt har frågat mig om jag är beredd att ta initiativ till att vidga brandchefs befogenheter i samband med bekämpning av oljeskador till havs och i de stora insjöarna.

Enligt brandlagen (1974:80) skall varje kommun svara för räddningstjänst i kommunen. Vid räddningstjänst utövar brandchefen eller den som är i hans ställe befälet. Brandlagen är emellertid tillämplig på oljebekämpning till havs

*Fyllnadsväl
till utskott*

*Meddelande om
interpellationssvar*

*Om vidgad befo-
genhet för brand-
chef vid bekämp-
ning av oljeutsläpp
från fartyg*

Torsdagen den
20 april 1978

*Om vidgad befo-
genhet för brand-
chef vid bekämp-
ning av oljeutsläpp
från fartyg*

eller i kustvattnen, Vänern eller Mälaren endast i den mån detta särskilt föreskrivs i lagen. Oljebekämpningen till havs och i kustvattnen m. m. ankommer på tullverkets kustbevakning.

Den som utövar befälet vid räddningstjänst får enligt 11 § brandlagen företa ingrepp i annans rätt, om fara för liv, hälsa eller egendom eller för skada i miljön inte lämpligen kan avvärijas på annat sätt. Bestämmelsen kan sägas utgöra en utvidgning och precisering av den allmänna nödrättsbestämmelsen i 24 kap. 4 § brottsbalken. Brandlagens bestämmelse om rätt att företa ingrepp är enligt särskild föreskrift tillämplig också vid oljebekämpning till havs eller i kustvattnen m. m.

Vid bekämpning av oljeutsläpp till sjöss krävs ofta insatser av både kustbevakningen och brandförsvaret. Arbetet får då bedrivas i samverkan mellan de deltagande räddningsorganen. Den som leder bekämpningsarbetet till lands kan därvid med stöd av 11 § brandlagen företa de ingrepp som behövs i det arbetet. Motsvarande befogenhet tillkommer den tjänsteman vid kustbevakningen som leder arbetet till sjöss.

Ibland, t. ex. när stränderna är långgrunda eller annars svårtillgängliga för kustbevakningens fartyg, kan det förekomma att brandförsvaret måste utsträcka sina insatser utanför själva strandkanten. I vissa fall svarar brandförsvaret efter samråd med kustbevakningen ensamt för oljebekämpningsarbetet. Då har enligt min mening det brandbefäl som leder arbetet befogenhet att besluta om ingrepp som avses i 11 § brandlagen. En sådan tolkning är väl förenlig med paragrafens ordalydelse, och den har ett klart stöd i föredragande departementschefens uttalande (prop. 1973:185 s. 167) att ingrepp i annans rätt skall få företas så snart ingreppet sker som ett led i den av samhället organiserade räddningstjänsten.

Om oljebekämpningsarbetet däremot sker i samverkan mellan kustbevakningen och brandförsvaret måste enligt min mening avgörande vikt fästas vid att det är kustbevakningen som har ansvaret för det arbete som bedrivs utanför strandkanten. Det är alltså den tjänsteman som leder kustbevakningens bekämpningsarbete som utövar befälet och som har att besluta om eventuella ingrepp. Att hans beslut måste utverkas torde i praktiken inte innebära några svårigheter. Om förutsättningar därför föreligger kan f. ö. var och en som deltar i arbetet företa ingrepp med stöd av den allmänna nödrättsbestämmelsen i brottsbalken.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört kan jag inte finna att det finns skäl att vidga brandchefs befogenheter i samband med oljebekämpning. En föreskrift om befogenhet för brandchef att besluta om ingrepp i annans rätt vid sådan oljebekämpning som hör till kustbevakningens uppgifter skulle enligt min mening leda till osäkerhet om ansvarsfördelningen mellan kustbevakningen och brandförsvaret.

PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunministern för svaret på min fråga. Såsom kommunministern i sitt svar beskriver reglerna förefaller de tillfredsställande. Det är det allmänna intryck jag får, inte minst med den tolkning av

11 § brandlagen som kommunministern gör. Men i praktiken tycks det råda en viss ovisshet om vad som gäller i det här fallet och om vilka befogenheter som bl. a. en brandchef kan ha.

Jag framställde min fråga med anledning av vissa problem som uppstod i samband med oljebekämpningen efter Tsesisolyckan. En brandchef som medverkade i bekämpningen av oljeutsläppet stötte nämligen på svårigheter när han ville disponera privat mark för att ställa upp utrustning och annat som behövdes för oljebekämpningen. Enligt den redogörelse jag fått för händelserna visste inte heller brandchefen om att han hade befogenheter att utan vidare disponera denna mark. Han gjorde det i alla fall, trots markägarens protester, men i en känsla av att han inte hade rätt att göra det.

Av detta får man intrycket att det kanske kan finnas anledning att se över informationen till vederbörande myndigheter och kanske också till allmänheten i kustområden, om vilka regler som gäller och vilka befogenheter bekämpningsmanskaper och de som leder arbetet har. Jag kan efter den nu lämnade redogörelsen inte bedöma om det också finns behov av förenklingar av bestämmelserna, men det är tänkbart att de kan göras klarare och mera entydiga. Framför allt är det viktigt att det inte råder någon oklarhet om vad som egentligen gäller och vilka befogenheter de som leder detta arbete egentligen har.

När en oljebekämpningsaktion skall genomföras är det viktigt att ingen tid går förlorad och att allt arbete sköts på ett så effektivt sätt som möjligt, och då måste naturligtvis både de som leder arbetet och allmänheten veta vilka befogenheter som finns och vilka bestämmelser som gäller.

Jag vill än en gång tacka för svaret på min fråga.

Kommunministern JOHANNES ANTONSSON:

Herr talman! Herr Granstedt är tydligen tillfreds med den tolkning av bestämmelserna som jag har gjort i mitt svar. Han påpekar nu att det kan råda osäkerhet hos myndigheterna i denna fråga. Om det gäller en informationsfråga och vi från departementet måhända finner att det uppstått oklarhet om tillämpningen, är vi självfallet beredda att överväga om ytterligare informationsinsatser för resp. myndigheter kan behövas.

PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag vill tacka kommunministern för detta uttalande. Jag har velat rikta uppmärksamheten på att det uppenbarligen har förekommit oklarheter och missförstånd. Därför är det värdefullt om kommundepartementet vill undersöka vilka eventuella förbättringar som kan vidtas. Jag är glad att kommunministern har lovat att göra en sådan granskning av situationen på det här området.

Överläggningen var härmed slutad.

Om vidgad befogenhet för brandchef vid bekämpning av oljeutsläpp från fartyg

Torsdagen den
20 april 1978

*Om tidpunkten
för avlämnande
av proposition
angående företags-
demokrati i kom-
muner och lands-
ting*

§ 5 Om tidpunkten för avlämnande av proposition angående företagsdemokrati i kommuner och landsting

Kommunministern JOHANNES ANTONSSON erhöll ordet för att besvara *Lilly Hanssons* (s) den 7 april anmälda fråga, 1977/78:398, och anförde:

Herr talman! Lilly Hansson har frågat mig av vilken anledning propositionen om företagsdemokrati i kommuner och landsting är försenad.

I december 1977 lämnades från kommundepartementet uppgift om att en proposition på grundval av betänkandet (SOU 1977:39) Företagsdemokrati i kommuner och landstingskommuner beräknades kunna lämnas till riksdagen den 31 mars 1978. Remisstiden gick ut den 15 december 1977. Ett stort antal av de sammanlagt omkring 280 remissyttranden som har avgetts kom in till departementet först i januari 1978. I åtskilliga remissyttranden anfördes synpunkter i kommunalrättsliga och andra frågor som kräver ingående överväganden. Dessa frågor övervägs f. n. inom regeringskansliet. Redan i den översedda propositionsförteckning som lämnades till kammarkansliet den 24 februari angavs att proposition i ämnet inte kunde lämnas till riksdagen vid den tidigare aviserade tidpunkten.

LILLY HANSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunministern för svaret.

Anledningen till min fråga är att de förhandlingar som skulle ha förts för att få till stånd ett meningsfullt MBL-avtal på den kommunala sektorn nu blir starkt försenade.

I MBL:s intentioner förutsätts att parterna på arbetsmarknaden skall träffa överenskommelser om inflytandeavtal. För de offentligt anställda måste ändringar i kommunallagen till för att medge de berättigade krav på inflytande som man har från de fackliga organisationerna. Man har alltså från de fackliga organisationernas sida väntat på dessa förändringar i kommunallagen, och man har väntat på utredningen och på den proposition som skulle läggas fram med anledning av utredningen. Propositionen skulle, som sägs i svaret, ha legat på riksdagens bord den 31 mars. Förseningen betyder att riksdagen inte hinner behandla propositionen före sommaruppehållet, och det blir åtminstone ett halvt års försening för de kommunalt anställda innan de får ett inflytandeavtal.

Jag tycker inte att argumenten för en försening är hållbara. På tre månader bör man hinna gå igenom remissvaren och ta ställning till hur propositionen skall se ut.

Möjligen är det så att regeringen har att ta ställning till starka motsättningar mellan löntagarintressen och arbetsgivarintressen. Kan det vara så att de remissinstanser som företräder arbetsgivarintressena fruktar för att den kommunala demokratin kommer att utsättas för stora faror om de kommunalanställda får ett mer demokratiskt arbetsliv?

Vid en sådan här försening misstänker man att regeringen inte är riktigt enig om hur den skall göra med denna proposition.

Det verkar vara så att de utredningsförslag som lagts fram om stärkande av löntagarnas ställning gärna ger den nuvarande regeringen huvudvärk. Det är inte första gången som regeringen skjuter på en proposition som gäller löntagarna. Förslaget om ny förtroendemannalag har regeringen skjutit upp till hösten.

Men när det gäller förslag som ger arbetarsgivarerna fördelar, så kommer de på löpande band. Där behövs det inga utredningar ens.

Nu får jag bara hoppas att den långa tid som regeringen tar på sig för att lägga fram förslaget om demokrati i kommuner och landsting skall leda till en för löntagarna fördelaktig utformning. Här har de tre borgerliga partierna i regeringsställning chansen att visa att de är lika goda löntagarparterier som man i så många andra sammanhang har velat göra gällande.

Nu vill jag fråga kommunministern: Kan vi lita på att den här propositionen kommer i mitten på maj, som det har aviserats?

Kommunministern JOHANNES ANTONSSON:

Herr talman! Jag kan försäkra Lilly Hansson att förseningen inte beror på någon oenighet i regeringen. Jag vill, för att undvika varje missförstånd, betona att i den debatt som har förts och förs om medbestämmande för arbetstagarna har det rätt och råder allmän enighet om att de anställda inom staten, kommunerna och landstingskommunerna i den mån det är möjligt med hänsyn till den politiska demokratin skall i samma utsträckning som de privatanställda tillförsäkras inflytande i frågor som berör dem.

Jag tror inte att det i remissinstanserna råder några starkt delade meningar mellan arbetsgivarintresset och löntagarintresset i de här frågorna, utan det kan sägas att båda parter betonar vikten av att den politiska demokratin måste skyddas på ett mycket säkert sätt; detta har betonats från bägge hållen. Flera av remissinstanserna har påpekat att det är ytterst väsentligt att gränserna mellan den överordnade kommunala demokratin och den kommunala företagsdemokratin mycket tidigt preciseras i kommande proposition och fastläggs under arbetet med den. Detta är mycket komplicerade frågor, som rymmer en rad kommunalrättsliga aspekter som f. n. ingående prövas från juridisk synpunkt, bl. a. inom regeringskansliet; det vill jag försäkra Lilly Hansson. Därför kan jag inte för dagen ange någon exakt tidpunkt utöver den uppgift jag lämnat i meddelandet till riksdagen.

LILLY HANSSON (s):

Herr talman! Får jag tolka kommunministerns sista mening i det senaste anförandet så, att propositionen *möjligen* kommer under våren, men att uttalandet också kan innebära att man inte hinner framlägga propositionen ens under maj månad? Jag begärde inte att få någon viss dag spikad för när propositionen skall läggas fram, utan jag frågade bara om vi kan lita på att den i varje fall kommer under maj. Jag blev emellertid inte på det klara med om kommunministerns svar var jakande på den punkten eller inte.

*Om tidpunkten
för avlämnande
av proposition
angående företags-
demokrati i kom-
muner och lands-
ting*

Torsdagen den
20 april 1978

*Meddelande om
interpellationssvar*

*Om skyldigheten
för kommun att
bekosta skolmål-
tider vid gymna-
sieskola*

Kommunministern JOHANNES ANTONSSON:

Herr talman! Jag vill upprepa vad jag sade i slutet på det förra anförandet: Med hänsyn till att dessa frågor är ur kommunalrättslig synpunkt av mycket komplex natur och att beredningen pågår för fullt inom regeringskansliet kan jag inte nu ange någon exakt tidpunkt för framläggandet av en proposition i frågan.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Meddelande om interpellationssvar

1977/78:159 om utbildningspolitiken

1977/78:161 om den verkstadstekniska utbildningen i gymnasieskolan

Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Jag vill meddela att jag på grund av resor ej har tillfälle att besvara interpellationerna 1977/78:159 av Åke Gillström och 1977/78:161 av Lena Hjelm-Wallén inom föreskriven tid. Jag avser emellertid att i samråd med interpellanterna söka finna en lämplig dag för besvarande.

§ 7 Om skyldigheten för kommun att bekosta skolmåltider vid gymnasieskola

Statsrådet BRITT MOGÅRD erhöll ordet för att besvara *Ylva Annerstedts* (fp) den 5 april anmälda fråga, 1977/78:385, och anförde:

Herr talman! Ylva Annerstedt har frågat mig hur jag ser på frågan om kommunernas skyldighet att servera lunch vid gymnasieskolorna.

Frågan om fri lunch i skolan för eleverna är en kommunal angelägenhet. Statliga medel finns ej reserverade för detta ändamål. Det är sålunda kommunerna som har att fatta beslut om eleverna i gymnasieskolan skall komma i åtnjutande av fri skollunch. Kommunerna får själva svara för de kostnader som följer av sådana beslut.

Jag finner ingen anledning att ifrågasätta kommunernas hantering av frågan om skollunch för eleverna i skolväsendet.

YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Mogård för svaret.

Jag hade hoppats att skolministern skulle vara positiv till tanken på att kommunerna bekostar skolluncher också för gymnasieelever. Kostexperter är eniga om vikten av att barn och ungdomar får ett näringsriktigt mål mat mitt på dagen. Tyvärr är det så att risken för slarv med mathållningen ökar i stor omfattning, om ungdomarna själva skall svara för lunchen, vilket får trötthet och försämrade skolresultat som följd. Alternativet till mat blir lätt en kopp kaffe och en bulle, vilket som bekant ger tomma kalorier.

Som skolministern också säger i svaret är denna fråga mycket riktigt en

kommunal angelägenhet. Oroliga föräldrar och lärare har emellertid hört av sig om detta, och det är därför jag velat få statsrådets reaktion på den här frågan.

Inom skolförvaltningarna i många kommuner har på senare tid i samband med budgetarbetet den tanken väckts, att skolmåltiderna för gymnasieelever skulle dras in eller avgiftsbeläggas. I ett kärvare ekonomiskt klimat tvingas naturligtvis kommunerna att nagelfara alla utgifter, och på skolans område är så många utgifter fastlagda genom författningar att sparutrymmet är mycket begränsat. Jag anser dock att skolmåltiderna är av så stor betydelse både för elevernas personliga hälsa och för deras insatser i skolarbetet att man måste finna andra besparingsvägar.

Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Det föreligger naturligtvis ingen anledning att här diskutera om det är bra att eleverna får mat eller inte. Jag har i mitt svar konstaterat att detta är en kommunal angelägenhet, vilket bygger på att riksdagen 1965 fattade beslut om kommunal skatteutjämning och därvid bakade in de medel, som tidigare utgick för skolmåltider och anskaffande av inventarier för skolmåltidsverksamheten, i det allmänna skatteutjämningsbidraget. Jag anser inte att vi bör ändra på detta beslut. Vi försöker ju att över lag minska detaljstyrningen, och då bör vi definitivt inte börja med specialregleringar av olika slag eller uttalanden från statsmakterna.

Jag tror att vi med största förtroende kan lämna ansvaret för den här frågan till kommunerna och den kommunala självstyrelsen. Om det är så att föräldrar i en kommun är oroliga tycker jag att de skall rikta sina anmärkningar mot hur verksamheten sköts till skolstyrelsen i kommunen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om visst samarbete mellan polismyndigheter, åklagarmyndigheter och sociala myndigheter

Justitieministern SVEN ROMANUS erhöll ordet för att besvara *Ulla Tillanders* (c) den 6 april anmälda fråga, 1977/78:393, och anförde:

Herr talman! Ulla Tillander har frågat mig om jag anser att de metoder för samarbete mellan polismyndighet, åklagarmyndighet och sociala myndigheter som har använts i Malmö borde vara tillämpliga också i andra kommuner.

Samverkan mellan polis- och åklagarmyndigheter är självfallet av grundläggande betydelse för en effektiv brottsbekämpning. Detta gäller inte minst i fråga om de former av kriminalitet som brukar sammanfattas under begreppet den organiserade och den ekonomiska brottsligheten. Frågan om samordning mellan bl. a. polis och åklagare för att bekämpa denna brotts-

Om visst samarbete mellan polismyndigheter, åklagarmyndigheter och sociala myndigheter

Torsdagen den
20 april 1978

*Om visst samarbete
mellan polismyndigheter,
åklagarmyndigheter och
sociala myndigheter*

lighet behandlas utförligt i årets budgetproposition. Där framgår att det skall ankomma på riksåklagaren och rikspolisstyrelsen att gemensamt finna de närmare former för samarbete som bedöms mest ändamålsenliga för att genomföra den satsning som har beslutats för detta och nästa budgetår i syfte att bekämpa den organiserade och den ekonomiska brottsligheten.

Formerna för samarbete mellan polisen på ena sidan samt socialvårdsmyndigheterna och andra kommunala organ på den andra har ägnats betydande uppmärksamhet under senare år. Ansträngningarna har inriktats på att finna former för samverkan både på planeringsstadiet och på fältet. Även om inriktningen och omfattningen av denna samverkan varierar mellan olika kommuner, står det klart att samarbetet har fortlöpande utvidgats och fördjupats. När jag har besökt olika polismyndigheter har det framkommit att polisen gärna ser att detta samarbete utvecklas ytterligare. I sammanhanget kan erinras om en enkät som 1975 års polisutredning har företagit till bl. a. ett 90-tal kommunstyrelser. Nära 90 % av de kommunstyrelser som har besvarat enkäten har uppgett att ett organiserat samarbete äger rum med polisen.

Erfarenheterna av de former för samarbete som förekommer i Malmö är uppenbarligen mycket goda. De kan säkerligen i flera avseenden tjäna som förebild i andra kommuner. Det bör emellertid i första hand ankomma på de lokala myndigheterna att nå fram till den närmare inriktning av samarbetet som framstår som mest ändamålsenlig mot bakgrund av förhållandena på platsen. Denna synpunkt har betonats i olika sammanhang på senare tid, bl. a. i socialutredningens slutbetänkande (SOU 1977:40). Det sägs där att det är mindre lämpligt att centralt ange i vilka former samverkan bör ske, eftersom olika lösningar kan tänkas, bl. a. beroende på den aktuella kommunens storlek och struktur.

Av vad jag har anfört framgår att jag är ense med Ulla Tillander om att det är mycket angeläget att de aktuella samverkansformerna ägnas stor uppmärksamhet och att jag anser att det säkert finns goda idéer att hämta från det samarbete som har tagits upp i Malmö. Frågor om samverkan med andra samhällsorgan är en central punkt i det arbete på området som bedrivs av bl. a. polisen och åklagarmyndigheterna. Jag vill till sist erinra om att spørsmålet om polisens samarbete med andra myndigheter också är en viktig fråga för polisutredningen, som väntas avge ett principbetänkande under året.

ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Jag vill först tacka statsrådet för det mycket innehållsrika och positiva svaret.

Många har nog intrycket att myndigheterna upplevt en tveksamhet inför att ingripa resolut i sådana här frågor. Visserligen har väl alltid de företeelser det här gäller, t. ex. prostitutionen, funnits i någon form, och man kan tycka att det är ganska lätt att resignera, att betrakta det som ett offer på storstadens altare, vars bekämpande bara hycklare och fanatiker kan ge sig in på.

Men synen på prostitutionen har kanske ändrats av olika skäl. Man vet litet

mer om den sociala bakgrund från vilken den yrkesmässigt bedrivna prostitutionen rekryterar sina utövare. En sådan insikt bäddar för en större inlevelse i att man inte längre tycker det är riktigt att flickor skall tillhandahållas som slit-och-släng-vara.

Än värre blir det naturligtvis om verksamheten tar sig rent affärsmässigt komplicerade former. I det här avseendet har myndigheterna i Malmö reagerat på ett föredömligt sätt, och den reaktionen har säkert en allmän preventiv verkan.

Ingen drömmer naturligtvis om att helt kunna utrota brottsligheten i fråga men det är stort redan det att man är medveten om och sätter käppar i hjulet på liknande verksamhet, varav prostitutionen naturligtvis bara är en sida. Man brukar säga att lasternas summa är konstant, men nog har man en känsla av att en brottsbekämpande verksamhet modell Malmö har sin inverkan på den balansen.

Utmärkande för den metod som har använts i Malmö är såvitt jag förstår att man praktiskt och tämligen oförskräckt gått in för att närmare och mera i detalj ta reda på det som alla har på känn finns. Det som vanligen kallas den undre världen och som är ganska dunkelt och svårgripbart har man i varje fall försökt att lyfta fram, kartlägga och dokumentera. Det fina är att man kunnat samarbeta och ta ett samlat grepp i dessa frågor och att man tagit resoluta och rejäla tag. Sådant uppskattas av allmänheten. Risken finns annars att den inställningen vinner insteg att den undre världen, osynlig och mäktig, utövar sitt inflytande och spänner sitt nät tämligen oberörd av myndigheternas strävanden, som så att säga sker på vardagslivets ytplan.

Jag ber än en gång att få tacka för statsrådets svar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om grunden för uppgifter om införande av förbud att bära kniv

Justitieministern SVEN ROMANUS erhöll ordet för att besvara *Håkan Winbergs* (m) den 12 april anmälda fråga, 1977/78:403, och anförde:

Herr talman! Håkan Winberg har frågat mig vilken grund det finns för vissa uppgifter i pressen om att man inom regeringskansliet överväger möjligheterna att införa generellt förbud för enskilda medborgare att bära kniv i Sverige.

Att inneha vissa typer av knivar är redan i dag förbjudet. Bestämmelserna härom finns i förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m. Förbudet, som är straffsanktionerat, omfattar s. k. springstilet och springkniv och riktar sig mot den som ej fyllt 21 år. Nyss nämnda typer av knivar får inte heller tillverkas i eller införas till riket. Innan förordningen utfärdades hade riksdagen beretts tillfälle att yttra sig över förslaget. Andra lagutskottet anförde därvid bl. a. att om den föreslagna ordningen inte visade sig effektiv borde frågan om generellt förbud tas upp till förnyat övervä-

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Om grunden för
uppgifter om infö-
rande av förbud
att bära kniv*

Torsdagen den
20 april 1978

*Om grunden för
uppgifter om infö-
rande av förbud
att bära kniv*

gande.

Enligt uppgifter från polisen i Stockholm förekommer det allt oftare att knivar används vid brott mot person, t. ex. rån och misshandel. Det har samtidigt också blivit allt vanligare att personer som av olika anledningar omhändertas av polisen är beväpnade med knivar eller liknande tillhyggen. Både inom polisledningen och på fackligt håll är man oroad över denna utveckling. Frågan om möjliga åtgärder i förebyggande syfte har därför tagits upp vid flera kontakter med justitiedepartementet.

De bestämmelser som i dag gäller om beslag och förverkande och som är av särskilt intresse i sammanhanget riktar sig i huvudsak mot föremål som antingen redan har använts som hjälpmedel vid brott eller har en utpräglad karaktär av brottsverktyg. Polisen kan därför inte utan vidare varaktigt ta om hand en kniv som påträffats hos en omhändertagen person. Detta har ansetts som otillfredsställande. En vidgad rätt att inskrida mot omotiverade innehav av knivar anses inte bara vara en angelägen åtgärd i den allmänna kampen mot allvarligare våldsbrott utan också en fråga om ett förbättrat arbetarskydd för polisen.

Vi är inom justitiedepartementet väl medvetna om vilka svåra gränsdragningsproblem som uppkommer om man vill överväga en lagstiftning som begränsar rätten att bära kniv. Eftersom polisens uppgifter om utvecklingen dock onekligen måste betecknas som oroande har jag ansett det motiverat att söka få del av de erfarenheter som man har gjort i ett par andra länder där man infört förbud mot att bära kniv på vissa platser. Avsikten är att på grundval av detta och annat särskilt insamlat bakgrundsmaterial söka göra en preliminär bedömning om skälen för en liknande eller till verkningssättet motsvarande reglering överväger de allvarliga betänkligheter som här onekligen ger sig till känna. Det är således fråga om ett kartläggande och förberedande arbete vars resultat det ännu är för tidigt att säga något om. Sammanfattningsvis vill jag dock framhålla att det inte kommer i fråga att införa något generellt förbud mot att bära kniv, detta av både principiella och praktiska skäl. Men man bör inte redan i förväg utesluta möjligheten att i någon form kunna vidta åtgärder för att möta den oroande utveckling som jag nyss har talat om.

HÅKAN WINBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret på min fråga.

I den situation som råder i dag med hög brottslighet där trenden i vissa avseenden är ökande, t. ex. när det gäller våldsbrotten och rånbroten, är det nödvändigt med brottsförebyggande åtgärder på många olika sätt. Det kan gälla information och upplysning, såsom t. ex. den kampanj mot häleribrott som skall dras i gång i dagarna. Det kan gälla kontaktverksamhet mellan myndigheter, skolor, organisationer m. m. Brottsförebyggande rådet verkar på olika sätt i det övergripande syftet att skydda människor från att bli utsatta för brott och skydda människor från att begå brott.

En lagstiftning med förbud att bete sig på vissa sätt eller att inneha föremål som kan vara farliga och användas i brottsligt syfte är naturligtvis en typ av

åtgärder mot brottslighet. Reglerna om vapeninnehav är exempel på det. Justitieministern har i svaret nämnt förbudet mot innehav av vissa stiletter. Men som jag ser det kan man inte förbjuda och författningsreglera i hur hög grad som helst, även om det inom en viss sektor eller bland företrädare för vissa myndigheter kan synas rationellt och effektivt med en långt gående förbudsreglering. En sådan reglering måste nämligen överensstämma med vad folk i allmänhet finner vettigt och förnuftigt.

När pressuppgifter har cirkulerat om att det i justitiedepartementet har övervägts generellt förbud att bära kniv, då menar jag att det är stor risk att man i alltför stort lagstiftningsnit håller på att passera gränsen för vad som är rimligt och vettigt. Man är då i närheten av det löjliga gräns. Många kanske kan få intrycket att avståndet mellan Mynttorget – och för all del också Sergels torg – och Grönköping inte alltid är så stort.

Dessbättre reducerar justitieministern problemet i svaret – avsikten är inte att det här skall bli ett generellt förbud. Men rätt många frågetecken kvarstår, tycker jag, och det nämns också i svaret: gränsdragningsproblemen, kontrollen, kommer man verkligen åt våldsvärkarna medelst förbud – kommer de inte att ha kniv ändå?

Det står i regeringsförklaringen från oktober 1976 att kampen mot brottsligheten skall intensifieras och den enskildes trygghet till liv och egendom förstärkas. Det är mycket viktigt att så sker. Men det heter också att den enskildes rättsskydd skall förstärkas, byråkratiseringen av vårt samhälle brytas och kraftfulla insatser göras mot krångel och onödig centralstyrning. Jag tror att ett förbud mot att bära kniv i vilken form det än sker måste utformas utomordentligt försiktigt – annars kan det ge intryck av en förbudsmentalitet som jag tror många människor anser skall vara den nuvarande regeringen främmande.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Om statsbidrag till spårvägar, m. m.

Kommunikationsministern BO TURESSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels *Daniel Tarschys* (fp), dels *Ulla Tillanders* (c) den 7 april anmälda frågor, 1977/78:395 resp. 397, och anförde:

Herr talman! Daniel Tarschys har frågat mig om regeringen är beredd att ändra nuvarande bestämmelser så att statsbidrag i framtiden även skall kunna utnyttjas för spårvägar.

Ulla Tillander har frågat mig om jag är beredd att ställa resurser till förfogande så att ett antal kommuner, bl. a. Malmö, kan bli försökskommuner för ett trådbussystem.

Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Såsom Daniel Tarschys påpekar i sin fråga föreslog den s. k. KOLT-utredningen vidgade möjligheter att ge statsbidrag till fasta anläggningar för lokal kollektivtrafik i tätorter, bl. a. till bussgator och spårvägar. Statsbidrag

Torsdagen den
20 april 1978

*Om statsbidrag
till spårvägar,
m. m.*

till trådbussanläggningar får också övervägas i samband med arbetet med den trafikpolitiska proposition som jag kommer att förelägga riksdagen.

Allmänt vill jag understryka angelägenheten av att goda förutsättningar skapas för kollektivtrafiken. Då det gäller att finna energisnålare, tystare och renare kommunikationsmedel är trådbussen enligt min mening ett alternativ. Jag anser att det är angeläget att trådbusstrafikens ekonomi samt övriga för- och nackdelar närmare utreds. Därför tog jag för ett par månader sedan kontakt med Stockholms läns landsting, SL, i uppdrag att lämna förslag till utformning av försök med trådbusstrafik. Detta arbete pågår, och landstinget räknar med att i år kunna lägga fram ett sådant förslag. Frågan om eventuell statlig medverkan i projektet får regeringen ta ställning till då.

Om ett försök kommer till stånd i Stockholms län blir de resultat som där kommer fram vägledande för framtida eventuella satsningar på trådbusstrafik.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Stockholms läns landsting kommer rätt snart att ta ställning till Lidingöbanans framtid. Att bevara banan – som en överväldigande majoritet av Lidingös invånare vill – ställer sig något dyrare än att gå över till busstrafik. Det skiljer på någon miljon om året i 1977 års priser, drygt 10 miljoner för banalternativet mot 9 miljoner för bussalternativet.

Men det här är en sned kalkyl redan från början, eftersom den inte ger en helt rättvisande bild av kostnaderna för de vägar som bussarna skall gå på. Och det är här som staten kommer in. De nuvarande statliga vägpengarna kan användas till vägar och tunnelbanor, men däremot inte till spårvägar som har korsningar i samma plan.

Kollektivtrafikutredningen föreslog 1975 att vägpengarna skulle kunna användas även till spårvägar av typ Lidingöbanan, och det har också många remissinstanser instämt i. Det var mot den bakgrunden som jag frågade statsrådet Turesson om regeringen är beredd att följa utredningen på den här punkten och medge att vägpenningar används också till spårvägar.

Jag ber att få tacka för statsrådets inlägg här i kammaren men jag lyckades faktiskt inte, trots att jag ordentligt spetsade öronen, uppfatta något svar på min fråga. Kommunikationsministern säger egentligen ingenting annat än att regeringen fortfarande funderar på saken. Det vore naturligtvis tacknämligt om jag kunde få ett litet förtydligande. Jag kanske då kan passa på att lägga till två följdfrågor.

För det första: För oss på Lidingö slår den nuvarande anslagspolitiken så att det kan utgå statsbidrag till att bygga en stor ny huvudled för motortrafiken men inte för en upprustning av spårvägen. Är det rimligt att man på detta sätt å ena sidan försvårar för kollektivtrafiken och å andra sidan gynnar busstrafiken framför spårvägstrafiken?

För det andra: Kommunikationsministern har i svaret till Ulla Tillander gjort ett klart ställningstagande till förmån för trådbussar som ett miljövänligt trafikmedel. Skulle han inte kunna göra ett lika klart ställningstagande till förmån för den sorts trådbussar som går på räls, dvs. spårvagnar?

ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret på min fråga. Jag noterar med tacksamhet de positiva inslagen, och jag tror att de verkligen är något att ta fasta på i framtiden.

Vad jag särskilt tänker på i statsrådets svar är hänvisningen till KOLT-utredningen, som på många ställen nämner att användningen av eldrivna bussar bör stimuleras, hänvisningen till propositionen samt på det uppdrag som Stockholms Lokaltrafik har fått att lämna förslag till utformning av försök med trådbustrafik. I detta sammanhang kan man också nämna det positiva intresse som riksdagen gav uttryck för redan vid riksmötet 1975/76. Trafikutskottet framhöll då i sitt yttrande över en motion om statsbidrag till trådbussar att den frågan var angelägen.

Det finns många andra tecken som tyder på att intresset kommer på bred front. Jag tänker då på en ökad medvetenhet hos allmänheten om vådorna av både buller- och luftföroreningar.

Både buller och luftföroreningar överskrider i storstädernas centrala delar det hälsovådliga gräns. Dessutom betyder nya trådbusstyper med modernare teknik att intresset stiger. Det är en buss som av tekniska utrymmesskäl kan byggas lägre över markplanet och bekvämare för de resande. Det är viktigt inte minst med tanke på äldre och handikappade.

Detta är några av skälen till att elektriskt drivna bussar har diskuterats i många kommuner i Sverige. t. ex. i Malmö, Stockholm, Göteborg, Helsingborg, Linköping, Uppsala och Örebro.

Det är faktiskt ganska angeläget att det görs något snart och att kommunerna får resurser, eftersom nedsmutsningen från trafiken ökar, samtidigt som medvetenheten om den också ökar. Det hinder som föreligger är den ekonomiska flaskhals som själva anläggningskostnaderna utgör.

Jag skulle slutligen vilja fråga statsrådet om inte en utvidgning av försöksverksamheten i Stockholm till att omfatta också Malmö vore värd sitt pris. Det är ju fråga om en försöksverksamhet, och det måste ha sin betydelse att den bedrivs i kommuner med olika strukturer.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Jag nämnde att jag uppmanat Stockholms Lokaltrafik att på försök inrätta en linje för trådbussar, så att vi får erfarenhet av framför allt det nya systemet med trådbussar, de s. k. duobussarna, som kan gå både med ström från luftledning och på batterier. När man från statens sida är intresserad av att få en sådan erfarenhet, ligger det nära till hands att staten är villig att stå för de merkostnader som kan uppkomma. När försöksverksamheten har kommit i gång – om den nu gör det – och vi fått de erfarenheter den ger, får vi anledning att ta ställning till hur man skall förfara i fortsättningen.

Huruvida försöksverksamheten kan utvidgas till att även äga rum i någon annan svensk kommun kan jag f. n. inte yttra mig om, men om det finns intresse från någon sådan kommun finns det anledning för kommunledningen att ta kontakt med kommunikationsdepartementet, som kommer att

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Om statsbidrag
till spårvägar,
m. m.*

pröva frågan.

Att jag för några månader sedan tog upp frågan om försöksverksamhet med trådbussar innebär alls inte att jag är negativ till spårvagnar. Tvärtom tycker jag att de är ett alldeles utmärkt kommunikationsmedel där de passar. Vi kommer att överväga KOLT:s förslag rörande ändrade regler för statsbidrag, men för dagen är jag tyvärr förhindrad att säga någonting om resultatet av dessa överväganden.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Det var mycket bra att vi fick veta att statsrådet är en lika varm vän av spårvagnar som han är av trådbussar. Då får jag bara uttala den förhoppningen att denna starka sympati också skall leda till en generös och positiv behandling av KOLT:s förslag. Detta förslag spelar stor roll för kollektivtrafiken här i länet och för Lidingö, där det kommer att ha betydelse för avvägningen mellan bussalternativet och banalternativet, som inom kort skall avgöras i Stockholms läns landsting.

Vi anser att det är rimligt att staten inte genom en snedvridning av anslagen gynnar det ena av två alternativ, utan att man får någorlunda likvärdiga ekonomiska förutsättningar för de båda alternativen.

ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Jag får tacka statsrådet Turesson också för det tillägg som han gjorde till svaret. Jag är mycket glad för att statsrådet kommer att lyssna på och ta hänsyn till framställningar från kommuner när det gäller trådbussar. I den kommun som jag själv representerar pågår f. n. en mycket ambitiös och, kan man säga, i ordets bästa mening radikal omläggning av trafiken i de centrala delarna. I samband med den omläggningen upplever nog många att en försöksverksamhet med en ny typ av bussar skulle ge ett mycket gott resultat.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Om reglerna för bemanning av fartyg

Kommunikationsministern BO TURESSON erhöll ordet för att besvara Kurt Hugossons (s) den 7 april anmälda fråga, 1977/78:396, och anförde:

Herr talman! Kurt Hugosson har frågat mig dels vad som är orsaken till att regeringen beslutat överlämna befälsbemanningsutredningens betänkande till den sjöfartspolitiska utredningen, dels när regeringen avser att med utgångspunkt i befälsbemanningsutredningens förslag förelägga riksdagen förslag i bemanningsfrågorna.

I juni 1969 tillkallades efter bemyndigande av Kungl. Maj:t en sakkunnig för att se över behörighetskraven för sjöbefäl och därmed sammanhängande frågor. Utredningen antog namnet befälsbemanningsutredningen. Utredningen har avgett två delbetänkanden, år 1974 och 1975.

*Om reglerna för
bemanning av
fartyg*

Befälsbemanningsutredningen avlämnade i januari 1978 slutbetänkandet Bemanning av fartyg.

I juni 1977 tillkallades efter bemyndigande av regeringen en särskild utredare med uppdrag att företa en sjöfartspolitisk utredning. Utredningen antog namnet sjöfartspolitiska utredningen. I direktiven förutsätts bl. a. att samråd skall ske med befälsbemanningsutredningen. Vid samma tidpunkt fick befälsbemanningsutredningen tilläggsdirektiv av motsvarande innehåll i fråga om samråd.

Vid avlämnande av befälsbemanningsutredningens slutbetänkande anfördes i skrivelse bl. a. att sjöfartspolitiska utredningen i en särskild till befälsbemanningsutredningen ställd skrivelse i november 1977 uttalat behov dels av komplettering av befälsbemanningsutredningens resonemang om de ekonomiska konsekvenserna, dels av översyn av vissa avsnitt i utkastet till betänkande, betingad av kollektivavtalsuppgörelser som träffats under den senaste tiden.

Detta är bakgrunden till det av regeringen fattade beslutet att överlämna befälsbemanningsutredningens betänkande till sjöfartspolitiska utredningen för vissa kompletteringar. Syftet med denna åtgärd är att före remissomgången väga in ytterligare faktorer av betydelse för sjöfartsnäringen, som tillkommit under den senaste tiden.

Sjöfartspolitiska utredningens kompletteringsarbete förutsätts enligt regeringsbeslutet bedrivas i sådan takt att en redovisning kan ske till mig senast den 31 maj 1978. Avsikten är att därefter skicka ut befälsbemanningsutredningens betänkande med kompletteringar för sedvanlig remissbehandling.

Tidpunkt för proposition och riksdagsbehandling av betänkandet blir bl. a. beroende av utfallet av remissomgången.

KURT HUGOSSON (s):

Herr talman! Jag tackar kommunikationsministern för svaret på mina båda frågor.

Det har varit litet underliga turer i den här frågan, herr kommunikationsminister. Befälsbemanningsutredningen har arbetat sedan 1969 med en översyn av reglerna för bemanning av fartyg. Nu har utredningen lämnat ifrån sig ett betänkande, som var enhälligt bortsett från att arbetsgivarsidan, Redareföreningen, hade en avvikande mening.

Det naturliga i sådana här sammanhang är att man ser till att trycka betänkandet – det var svårt att få kommunikationsdepartementet med på den punkten. Och sedan hade det varit naturligt att betänkandet hade skickats ut på remiss. Men då gör kommunikationsministern, sannolikt för att tillgodose arbetsgivarintressena, den märkliga manövern att han skickar över utredningen till sjöfartspolitiska utredningen för överarbetning på vissa punkter.

I samband med sjöfartspolitiska utredningens tillsättande utarbetades tilläggsdirektiv till befälsbemanningsutredningen om att samråd skulle ske med sjöfartspolitiska utredningen och att man också skulle göra ekonomiska beräkningar som skulle behövas för en bedömning av den företagseko-

nomiska effekten av utredningens förslag. Ett sådant samråd har ägt rum, och befälsbemanningsutredningen har också i sitt betänkande tagit ad notam den företagsekonomiska effekten – som inom parentes sagt är plus minus noll, även om Redareföreningen nu i efterhand vill göra gällande att så inte är fallet och har talat om kostnader som rör sig omkring 100 miljoner.

Det är en egendomlig ordning att man efter en lång tids utredningsarbete bildligt talat försöker sopa utredningens betänkande och förslag under mattan och skicka över det hela till en annan utredning. Det är så mycket mer beklagansvärt som i den enmansutredning som sjöfartspolitiska utredningen utgör de anställdas organisationer inte har samma möjligheter att göra sig hörda som de hade i befälsbemanningsutredningen – och det är minst sagt nödvändigt när man som kommunikationsministern i svaret säger att sjöfartspolitiska utredningens översyn av befälsbemanningsutredningens förslag bl. a. är "betingad av kollektivavtalsuppgörelser som träffats under den senaste tiden".

Detta är med förlov sagt förvånansvärt. Här har arbetsmarknadens parter träffat en kollektivuppgörelse, och sedan säger kommunikationsministern att eftersom de har gjort detta skall betänkandet skickas över till en annan utredning för en utvärdering beträffande de avtal som träffats på arbetsmarknaden.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Kurt Hugosson säger att det var en märklig manöver. Det kan jag inte alls hålla med om. När en utredning har pågått en mycket lång tid – det är Kurt Hugosson och jag överens om – från 1969 till 1978 i ett samhälle, som utvecklas och där det ständigt händer nya saker, är det naturligt att vissa delar kan behöva ses över med hänsyn till den senaste tidens utveckling. Det är precis vad vi har begärt att sjöfartspolitiska utredningen skall göra. Det vore rätt illa att skicka ut en utredning på remiss, om den inte är fullt up to date.

Det är inte särskilt populärt bland remissinstanserna att behöva belastas med allt det arbete som skrivandet av remissyttranden innebär. Då bör man naturligtvis inte i onödan begära remissvar. Man bör göra utredningar så fullständiga som möjligt, så att de myndigheter och organisationer från vilka vi begär remissyttranden slipper onödigt dubbelarbete. Det är bakgrunden, Kurt Hugosson. Jag tycker inte alls att det är något märkvärdigt.

För att det inte skall stå oemotsagt i kammarens protokoll vill jag rätta till ett par uppgifter, som Kurt Hugosson gav. Han påstod att befälsbemanningsutredningens betänkande var enhälligt bortsett från redarsidan. Det riktiga förhållandet är emellertid att de ombordanställda – såväl Svenska maskinbefälsförbundet som Sveriges fartygsbefälsförening – avgav särskilda yttranden.

Kurt Hugosson säger vidare att de ombordanställdas organisationer inte är representerade i sjöfartspolitiska utredningen. Men visst är de det. Alla tre organisationerna är representerade där.

KURT HUGOSSON (s):

Herr talman! När kommunikationsministern i höstas gav tilläggsdirektiv till befälsbemanningsutredningen uppmanade kommunikationsministern utredningen att samråda i olika frågor med sjöfartspolitiska utredningen. Sådant samråd har skett. Men när utredningen sedan är klar, byter man fot och vill på nytt ta upp de kontroversiella frågorna, där arbetsgivarparten har en från samtliga arbetstagarorganisationer avvikande mening.

Jag tycker detta är ytterst förvånansvärt. I den skrivelse till befälsbemanningsutredningen som har avlåtits av sjöfartspolitiska utredningens ordförande utan kontakt med de anställdas organisationer, vilka var representerade i befälsbemanningsutredningen såsom experter, återfinner man nämligen formuleringar, som är identiska med de formuleringar som Redareföreningen har sin reservation.

Det inträffade, att en utredning som har fullgjort ett arbete – mycket gott, såvitt jag kan förstå – skall bli föremål för en annan utrednings värdering, kan få principiella konsekvenser. Var hamnar vi, herr kommunikationsminister, om olika utredningsmän under pågående arbete ger underbetyg åt andra utredningar? Det naturliga hade varit, herr kommunikationsminister, att den sjöfartspolitiska utredningen fått befälsbemanningsutredningens betänkande på remiss och den vägen givits möjligheter att anföra sina synpunkter på det framlagda förslaget. Genom det nu begagnade förfarandet försöker man sopa befälsbemanningsutredningens betänkande och förslag under mattan. Under alla omständigheter fördröjer man handläggningen av befälsbemanningsutredningens förslag.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Jag tror inte alls att det här är någon särskilt ovanlig företeelse. Det har hänt förr, Kurt Hugosson, att en utredning får titta på andra utredningars förslag och betänkananden.

Jag begärde ordet nu senast för att bestrida den beskyllning som Kurt Hugosson riktade indirekt mot mig i det första inlägget, nämligen när han ville göra gällande att departementets – och på departementets förslag regeringens – agerande skulle på något sätt ha samband med en favorisering av den ena parten. Jag kan försäkra Kurt Hugosson att vi verkligen har ansträngt oss att ha kontakt med alla berörda parter. Troligen är det första gången som representanter för redare och de ombordanställdas samtliga organisationer suttit vid samma bord och under kommunikationsministerns ledning diskuterat sådana här frågor i en utomordentligt positiv anda. Jag vet att man från de ombordanställdas sida har uppskattat detta, eftersom det har givit konstruktiva resultat.

KURT HUGOSSON (s):

Herr talman! Det skall medges, herr kommunikationsminister, att visst har det hänt att man har lämnat över utredningar till andra utredningar, men det har i allmänhet varit expertutredningar som lämnats över till parlamentariska utredningar. I det här fallet har ett utredningsresultat, som alla berörda parter

varit med om att arbeta fram, lämnats över till en enmansutredare. Det förvånar mig att kommunikationsministern inte med ett ord vill kommentera det som jag tycker är så uppseendeväckande, nämligen att denne enmansutredare skall utvärdera den kollektivavtalsuppställning som träffats mellan de ombordanställdas organisationer och Redareföreningen.

Det här har väckt stor uppmärksamhet bland samtliga ombordanställdas organisationer, och de har i en skrivelse till kommunikationsministern, daterad den 21 mars 1978, givit uttryck för den bestörtning som man känner. Och det är inte bara de anställda som har reagerat, utan vad som hänt har lett till att generaldirektören Göran Borggård, som var ordförande i befälsbemanningsutredningen och som är en mycket kompetent utredningsman på området, har lämnat samtliga sina utredningsuppdrag inom kommunikationsdepartementet.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Det är inte fråga om att utvärdera några kollektivavtal, utan det är fråga om att bedöma deras inverkan på de beräkningar och förslag som befälsbemanningsutredningen har lagt fram.

KURT HUGOSSON (s):

Herr talman! Jag vill då direkt citera vad som sägs i svaret, nämligen att ordföranden i sjöfartspolitiska utredningen i en skrivelse "uttalat behov dels av komplettering av befälsbemanningsutredningens resonemang om de ekonomiska konsekvenserna, dels av översyn av vissa avsnitt i utkastet till betänkande, betingad av kollektivavtalsuppställningar som träffats under den senaste tiden".

Det som är förvånande är kanske inte att man gör den här översynen, utan att man gör den utan att de som varit med om att sluta dessa kollektivavtal själva får vara med vid den översynen. Det är därför de ombordanställda har reagerat, herr kommunikationsminister.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Kurt Hugosson citerade några rader i den skrivelse som utredaren i den sjöfartspolitiska utredningen har skrivit. Jag tycker nog att det vore mera relevant om Kurt Hugosson tittade på ordalagen i den skrivelse som var en följd av regeringsbeslutet att överlämna befälsbemanningsutredningen till sjöfartspolitiska utredningen.

KURT HUGOSSON (s):

Herr talman! Det är ju förvånansvärt att kommunikationsministern då tar upp det i svaret på de frågor som jag har ställt. Jag citerade direkt från det svar som jag har fått av kommunikationsministern, och jag kan fortsätta att citera: "Detta är bakgrunden till det av regeringen fattade beslutet att överlämna" etc. Med andra ord, denna skrivelse och dess påpekanden om de kollektivavtal som träffats är ju bakgrunden till att man försöker sopa befälsbemanningsutredningens betänkande under mattan.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 13 Kvinnlig tronföljd

Kvinnlig tronföljd

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1977/78:36 med anledning av propositionen 1977/78:71 om kvinnlig tronföljd jämte motioner.

I propositionen 1977/78:71 hade regeringen föreslagit att riksdagen skulle anta de i propositionen intagna förslagen till

1. lag om ändring i successionsordningen,
2. lag om ändring i regeringsformen.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”Arvsrätt till tronen tillkommer f. n. bara manliga medlemmar av kungafamiljen. I propositionen föreslås att arvsrätten till tronen utsträcks till att omfatta också kvinnliga avkomlingar till konung Carl XVI Gustaf. I en syskonkrets skall alltid den som är äldst stå närmast till tronen. De särskilda regler som i successionsordningen gäller t. ex. när en prins vill ingå äktenskap skall tillämpas för tronarvingar oberoende av kön. Samtycke till tronarvinges äktenskap skall lämnas av regeringen på hemställan av konungen. Det nuvarande förbudet för prins att ingå äktenskap med enskild svensk mans dotter upphävs.”

I detta sammanhang hade behandlats motionerna
1977/78:213 av Hans Lindblad (fp),

1977/78:215 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk), vari yrkats att riksdagen som vilande skulle anta grundlagsändring av innebörd att 1810 års successionsordning skulle upphöra att gälla den 31 december 1979,

1977/78:228 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari föreslagits att riksdagen beslutade

1. att avslå regeringens proposition 1977/78:71 om kvinnlig tronföljd,
2. att såsom vilande anta av motionärerna framlagt förslag till ändring i regeringsformen att träda i kraft den 1 januari 1980, innebärande övergång till ett republikanskt statsskick,
3. att såsom vilande anta förslaget – i överensstämmelse med i motionen föreslagen ändring i regeringsformen 1 kap. 2 § – att successionsordningen (SFS 1974:307) skulle upphöra att gälla vid utgången av år 1979,
4. att i övrigt hos regeringen hemställa om förslag till följdändringar i lagtext och reglering av andra förhållanden som kunde föranledas av ett beslut enligt 2 ovan, och

Torsdagen den
20 april 1978

Kvinnlig tronföljd

1977/78:925 av Hans Wachtmeister (m), vari hemställt att riksdagen skulle bifalla propositionen nr 71 med de ändringarna

a) att kognatisk tronföljd infördes, vilket innebar att manlig tronberättigads rätt enligt 1810 års avtal kvarstod,

b) att den kvinnliga tronföljden kom att avse även de medlemmar av konungahuset som var födda Sveriges prinsessa och vid grundlagsändringarnas ikraftträdande alljämt hade kvar denna ställning.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. avslå motionen 1977/78:228, yrkandena 2-4,

2. avslå motionen 1977/78:215,

3. med avslag på motionen 1977/78:228, yrkandet I i motsvarande del, och motionen 1977/78:213 som vilande anta den ändrade lydelse av § 4 SO som föreslogs i propositionens förslag till lag om ändring i successionsordningen,

4. med avslag på motionen 1977/78:228, yrkandet I i vad det inte behandlats under 3, och motionen 1977/78:925 som vilande anta propositionens förslag till

a) lag om ändring i successionsordningen i övrigt,

b) lag om ändring i regeringsformen.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Hilding Johansson, Olle Svensson, Ove Karlsson, Yngve Nyquist, Wivi-Anne Cederqvist, Kerstin Nilsson och Marianne Ståhlberg (samtliga s).

HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Som framgår av betänkandet har vi socialdemokrater i konstitutionsutskottet inte deltagit i beslutet i denna fråga. Skälen härför redovisas i ett särskilt yttrande. Innan debatten börjar – den kommer självfallet att föras mellan dem som avser att delta i beslutet – vill jag gärna läsa in detta yttrande i kammarens protokoll. Det sammanfaller med den deklaration som den socialdemokratiska riksdagsgruppen gjorde när propositionen om kvinnlig tronföljd lades fram.

Deklarationen lyder: "Vi kommer från socialdemokratiskt håll inte att motsätta oss att förslaget genomförs. Vi avser därför att i riksdagen lägga ner våra röster vid behandlingen av propositionen både vid det första beslutet under denna valperiod och under ett andra beslut under nästa period. I den nya författningen har statschefen inte längre några funktioner av politisk betydelse. Uppgifterna är numera enbart av representativ karaktär. Visserligen ingick enligt vår uppfattning i överenskommelsen om den nya grundlagen att några förändringar inte skulle göras i successionsordningen, men vi anser att det politiska intresset bör koncentreras på för vårt folks välfärd och trygghet avgörande frågor."

NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! I dagens svenska samhälle är strävandena att uppnå jämställdhet mellan man och kvinna en självklarhet inom alla politiska meningsriktningar, skriver konstitutionsutskottet. Utskottet refererar till regeringspropositionen nr 71, vari framhålls att ett av många uttryck för detta är föreskriften i regeringsformen att det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter.

Vad handlar då regeringspropositionen och utskottsbetänkandet om? Handlar det om att det nu skall bli slut på könsdiskrimineringen i samhälle och arbetsliv? Handlar det om att kvinnorna nu skall tillförsäkras lika möjligheter till befordran inom alla yrken? Handlar det om att rasera alla de hinder kvinnorna möter på skilda områden i samhället?

Nej, det handlar bara om att både manliga och kvinnliga medlemmar av den kungliga familjen skall få arvsrätt till tronen.

”Arbetet på jämställdhet mellan kvinnor och män påskyndas”, stod det att läsa i regeringsförklaringen när den borgerliga regeringen tillträdde. Skyndsamtheten gällde tydligen i första hand försöken att putsa upp fasaden på en odemokratisk institution. Den odemokratiska bördsrätten till ett högt ämbete skall utvidgas. Detta kan dock aldrig dölja monarkins oförenlighet med varje strävan till demokrati och jämlikhet.

I själva verket innebär förslaget att ge monarkin ett tidsenligare utseende, ett försök att bromsa de verkliga jämlikhetssträvandena. De tidningar som tagit kungahuset på entreprenad i det dubbla syftet att skapa verklighetsflykt och att höja lösnummerupplagorna med skvallerreportage får ökade möjligheter. Nu kan man spekulera i om det blir manlig eller kvinnlig efterträdare till den nuvarande kungen en gång i framtiden.

Har inte regeringens, konstitutionsutskottets och riksdagens ledamöter känt en besk smak när detta jippo framställs som ett led i en strävan till jämställdhet? Särskilt de kvinnliga ledamöterna, som måste uppleva sina medsustrars ojämlikhet på de flesta områden i samhället, borde reagera mot detta hyckleri. För de många kvinnor som genom arbetsinsatser, utbildning och hård kamp försöker bryta igenom könsdiskrimineringens vallar ter sig i alla fall talet om kvinnlig tronföljd som jämlikhetsreform närmast som ett håån. Om en man eller en kvinna skall kunna ärva ett ämbete har inte ett dyft med jämställdhet eller demokrati att göra. Det ärftliga ämbetet är odemokratiskt.

Vänsterpartiet kommunisterna förordar den enda raka lösningen av tronföljdsfrågan, nämligen att monarkin avskaffas. Då behöver man inte brottas med frågan om huruvida fullt kognatisk tronföljd ”är stridande mot det år 1810 ingångna avtalet mellan huset Bernadottes stamfader och ständerna”. Då behöver man inte brottas med frågan om konungen ”alltid skall vara av den rena evangeliska läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, samt Uppsala mötes beslut av år 1593, antagen och förklarad är”. Då behöver man inte brottas med frågan om nuvarande bestämmelse i successionsordningen att prinsar av det kungliga huset skall ”uppfödast i samma lära och inom riket”, liksom att den av kungliga familjen

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kvinnlig tronföljd

”som ej sig till samma lära bekänner, vare från all successionsrätt utesluten” också skall omfatta prinsessor av det kungliga huset.

Konstitutionsutskottet har faktiskt upptäckt att formuleringarna i 1809 års regeringsform och 1810 års successionsordning är präglade av den tid under vilken de tillkom. Har möjligen inte utskottet upptäckt att monarkin som system också präglas av en svunnen tid? Den är en kvarleva som inte har med ett demokratiskt synsätt att göra. Den är därtill ett inte oviktigt medel för de krafter som motarbetar demokrati och jämlikhet. Därför bör monarkin avskaffas.

Vår ståndpunkt är densamma som arbetarrörelsen och med den förbundna krafter alltid hävdad i kampen för demokrati och jämställdhet. Kravet på monarkins avskaffande har varit och är ett demokratiskt krav.

Socialdemokraternas ställningstagande till frågan om kvinnlig tronföljd har väckt förvåning för att inte säga förbittring på många håll inom arbetarrörelsen. I utskottet har de socialdemokratiska ledamöterna inte deltagit i beslutet. De socialdemokratiska kammarledamöterna skall heller inte delta i beslutet. Har man då inte tagit ställning? I själva verket har man tagit ställning och därtill mot sitt eget partiprogram.

När propositionen lades fram gjorde den socialdemokratiska riksdagsgruppen en deklaration – som Hilding Johansson här har upprepat – där det heter: ”Vi kommer från socialdemokratiskt håll inte att motsätta oss att förslaget genomförs.” Detta är alltså ståndpunkten. Tillägget att ”vi anser att det politiska intresset bör koncentreras på för vårt folks välfärd och trygghet avgörande frågor” är inte särskilt meningsfullt mot bakgrund av att kvinnlig tronföljd liksom monarkin är avsedd att användas för att avleda uppmärksamheten från avgörande frågor. Jag vill fråga Hilding Johansson på vilket sätt han anser att ”för vårt folks välfärd och trygghet avgörande frågor” gagnas genom att de socialdemokratiska riksdagsmännen viker sig för reaktionen och frångår sitt program.

Hur mår t. ex. de socialdemokratiska ledamöterna på Norrbottensbanken i dag? Om de skall lägga ned rösterna så strider det inte bara mot partiprogrammet utan också mot ett några dagar gammalt kongressbeslut i länet.

De som fortfarande anser att monarkin bör avskaffas i stället för att putsas upp kommer dock inte att sakna möjlighet att i omröstningen ge uttryck för detta. Jag yrkar bifall till motionen 228, vari föreslås avslag på propositionen om kvinnlig tronföljd samt monarkins avskaffande.

Fasadputsningen på kungahuset har ytterligare ett inslag som mera illustrerar monarkins odemokratiska karaktär än en verklig demokratisering. Det heter i betänkandet: ”--- det nuvarande förbudet för prins att ingå äktenskap med enskild svensk mans dotter upphävs.”

Till säregenheterna i detta ärende hör onekligen också den motion som pläderar för valfrihet mellan monarki och republik någon gång under nästa årtusende när nuvarande kungens ämbetslid är fullbordad. Olika alternativ för val av kung/drottning skisseras också. Även detta sägs tillhöra jämlikhetssträvandena! Motionen 215 måste verka lugnande på varje rojalist som känt sig uppskärnad över kommunisternas ständiga krav på monarkins

avskaffande.

När den uppmärksammade vpk-motionen om monarkins avskaffande behandlades av riksdagen förra året hade jag tillfälle att redovisa hur vissa pressorgan söker utnyttja kungahuset för att avleda uppmärksamheten från de verkliga samhällsproblemen, skapa verklighetsflykt och fördumning. Där finns Askungesagan om "den vanliga flickan som äntligen blivit drottning" och där finns allt skvaller om kungliga personer. Hur skall det inte bli nu, när prinsessor kan få ärva tronen och prinsar få ingå äktenskap med enskild svensk mans dotter?

Konstitutionsutskottet anför att 1974 års regeringsform bekräftade monarkin som Sveriges statsform. "Någon ändring i detta hänseende är i dag inte aktuell", skriver utskottet.

Jo då, ändring i detta hänseende har varit aktuell mycket länge och är alltjämt aktuell. Ändring i detta hänseende kommer också att öka i aktualitet i takt med att strävandena till demokrati och jämställdhet växer i styrka.

När vi avvisar förslaget om kvinnlig tronföljd sker detta utifrån den principiella uppfattningen att monarkin är oförenlig med demokratin. Det är samma principiella uppfattning som motiverar vårt krav om monarkins avskaffande.

Vi har i vpk-motionen pekat på att monarkin används för reaktionära syften. Monarkin tjänar inte bara reaktionära syften i vårt land utan utnyttjas också av våldsregimer i andra länder.

Kungaparets besök i Brasilien tolkades sålunda som stöd för den reaktionära och folkfientliga regimen där. Det som angavs vara ett privat besök fick sådan officiell prägel att det framstod som stöd för regimen i Brasilien, medan det stora flertalet i vårt land säkert stöder de demokratiska krafterna.

I arbetarrörelsens tidigare år var kampen mot monarkin en viktig del av kampen för demokratin. Detsamma gäller alltjämt. Vpk fullföljer arbetarrörelsens kampraditioner. Vi kräver monarkins avskaffande. Monarkin utnyttjas för reaktionära syften och är en kvarleva från en förgången tid. Monarkins avskaffande överensstämmer med strävandena för demokrati och jämställdhet.

I detta anförande instämde Carl-Henrik Hermansson, Eva Hjelmström, Lars Werner, Karin Nordlander, Inga Lantz, Tore Claeson, Jörn Svensson, Gustav Lorentzon, Bertil Måbrink och Eivor Marklund (samtliga vpk).

KARL BOO (c):

Herr talman! Den 1 januari 1977 trädde vissa ändringar i regeringsformen i kraft. Ändringarna avsåg bl. a. att i ökad utsträckning förankra strävandena att uppnå jämlikhet mellan man och kvinna i grundlagen. I 1 kap. 2 § regeringsformen sägs sålunda numera, att det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter. Den nya lydelsen av tidigare 2 kap. 16 § regeringsformen bygger på principen att ingen medborgare får missgynnas på grund av sitt kön.

Arvsrätt till tronen har f. n. bara manliga medlemmar av kungafamiljen.

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kvinnlig tronföljd

En sådan ordning framstår i dag som otidsenlig. Den strider också mot den i regeringsformen förankrade principen om mans och kvinnas jämställdhet. Det förslag som nu behandlas innebär att jämställdhet skall införas också i frågan om arvsrätt till tronen. I fortsättningen skall det råda fullständig jämställdhet mellan könen. I en syskonkrets skall alltid den som är äldst stå närmast till tronen, oberoende av kön.

Den reform som föreslås i propositionen framstår som följdriktig och naturlig. Jämställdheten mellan könen bör gälla också i fråga om statens högsta ämbete. Konstitutionsutskottet har därför tillstyrkt de genom propositionen framlagda förslagen till ändring i successionsordningen och regeringsformen. Genom dessa utsträcks arvsrätten till tronen till att omfatta också kvinnliga avkomlingar till den nuvarande monarken, konung Carl XVI Gustaf.

I frågan om den tekniska utformningen av reformen har utskottet inte haft någon erinran mot propositionens förslag. Formuleringarna i 1810 års successionsordning är präglade av den tid under vilken de tillkom. Någon fullständig översyn av successionsordningen har emellertid inte företagits i detta ärende. I princip är det nu bara fråga om sådana ändringar som behövs i samband med att kvinnlig tronföljd införs.

Mot den angivna bakgrunden avstyrker utskottet de ändringsförslag i olika hänseenden som framlagts i motionerna nr 213 av Hans Lindblad och nr 925 av Hans Wachtmeister.

Monarkin är väl förankrad i Sverige – inte bara i grundlagen utan också hos det överväldigande flertalet svenskar i deras medvetande och känslor. En annan statsform i Sverige än den nuvarande monarkistiska är helt enkelt inte aktuell i dag. Att utskottet avstyrker också motioner från vpk och apk som gäller statsformen är mot denna bakgrund en självklarhet.

Det som jag nu sagt må också gälla som en kommentar till vad Nils Berndtson har anfört här tidigare och som till innehållet är något av en följetong från vpk:s sida.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! I och med det beslut vi om en stund kommer att fatta har frågan om kvinnlig tronföljd bragts betydligt närmare sin definitiva lösning. Det är nu 26 år sedan vi fick den första riksdagsmotionen i ärendet, och sedan 1952 har en lång rad motioner väckts i frågan.

Jag skall inte här, herr talman, beröra alla de turer som ägt rum när det gäller kvinnlig tronföljd under senare år. Det räcker med att slå fast att socialdemokratin i den frågan haft en något underlig inställning, som förtjänar att hållas i minnet i dag.

Socialdemokraterna har ju i sitt partiprogram krav på införande av republik, men man har av olika skäl inte velat omsätta detta i praktiken då man har varit medveten om att något sådant skulle få förödande konsekvenser för partiet. Svenska folket vill definitivt ha monarkin kvar, och det är uppenbart att en överväldigande majoritet av svenska folket står bakom detta. Men detta

är, herr talman, ett internt socialdemokratiskt problem. Vi vet att det föreligger olika uppfattningar inom detta parti, och de frågorna må socialdemokraterna själva lösa bäst de kan.

Det föreligger också i dag motioner om införande av republik från riksdagens kommunistiska partier, även om det ena av de båda partierna uppenbarligen vill skjuta det definitiva beslutet framåt i tiden. Men, herr talman, de här motionerna har ingen som helst bred folklig förankring. Jag skall därför inte ägna någon tid åt att polemisera mot dem. Det är helt onödigt.

Däremot, herr talman, finns det faktiskt anledning att tillfoga några få ord när det gäller det socialdemokratiska uppträdandet i denna fråga. Det finns ett särskilt yttrande fogat vid utskottsbetänkandet, där de socialdemokratiska utskottsledamöterna ansluter sig till den deklaration som avgavs av den socialdemokratiska riksdagsgruppen när propositionen om kvinnlig tronföljd lades fram. Hilding Johansson har här i dag upprepat innehållet i deklarationen.

Jag tycker, herr talman, att det hade varit renhårigare om vi kunnat fatta det här beslutet under så bred anslutning som möjligt i kammaren. Jag exkluderar då naturligtvis kammarens kommunistiska partier. Det här är ett populärt förslag som man vet hälsas med tillfredsställelse och glädje av svenska folket. Mot den bakgrunden får man väl se det socialdemokratiska handlandet i denna fråga.

Jag skall inte uppehålla mig mera vid detta. Men jag har gärna velat markera att jag tycker det skulle ha varit uppriktigare att lämna ett klart besked från socialdemokratiskt håll var man egentligen står.

Herr talman! Vad vid nu skall besluta om innebär att det blir lika rättigheter för man och kvinna när det gäller tronföljden. I vår tid är detta en naturlig ståndpunkt. Det arbete för jämställdhet mellan könen som vi bedriver i andra sammanhang bör naturligtvis också komma till uttryck här.

Utskottet konstaterar att en sådan reform i nuläget är både riktig och naturlig. Genom att vidga arvsrätten till tronen får vi en följdeffekt, nämligen att vi slår vakt om den svenska monarkins fortbestånd, en effekt som stämmer väl överens med vad folkflertalet önskar. De som nu direkt eller indirekt är emot förslaget om kvinnlig tronföljd kan alltså med rätta sägas vara i otakt med tiden.

Förvisso kan man ha olika uppfattningar i delfrågor när det gäller denna proposition, men det hindrar inte att förslaget om kvinnlig tronföljd i dag bör antagas. Visserligen skall vi efter ytterligare riksdagsval 1979 fatta ett andra och slutgiltigt beslut i frågan, men enligt vad som klart framgår av den socialdemokratiska deklarationen kommer socialdemokraterna också då att lägga ned sina röster.

Herr talman! Vi har under senare år haft en rad debatter om kvinnlig tronföljd. Argumenten för och emot har vänts och vridits i denna kammare. Jag finner i dag ingen anledning att åter upprepa de här argumenten. Vi känner dem alla. Jag tror inte vi övertygar någon nu.

Mot den bakgrunden vill jag bara – och det är med stor tillfredsställelse jag

gör det – yrka bifall till vad konstitutionsutskottet hemställer i sitt betänkande 1977/78:36.

NILS BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Anders Björck låtsas att det inte finns något krav på monarkins avskaffande – men det vet han att det finns, och han vet också att det kravet växer i styrka samtidigt med att jämlikhetssträvandena i samhället växer. Han talar om att de som kräver monarkins avskaffande och en övergång till republik är ”i otakt med tiden”. Men nog är det en besynnerlig takt Anders Björck går i när han stöder sig på en feodal kvarleva som uttryck för det moderna svenska samhället.

Kungahuset är en kvarleva från förgången tid, och hela atmosfären kring kungahuset präglas av detta. Då kan det inte vara ett jämställdhetskrav – som utskottet försöker göra det till – att också kvinnor skall kunna ärva det kungliga ämbetet. Inte minst vissa pressorgans ivriga skrivelser om kungens liv – det må gälla semesterorten, festsalen eller sängkammaren – visar vad det här handlar om och att det är allt annat än demokratiska krav på jämställdhet. Den förnedring som vederfarits prinsar skall alltså enligt utskottet nu också vederfaras prinsessor. Detta har ingenting med jämställdhet att göra. Det finns ju saker som det ena könet utsätts för men som man hellre bör avskaffa än i falsk jämställdhet utsätta även det andra könet för. Om en man mördas har det ju ingenting med jämställdhet att göra om man skulle kräva samma behandling också av en kvinna!

Låg mig också till utskottets talesman Karl Boo säga att följetongen från vpk kommer att fortsätta så länge en feodal odemokratisk kvarleva bevaras i svenskt samhälle!

ALF LÖVENBORG (apk):

Herr talman! Jag tänker vara ganska kortfattad i denna debatt.

För varje socialist, ja, för varje demokratiskt tänkande människa är det republikanska statsskicket en självklarhet och argumenten för monarkins bibehållande eländigt svaga. Principen att positionen som statschef skall gå i arv är i sig själv en skymf, ja, en utmaning mot demokratin.

Nu säger de ljumma, de räddhågade, de principlösa att frågan kanske inte är så viktig längre. Kungens makt har reducerats så att det nu bara handlar om en symbol. Den socialdemokratiska markeringen i utskottet följer den linjen.

Men en symbol för vad? Jo, för en kungamakt som under århundraden har levt arbetsfritt i lyx och överflöd medan människor har svultit, för ett välde som under århundraden sände ut svenska pojkar att förblöda på Europas slagfält, som demonstrerade pronazistiska sympatier i en tid då stanken från krematorieugnarna bredde ut sig över ett plågat Europa. Symbol för det murkna och förlegade, den stelbenta konservatismen, symbolen för den pråliga enfalden. Varför skall den symbolen bevaras?

Den logiska slutpunkten för monarkins historia i Sverige borde ha varit den förra konungens frånfalle. Men så blev det ju inte. Grundlagberedningen

missade chansen och enade sig om monarkins bevarande. Den förra regeringens ledamöter fick klä ut sig till pingviner för att i skilda sammanhang betyga kungahuset sin undersåtliga vördnad – precis som tidigare.

Det måste ha känts bittert för de konsekventa republikanerna i det största arbetarpartiet, de som menar allvar med punkten om republik i partiprogrammet, som inte kan förstå de grumliga taktiska överväganden som ledde till att det socialdemokratiska partiet räddade monarkin i stället för att störta densamma.

Jag tycker det är märkligt. Skall man inte slåss för det man tror på, för det man anser vara viktiga principfrågor? Hur länge skall man på socialdemokratiskt håll sitta fast i en sådan handlingsförlamning?

Denna ambivalenta inställning har kritiserats av Tage Erlander i en artikel i *Clarté*. Det bör kanske tilläggas att artikeln skrevs i augusti 1927, då han sannerligen inte svävade på målet i sin gisslan av den politiska feghet som också på den tiden demonstrerades. Han skrev i artikeln bl. a. detta:

”Frågan om republikens införande blir härigenom något mera än en struntfråga som herrar politiker förklarar sakna aktualitet, utan en av våra viktigaste reformfrågor. Men en energisk kampanj för republiken måste igångsättas. Och framför allt får vi inte vara rädda om de bidrag till agitationen som ett nådigt furstehus självt ger oss.

Nästa prinsessbröllop, om vi får be. Det är en skandal för socialdemokratisk press, att det förra användes så illa.”

Det var ju ord och inga visor, men som vi vet blev i tidens fullbordan denne radikale studentpolitiker en av kungahuset ofta utnyttjad statist vid prinsessbröllop och andra kungliga evenemang. Så gick det också för hans efterföljare.

Olof Lagercrantz skrev så här i *Dagens Nyheter* den 20 oktober 1969 om vår ”längste” statsministers senare insatser:

”En sak lyckades Erlander inte med: att modernisera Sverige fritt från det ärflika kungadömet. Dess existens bidrar till känslan av instängdhet och kvalm i vårt land och väcker löje ute i hela världen. Våra politiska partier gör sig, därom är jag övertygad, skyldiga till en felbedömning då de av hänsyn till påstådd kungatrotthet i landet inte vågar ta upp republikfrågan.”

I den utmärkta tidningen *Republiken* nr 1 1970 skriver Sten Sjöberg följande rader vid Erlanders avgång:

”Det var mycket symboliskt när kungen vid Erlanders avgång från statsministerbefattningen placerade sig i aktern på Harpsundsekan och lät värden ro. Vår längste statsministers sista årtag för monarkin.”

Nu fortsätter socialdemokraterna att ro och avslår tillsammans med de borgerliga motioner med syfte att avskaffa monarkin och förverkliga den punkt som fortfarande finns kvar i det socialdemokratiska partiprogrammet, nämligen införande av republik. Det är beklämmande och innebär en utmaning mot den starka opinion för republik som ju finns också inom det socialdemokratiska partiet.

Arbetarpartiet kommunisternas motion nr 215 avslås med den vidunderliga motiveringen att yrkandet inte är förenligt med de i regeringsformen

givna bestämmelserna om monarkin.

Men vad är nu detta egentligen för larv? 1974 års regeringsform är väl inget heligt dokument som utan förändring skall gälla i evärdliga tider. Riksdagen har rätt att ändra på grundlagen och regeringsformen, om den så finner motiverat. Jag vill i det här sammanhanget veta vilken bestämmelse utskottet egentligen stöder sig på. Här verkar det ju som om utskottet försöker agera i enlighet med dåliga historiska förebilder.

Calle Lindhagen väckte 1912 den första republikmotionen i den svenska riksdagen. Det gjorde den dåvarande talmannen i andra kammaren, Axel Swartling, så upphetsad att han vägrade ställa förslaget under proposition. Han blev korrigerad av kammarens majoritet och lämnade då i vredesmod ifrån sig klubban och avgick som talman. Han tyckte ungefär som dagens utskott att förslaget inte var förenligt med skick och fason, men man kan väl ändå inte hoppas att utskottet, trots att det behandlat frågan så torftigt som nu skett, skall följa exemplet från 1912. Fast det vore egentligen att rekommendera, åtminstone för de utskottsledamöter som tillhör ett parti som har kravet på republik inskrivet i partiprogrammet.

Min kritik har – tyvärr – i hög grad riktats mot de socialdemokratiska ledamöterna, men det är naturligt. De borgerliga, framför allt moderaterna och centerpartiet, har ju här en konsekvent syn. De tycker det är fullt i sin ordning att man föds till ett ämbete i stället för att väljas till det. De tror på det uråldriga, mossiga systemet och försvarar det helhjärtat. Men socialdemokratin har och har haft republiken som programpunkt sedan seklets början. Där ligger skillnaden, och det är detta dubbelspel som man inte kan undgå att kritisera.

Den socialdemokratiska distriktskonferensen förra helgen i Norrbotten uttalade sig för att man skulle ta itu med republikfrågan. Det var liksom "ljus över landet", ansåg en ledarskribent i Aftonbladet i går.

Det skall bli intressant att se hur det blir med ljuset från den socialdemokratiska Norrbottensbänken när det blir dags för röstning. Skall ljuset bestå i att man röstar emot motionerna om republik eller att man gör ett sådant "kraftprov" att man lägger ner sina röster när det blir fråga om en ytterligare förstärkning av monarkin, när det blir dags att rösta för eller emot kvinnlig tronföljd?

Beslutet om införande av kvinnlig tronföljd är självfallet en åtgärd ägnad att stärka monarkin, att garantera att registret av tronföljare breddas. Att söka framställa det som en jämlikhetsfråga tangerar ju det löjliga. Förslaget att göra den kungliga paulunens kärleksfrukt till legitim tronföljerska är ju en monarkistisk finess, men att förslaget ens kan få socialdemokratiska ledamöter att tveka tycker jag är gåtfullt. Åtminstone i det fallet borde man kunna rösta nej, även om man tar risken att förgå de mest hängivna monarkisterna. Det är gåtfullt, tycker jag, därför att man sju gånger tidigare har röstat emot motioner om kvinnlig tronföljd. Vad skulle därefter ha inträffat som gör att man ändrar ståndpunkt? Är det ankomsten av Victoria? Men det kan ju rimligtvis inte vara något nytt principiellt argument.

Jag skall stanna vid detta och bara göra följande principiella sammanfatt-

ning: Monarkin är en utmaning mot demokratins principer. Systemet har för länge sedan överlevt sig självt och bör avskaffas så fort som möjligt. Frågan om kvinnlig tronföljd är ingen jämlikhetsfråga. Jämlikheten kan bara befrämjas genom grundläggande sociala förändringar i vårt samhälle, inte genom att man slår vakt om ett odemokratiskt statskick.

Jag yrkar bifall till vår motion nr 215.

HANS WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Den motion som föranlett mig att begära ordet riktar sig inte mot kvinnlig tronföljd som sådan – den anser jag vara självklar – utan mot den i hela världen okända form därav som regeringen föreslagit och som utredningsmannen döpt till fullt kognatisk tronföljd, dvs. på ren svenska närmast ovillkorlig förstfödsrätt. Såvitt jag kunnat finna är facktermen inte internationellt erkänd utan kräver en bruksanvisning, men det är ju helt naturligt, eftersom företeelsen som sagt är alldeles ny.

Eftersom termen bara förekommer i resonemangen kring förslaget och inte i själva texten till ändring i successionsordningen vore den väl inte mycket att öda tid på. Men tyvärr har termen fullt kognatisk tronföljd för många av vårt lands invånare blivit något av en dimridå, som döljer dess rätta innebörd. Låt mig därför peka på några enligt min uppfattning betänkliga sidor i förslaget, vars väsentliga del, den kvinnliga tronföljden, jag dock ansluter mig till. Jag är angelägen om att än en gång påpeka den saken.

Att i vår historielösa tid utskottet tagit mycket lätt på det ensidiga avtalsbrott som föreslås genom att riksdagen helt enkelt sätter sig över de offentlighetsliga överenskommelserna från 1810, valakten och kronprins Karl Johans försäkran är tyvärr inte alltför sensationellt men inte desto mindre beklagligt. Jag vill i det här sammanhanget citera några rader ur den installationsföreläsning som professorn i offentlig rätt Gunnar Bramstång höll i Uppsala i februari i år: ”Svårare blir det dock att ur mera *teoretiska och principiella* synvinklar söka övertyga en kritisk och för historiens vittnesbörd lyhörd opinion om riktigheten och *rimligheten* i avtalsbrott, avseende viss person eller viss ätt, som i gångna orostider genom val bragtes till rikets roder.”

Jag tycker att det hade klätt utskottet att tala om för riksdagen även denna innebörd i förslaget.

Det beslut som riksdagen nu står i begrepp att fatta innebär vidare att vår nuvarande konung under alla omständigheter, oavsett om en son skulle födas i äktenskapet senare, kommer att bli den siste Bernadottekungen. Det förhållandet rubbas inte av att man eventuellt ger de barn prinsessan Victoria kan komma att få namnet Bernadotte. En sådan namngivning, i strid mot alla genealogiska principer, betyder bara att man trasslar till begreppen för historiker och genealoger; som grund för fortbeståndet av ett traditionsbärande kungahus har den intet värde, sedan må namnlagsutredningen komma till vilket resultat som helst.

Såvitt jag minns var vi 1974 ganska eniga om monarkins symbolvärde, inte minst om krig och ockupation skulle drabba vårt land. Den här saken är i dag

lika aktuell som då, och med tanke på urholkandet av den försvarsmakt som skulle kunna hålla oss utanför rent av aktuella. Detta symbolvärde har i RF tagit sig uttryck i 13 kap. 10 §, där det uttalas att statschefen i krig bör följa regeringen. Jag skall inte ta upp tiden med att upprepa de betänkligheter jag 1974 anförde inför paragrafen, men jag tycker att mina argument vid det tillfället får en än större tyngd nu, om statschefen under ofärd är en drottning. Många omständigheter kan anföras som skäl för påståendet att hon därvid kan komma att belastas med fullständigt övermänniska bördor. Utan att jag ett ögonblick vill bestrida att även vår tid kunde komma att få sin motsvarighet till Kristina Gyllenstierna är det min bestämda övertygelse att vi i första hand bör lasta de obehagligheterna på en man.

Förslaget till kvinnlig tronföljd har också en retroaktiv del. Vi har visserligen exempel på retroaktiv lagstiftning i vårt land tidigare, men att införa en sådan även när det gäller grundlag är enligt min mening ytterligt betänkligt. Jag har full förståelse för att instrumentet kan behöva tillgripas, men då skall det verkligen vara nödvändigt. Något nödtvång kan jag absolut inte finna bakom en sådan retroaktivitet som skulle innebära att den manlige efterkommande till vår konung som eventuellt föds före den 1 januari 1980, och som enligt nu gällande grundlag alltså automatiskt blir kronprins, sagda datum skulle avsättas till förmån för en äldre syster. Ett sådant förfarande är direkt stötande, men man slipper det bekymret vid en normal kognatisk tronföljd.

Jag har i min motion inget yrkande beträffande retroaktivitet i allmänhet, men att jag motsätter mig den sådana den nyss skildrats framgår – utan större ansträngning av den som skall läsa detta – av mitt yrkande om kognatisk tronföljd.

Det enda motivet till den fullt kognatiska tronföljden tycks vara begäret efter jämställdhet, här i mitt tycke drivet in absurdum. Redan genom att acceptera förstfödsrätten har man ju gått emot sig själv i det avseendet. Vad är det för jämställdhet att den som genom en slump råkar födas först skall gå före alla andra? Om vi än till följd av den allmänna sekulariseringen inte talar om kungadömet med Guds nåde, är ändå vårt högsta ämbete av sådan art att det inte kan beröras av regeringsformens bud om lika rättigheter för män och kvinnor. Här gäller det dock inte tillsättande av en ämbetsmannabefattning i lönegrad XYZ, varifrån vederbörande kan dra sig tillbaka om det blir alltför obehagligt eller senast vid pensionering.

Utskottet har inte kostat på sig att med en enda bokstav motivera varför man avstyrkt min motion. Utskottet "anser" bara, och då må det vara även mig tillåtet att anse – och att inte anse. Eftersom jag anser att vi skall ha kvinnlig tronföljd, har jag velat yrka på sådan. Eftersom jag inte anser att vi skall ha en tronföljd som på två generationer avlägsnar huset Bernadotte från Sveriges tron – vilket är den odiskutabla följd av utskottets förslag – har jag velat yrka på kognatisk tronföljd.

Man har nyss fäst min uppmärksamhet på att min motion inte kan ställas under proposition eftersom den saknar förslag till lagtext. Jag yrkar därför – detta yrkande har delats ut till kammarens ledamöter – att riksdagen med

anledning av propositionen 1977/78:71 och motionen 1977/78:925 samt med avslag på motionen 1977/78:213 och motionen 1977/78:228, yrkandet 1, bifaller regeringens förslag till ändringar i successionsordningen och regeringsformen, dock att 1 § successionsordningen erhåller följande lydelse:

§ 1

Successionsrätt till Sveriges tron tillkommer manliga och kvinnliga efterkommande till kronprins Johan Baptist Julii, sedermera Konung Karl XIV Johans, avkomling i rätt nedstigande led, Konung Carl XVI Gustaf. Äldre syskon och äldre syskons efterkommande ha därvid företräde framför yngre syskon och yngre syskons efterkommande, *dock med företräde för manliga bröstarvingar inom samma led.*

I detta anförande instämde Tage Adolfsson (m).

ALF LÖVENBORG (apk) kort genmäle:

Herr talman! Det är rätt underliga krumsprång monarkins försvarare kan ägna sig åt. Jag fick inget svar av utskottets talesman när jag efterlyste varpå man stöder sin torftiga skrivning med anledning av vår motion. Hans Wachtmeister gör det här till en fråga om avtalsbrott och syftar då på 1810 års successionsordning. Såvitt jag vet vilar vår författning numera på folksuveränitetens grund.

F. ö. har det, som jag redogjorde för i mitt inlägg, under uppseendeväckande former redan 1912 fastslagits att Sveriges riksdag är fullt kompetent och behörig att behandla frågan om monarkins existensberättigande. Professor C.-A. Reuterskiöld hävdade nämligen att riksdagen inte ägde rätt att diskutera monarkins existens, men andra kammaren underkände den bedömningen. Vid det tillfället blev den dåvarande talmannen så upprörd att han avgick för tid och evighet. Vi är således fullt behöriga att behandla frågan.

Det har i sammanhanget talats om folkviljan, både här och av andra debattörer. Påståendet att det inte finns stöd i folkviljan för att införa republik är bara ett av många dåligt underbyggda argument. Det har inte företagits någon folkomröstning, så ingen kan med säkerhet uttala sig om opinionsläget.

F. ö. är det väldigt mycket som genomförs även om det inte finns någon folkmajoritet bakom. Det gick bra att genomföra en övergång till högertrafik trots att 82 % av väljarna var emot. De som nu står på kungahusets barrikader trampar ju på folkviljan i så många andra sammanhang. Man driver igenom en ekonomisk politik som håller på att ta köttet och smöret från arbetarhemmens bord, och beslut som gör tusentals människor arbetslösa fattas bakom stängda dörrar i bankernas direktionsrum. Vad har då folket att säga till om? Var är då respekten för folkviljan? Eller när fabriker flyttas utomlands – inte är det folket som bestämmer i de sammanhangen!

Jag är övertygad om att de som hänvisar till folkviljan har fel. Det är en grov underskattning av det svenska folkets sunda förstånd och intelligens när man hävdar att monarkin bärs upp av en bred folkvilja. Så är det inte, och ingen har kunnat ge belägg för att så skulle vara fallet.

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kvinnlig tronföljd

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Stor enighet synes i vårt land råda om att ämbetet som statschef skall kunna anförtrös åt både man och kvinna. Detta är emellertid ingenting för vår tid nytt eller enastående.

Den svenska historien känner tre regerande drottningar: Margareta (1363–1365), Kristina (1632–1654) och Ulrika Eleonora d. y. (1718/19–1720). Margareta och Ulrika Eleonora var båda valda. Kristina ärvde den svenska tronen efter sin fader. Både Margareta och Kristina satte en personlig prägel på sin tids svenska historia. En annan Kristina, Sten Sture den yngres änka, Kristina Gyllenstierna, ledde 1520 försvaret av Sveriges huvudstad mot danske kungens trupper.

Det torde vara ovedersägligt att många regerande drottningar i historisk belysning varit mycket framstående statschefer, exempelvis Elisabeth I och Victoria i England, Maria Theresia i Österrike och Katarina den Stora i Ryssland. En påtaglig förmåga att omge sig med skickliga och lojala manliga medarbetare har karakteriserat många regerande drottningar, även i vår tid. Det finns sålunda ingen anledning att betvivla kvinnliga statschefers förmåga att utöva sitt ämbete på ett med manliga jämförbart sätt. Vår egen historia visar emellertid att både drottning Kristina och drottning Ulrika Eleonora, sedan de väl burit kronan, självmant avsåde sig denna till förmån för sin närmaste manlige anförvant.

Herr talman! Att jag begärt ordet i denna fråga betingas mindre av konstitutionella än av mänskliga motiv. Vi avgör nu en ung människas levnadsväg. Att vara född till en framtida uppgift som statschef är säkerligen ett tungt ansvar att bära. Ingen annan medborgare behöver på samma sätt, alltifrån sin barndom och uppväxt och sedan under hela sitt vuxna liv, vara utsatt för andras närgångna uppmärksamhet och begränsad i sin personliga handlingsfrihet av konstitutionella föreskrifter och av den allmänna opinionen, samtidigt som vederbörande i tider av oro och våldshandlingar löper större risker till liv och lem än vanliga medborgare. I andra monarkier, och tidigare i vårt land, har sådana obehag kompensrats av maktbefogenheter som inneburet möjligheter till vad som med en modern term kallas "självförverkligande". Sådana möjligheter är i den nya svenska grundlagen statschefen betagna. För att åta sig en sådan uppgift krävs förvisso en sällsynt osjälviskhet, pliktkänsla och beredvillighet att avstå från ett krav på "självförverkligande" och i stället forma sitt liv till att – inför en obarmhärtig offentlighet – svara upp mot andra människors förväntningar.

En ridderlighet, som fordom skulle ha ansetts självklar men som i dag för många ter sig obegriplig, hade måhända kunnat föranleda lagstiftarna att – liksom i Danmark, Nederländerna och Storbritannien – välja en kognatisk tronföljdsordning, som först när en manlig tronföljare saknas lägger bördan på en kvinnas skuldror. När regeringen och konstitutionsutskottet nu avvisat en sådan lösning och valt att föreslå riksdagen att införa en fullt kognatisk tronföljd vill jag – och kanske också andra ledamöter av Sveriges riksdag – önska prinsessan Victoria lycka och välgång i den livsuppgift som förestår henne.

I detta anförande instämde Carl-Wilhelm Lothigius, Björn Körlof, Rolf Dahlberg, Olle Aulin, Lars Schött, Ingrid Andersson, Filip Fridolfsson, Lars Ljungberg, Tage Adolfsson och Birgitta Rydle (samtliga m).

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

HANS LINDBLAD (fp):

Herr talman! Jag har motionsledes föreslagit att på varken prinsar eller prinsessor må ställas kravet att de skall tro på den oförändrade Augsburgska bekännelsen. Jag tycker mig ha skäl för detta mitt förslag då ju något liknande krav ställs på varken manliga eller kvinnliga riksdagsledamöter.

Uppriktigt sagt hade jag väl inte väntat mig någon viktoria – alltså seger – för den motionen. Möjligen kan sägas att frågan är för liten för att tas upp. Men som liberal har jag lärt mig bl. a. dessa två saker: Fri- och rättigheter, inkl. religionsfrihet, skall man alltid värna om. Och vi skall akta oss för att diskriminera minoriteter hur små dessa än är.

Sagda minoritet består f. n. endast av en liten prinsessa, men den kan komma att utökas med syskon. Och skulle det sägas att min motion ägnas en för liten minoritet, kan jag väl försvara det också med att den kritiken i så fall kan riktas mot flera. Det senaste året torde, massmedialt sett, både dags- och veckovis, ingen annan svensk minoritet ha ägnats så stort intresse som just den lilla prinsessan.

Konstitutionsutskottet föreslår avslag på motionen. Jag är tacksam för att utskottet inte som argument använder tankar om att man inte längre behöver bry sig om vad som skall stadgas i grundlagen om att den som icke tror på den oförändrade Augsburgska bekännelsen samt Uppsala mötes beslut 1593 vare från all successionsrätt utesluten. Ty skulle utskottet ha en sådan tanke, uppställer sig genast frågan om det finns fler delar av våra grundlagar, där man enligt utskottets mening kan bryta mot lagen utan att det leder till några konsekvenser. Och det vore inte bra för ett grundlagsvårdande utskott. Tanken att man skulle ta lätt på en paragraf bara därför att den gäller religion finns självfallet inte hos utskottet. Ty då vore ju riksdagen tillbaka till diskussionerna om statskyrkans roll, och sådana debatter har liksom mist sin lyftning när biskop Billing och statsrådet Engberg inte längre tillhör kammaren.

Nej, konstitutionsutskottet är klokare än så. Utskottet hänvisar till att frågan inte är utredd. Att hänvisa till vad som utretts eller inte utretts duger ju i de flesta sammanhang, så varför inte också här. Jag har självfallet inget argument att sätta emot. Möjligen kan jag göra det lilla påpekandet att förra veckan avslog riksdagen förslag om utredning av de 300 000 kr. som konungen årligen erhåller i s. k. Guadelouperänta. Skälet till avslaget var att finansutskottet anförde att det inte vore rimligt att staten i dag utredde något som gällde eventuell kunglig brottslighet år 1815.

Att konstitutionsutskottet nu i stället åberopar behov av utredning kring en paragraf från 1810 och den i denna anförda Augsburgska bekännelsen från 1530 och Uppsala möte från 1593 är naturligtvis ingen motsägelse. Ty alla har väl förståelse för att det anrika och historiskt så bevandrade konstitutionsutskottet har en annan syn på århundraden och tiden än vad det jäktade,

Kvinnlig tronföljd

prosaiska och traditionslösa finansutskottet kan ha. Man behöver ju bara föreställa sig vad som skulle hända om dessa två utskott för en dag bytte ärenden med varandra. Tanken svindlar.

Herr talman! Ett ögonblick åter till sakfrågan, t. ex. stadgandet att den svenska regenten skall tro på arvssynd enligt den Augsburgska bekännelsen. Herbert Tingsten, som väl kände våra grundlagar, uttryckte det en gång så här: Antingen tror kungen på vad som står – men då är han väl närmast galen och bör avsättas. Eller också tror han inte på vad som där står, och då skall han ju avsättas enligt grundlagen. Eftersom alternativen ju har samma konsekvens, kan saken tyckas främst vara av akademiskt intresse.

Herr talman! Fylld av vördnad inför konstitutionsutskottet skall jag självfallet inte framföra något yrkande.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Det har citerats åtskilligt ur gamla urkunder, vilkas språk enligt utskottet präglas av den tid, under vilken de tillkom. Men för klarhetens skull bör vi kanske också påpeka att vår nuvarande grundlag bär dessa mossiga värderingar och uttryck vidare. Nog måste det väl te sig underligt att en grundlag som antogs 1974 innehåller hela denna flora av säregenheter: "Utkom från trycket den 11 juni 1974", står det på våra nuvarande grundlagar.

Det är möjligt att successionsordningen är av stort intresse som historiskt dokument, men som grundlag i dagens Sverige är det ett bedrövligt dokument, och det går bra att förvisa successionsordningen från grundlag till historiskt aktstycke genom att biträda vpk-motionen.

Men, herr talman, i mitt första anförande riktade jag en fråga till Hilding Johansson, med anledning av hans deklARATION, om på vilket sätt han anser att "för vårt folks välfärd och trygghet avgörande frågor", som det hette i deklARATIONEN, skulle gynnas av att man lägger ned rösterna. Jag har inte fått något svar på den frågan och vill därför upprepa den. Den är nämligen viktig inte bara för mig och vpk. Jag tror den är viktig för hela arbetarrörelsen.

Låt mig helt kort utveckla ett resonemang kring den frågan.

Det är inte svårt att räkna upp "för vårt folks välfärd och trygghet avgörande frågor". De är nämligen många i dagens Sverige. Men frågan är om kampen för dessa frågor på något vis stärks genom att socialdemokratiska riksdagsmän avstår från att rösta om kvinnlig tronföljd.

Bekämpar man arbetslösheten bättre på det sättet? Bekämpar man dyrtiden och stoppar pris- och hyresstegringarna på det sättet? Blir det fler daghemsplatser på det sättet?

Skall denna filosofi – att man skall vika sig i principiella frågor med motiveringen att andra frågor är viktigare – bli gällande, är väl risken stor att många av arbetarrörelsens principfrågor kommer att offras.

Ni måste veta att socialdemokratiska medlemmar och väljare är upprörda över att socialdemokratiska riksdagsmän ämnar lägga ned rösterna i denna

fråga. Varför skall ni då utmana dem som vill stå fast vid arbetarrörelsens traditionella hållning till monarkin? Tror ni att det är på det sättet man förstärker kampen kring "för vårt folks välfärd och trygghet avgörande frågor"? Tvärtom anser jag att det är risk för att sveket i monarkifrågan kan skapa en misstämning som försvagar denna nödvändiga kamp.

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kvinnlig tronföljd

ALF LÖVENBORG (apk):

Herr talman! Det är en vidunderlig debatt det här, anno 1978. Här står Gunnar Biörck i Värmdö och ömmar för Victoria och hennes tunga plikter och bittra öde. Jag tycker faktiskt att doktor Biörck borde ha besparat henne det ödet genom att engagera sig i kampen för monarkins avskaffande.

Argumentet har framförts att det väsentliga i frågan inte är vad för slags statschef vi har utan hans befogenheter. Det kan låta bestickande, och det kan användas av monarkister i evärdliga tider för att bevara det svenska kungahuset. Men jag vill nog fråga samtliga debattörer från den sidan: Var finns principen – känslan för demokratins värde? Och har nu författningen moderniserats, vilket självfallet skett, vad är då skälet till att som statschef placera en person som är meriterad bara genom att han, eller möjligtvis i framtiden hon, har råkat födas i en speciell familj?

Hans Lindblads anförande hade en och annan poäng. Han talar om den lilla minoritet som slår världsrekord i uppmärksamhet, och det kan man naturligtvis hålla med honom om. Kring kungahuset finns ju en personkult som jag tror slår alla andra rekord. Det talas ibland om personkult i Nordkorea, Sovjet och vissa afrikanska länder. Men sannerligen har Hans Lindblad rätt i att den personkult som utvecklats i Sverige kring vår monark, kring drottningen och kring hela den kungliga familjen, den slår alla tidigare rekord.

Öppna vilken veckotidning ni vill! Ser man inte kungen så ser man Silvia eller Victoria. Drottningen strålar, och kungen har börjat ta på sig en landsfaderlig min. Och barn är ju alltid söta. Vi ser dem i helg, vi ser dem i söcken – i färg så att allting skall komma till sin rätt. Vi får barnhistorier till livs. Vi får läsa om kungens älsklingsrätter, drottningens kreationer och Victorias första tand.

Det är en personkult som är helt makalös – på den punkten vill jag instämma med Hans Lindblad. Enorma pengar och resurser satsas på detta insmickrande och för vårt folk så förnedrande larv.

Det finns inga valsiffror – det har jag tidigare sagt – som visar hur stor del av folket som stöder monarkin såsom system. Men denna ständiga hjärntvätt kan givetvis inte gå spårlost förbi. Nog vore det väl skäl i att åtminstone hela arbetarrörelsen, LO och partierna försökte tända litet moteld i stället för att fånigt acceptera detta elände. Sätt in resurser för en bred folklig upplysningskampanj mot monarkin och för republiken. Överlåt inte fältet åt monarkisterna. Arbetarrörelsens partier måste gå till offensiv i stället för att ducka och försvara någonting som man i själva verket inte tror på.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kvinnlig tronföljd

Mom. 1 och 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionerna nr 228 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del samt nr 215 av Rolf Hagel och Alf Lövenborg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Nils Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 36 mom. 1 och 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionerna nr 228 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del samt nr 215 av Rolf Hagel och Alf Lövenborg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 156
Nej - 14
Avstår - 135

Ingegärd Fränkel (fp) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats som frånvarande.

Mom. 3 och 4

Propositioner gavs på bifall till 1:o) och utskottets hemställan, 2:o) motionen nr 228 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del samt 3:o) det av Hans Wachtmeister under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Nils Berndtson begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapropositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Hans Wachtmeister begärt votering beträffande kontrapropositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 36 mom. 3 och 4 antar motionen nr 228 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit det av Hans Wachtmeister under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Hans Wachtmeister begärde

rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 24
Nej – 13
Avstår – 270

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kriminalvården

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 36 mom. 3 och 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 228 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 159
Nej – 18
Avstår – 130

Lars-Ingvar Sörenson (s) anmälde att han avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat ja.

Förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

§ 14 Kriminalvården

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1977/78:31 med anledning av propositionen 1977/78:100 såvitt gäller anslag till kriminalvården jämte motioner.

FÖRSTE VICE TALMANNEN: I fråga om detta betänkande hålles gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

I det följande redovisas endast den punkt, vid vilken under överläggningen framställts särskilda yrkanden.

Punkten 2 (Kriminalvårdsanstalterna)

Regeringen hade i propositionen 1977/78:100 bilaga 5 (justitiedepartemen-

tet) under punkten F 2 (s. 112–117) föreslagit riksdagen att till Kriminalvårdsanstalterna för budgetåret 1978/79 anvisa ett förslagsanslag av 652 950 000 kr.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna 1977/78:666 av Bonnie Bernström (fp) och Karin Ahrland (fp), 1977/78:668 av Per Gahrton (fp), 1977/78:670 av Sven-Gösta Signell m. fl. (s), 1977/78:672 av Per Olof Sundman (c) och Olle Eriksson (c), vari hemställdes att riksdagen beslutade dels att hos regeringen begära förslag om en treårsplan beträffande biblioteksverksamhet vid kriminalvårdsanstalterna (yrkande 1), dels att för det första året, budgetåret 1978/79, anvisa ett i förhållande till regeringens förslag med 203 000 kr. förhöjt förslagsanslag om 653 153 000 kr. till kriminalvårdsanstalterna (yrkande 2),

1977/78:980 av Kerstin Andersson i Kumla (s) och Lilly Bergander (s), vari yrkats att riksdagen hemställde hos regeringen att denna snarast presenterade en plan för upprustning av biblioteksverksamheten vid kriminalvårdens inrättningar med en prioritering för biblioteksverksamheten vid häkten och slutna riksanstalter,

1977/78:981 av Gunilla André (c) och Anne-Marie Gustafsson (c), vari hemställdes att riksdagen beslutade att hos regeringen begära omprövning beträffande beslutet att lägga ned annexet Rödjan vid kriminalvårdsanstalten i Mariestad,

1977/78:1467 av Gunnar Richardson (fp), vari föreslagits att riksdagen i skrivelse till regeringen uttalade att beslutet om nedläggning av annexet Rödjan vid kriminalvårdsanstalten i Mariestad borde omprövas, och

1977/78:1468 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari föreslagits att riksdagen beslutade att hos regeringen hemställa om nödvändiga åtgärder för ett skyndsamt avskaffande av isoleringsstraffet och de s. k. speciella säkerhetsavdelningarna (yrkande 1), att uttala att Fångarnas Fackliga Centralorganisation (FFCO) erkändes som förhandlingsorganisation i enlighet med vad som anförts i motionen (yrkande 2) samt att hos regeringen hemställa om en utredning om förhållandena vid fängelserna, i enlighet med vad som anförts i motionen (yrkande 3).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande annexet Rödjan skulle avslå motionerna 1977/78:981 och 1977/78:1467,
2. att riksdagen beträffande lokalanstaltsplatser för kvinnor skulle avslå motionen 1977/78:666,
3. att riksdagen beträffande kriminalvårdsanstalterna Norrtälje och Tidaholm skulle avslå motionen 1977/78:670,
4. att riksdagen beträffande isolering m. m. skulle avslå motionen 1977/78:1468 i denna del (yrkande 1),
5. att riksdagen beträffande utredning om förhållandena vid kriminalvårdsanstalterna skulle avslå motionen 1977/78:1468 i denna del (yrkande 3),

6. att riksdagen beträffande intagnas fackliga rättigheter m. m. skulle avslå motionen 1977/78:668 och motionen 1977/78:1468 i denna del (yrkande 2),

7. att riksdagen beträffande plan för biblioteksverksamheten vid kriminalvårdsanstalterna skulle avslå motionen 1977/78:672 i denna del (yrkande 1) och motionen 1977/78:980,

8. att riksdagen beträffande medelsberäkningen med bifall till propositionen och med avslag på motionen 1977/78:672 i denna del (yrkande 2) till Kriminalvårdsanstalterna för budgetåret 1978/79 anvisade ett förslagsanslag av 652 950 000 kr.

Reservationer hade avgivits

1. av Lisa Mattson, Eric Jönsson, Lilly Bergander, Kerstin Andersson i Kumla, Hans Pettersson i Helsingborg, Helge Klöver och Martin Segerstedt (samtliga s) som beträffande annexet Rödjan ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionerna 1977/78:981 och 1977/78:1467 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört angående omprövning av beslutet om nedläggning,

2. av Gunilla André (c) som beträffande annexet Rödjan ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionerna 1977/78:981 och 1977/78:1467 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anfört angående reduceringen av platsantalet på kriminalvårdsanstalten Mariestad och annexet Rödjan,

3. av Lisa Mattson, Eric Jönsson, Lilly Bergander, Kerstin Andersson i Kumla, Hans Pettersson i Helsingborg, Helge Klöver och Martin Segerstedt (samtliga s) som beträffande plan för biblioteksverksamheten vid kriminalvårdsanstalterna ansett att utskottet under 7 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1977/78:672 i denna del (yrkande 1) och med bifall till motionen 1977/78:980 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört i detta hänseende.

Vid denna punkt hade avgivits ett särskilt yttrande av Hans Petersson i Röstånga (fp) beträffande intagnas fackliga rättigheter m. m.

LISA MATTSON (s):

Herr talman! Till justitieutskottets betänkande 31 är två reservationer fogade, som är undertecknade av utskottets socialdemokratiska minoritetsgrupp.

Den ena, reservationen 3, behandlar biblioteksväsendet i anstalterna. Kerstin Andersson i Kumla kommer senare att närmare motivera den.

När det gäller reservationen 1 ber jag redan nu att få yrka bifall och motivera att vi utifrån praktiska och principiella utgångspunkter icke kan gå med på det

som föreslagits i propositionen och som utskottsmajoriteten också tillstyrker, nämligen att den öppna anstalten Rödjan, som är ett annex till Maricstads-fängelset, skall läggas ned.

Låt mig inledningsvis allmänt tala om detta betänkande, som omfattar hela kriminalvården.

Vi observerade för någon vecka sedan att Folkpartiets kvinnoförbund hade gjort ett uttalande, vari det krävde att Hinseberg snarast skall läggas ned. Liksom tidigare år har vi också detta år i utskottet haft att behandla motioner som påtalar kvinnornas diskriminerade situation inom svensk kriminalvård. Jag vill speciellt trycka på att utskottet i år, liksom vartenda år sedan enkammarriksdagen infördes, mycket ingående och allvarsamt har behandlat dessa frågor och delar motionärernas önskan om att förhållandena skall bli bättre. Vi kan nu också glädjande nog peka på att en del anstalter kommer till där det finns plats också för kvinnliga intagna.

Tyvärr är det inte helt sanningsenligt vad som står i vårt betänkande, eftersom vi just har fått erfa att en lokalanstalt i Stockholmsområdet f. n. icke kan byggas. Förhandlingarna med ännu en kranskommun har gått om intet. Det kommer alltså att dröja ytterligare en tid innan vi får lokalanstalter i Stockholmsområdet.

Jag har sagt det förut och vill säga det om igen att i Stockholmsområdet har kriminalvårdsreformen aldrig kunnat träda i kraft, helt enkelt därför att det inte funnits lokalanstalter. Därför har andan bakom den nya reformen, att man skall slussas ut långsamt från rixanstalter till öppna anstalter osv., icke kunnat genomföras.

Jag tycker dock att det bör komma till kammarens protokoll att även de myndigheter och nämnder som har att göra med de kvinnliga intagna har observerat detta förhållande. Vi kan på alla punkter hålla med om att de kvinnliga intagna ännu icke får samma "vård" som männen, men de behandlas i varje fall något annorlunda när det gäller frigivningssituationen och permissioner. Kriminalvårdsnämnden, som har att ta ställning till frigivning för alla som har mer än ett års straff, har alltid haft och har fortfarande mycket mjukare regler för de kvinnliga intagna. Det är någon kompensation för den situation som de f. ö. befinner sig i.

Detta utskottsbetänkande nämner, liksom budgetpropositionen, riksrevisionsverkets skrivelse där det i fjol framfördes en önskan om att vi på lång sikt skulle lägga ned mellan 300 och 500 platser inom svensk kriminalvård. Man kan hålla med om att det vore önskvärt. Ju färre platser vi har på våra fängelser, desto bättre är det – föreställer jag mig att de flesta anser.

Men situationen har verkligen förändrats ganska markant. Kriminalvårdsstyrelsen skrev i november till justitiedepartementet och pekade på att långtidsklientelet har ökat i accelererande takt under de senaste åren, vilket kommer att leda till att ytterligare ca 200 platser behövs för den här typen av klientel under den kommande femårsperioden. Det gäller alltså dem som har dömts till fem år eller längre tid. 90 % av dem har begått narkotikabrott. De måste behandlas på våra rixanstalter. Vi kunde från kriminalvårdsstyrelsen peka på att det i augusti 1976 var 609 intagna av denna kategori. Den 1

november 1977 hade antalet stigit till 673. Denna ökning har fortsatt.

Jag har ibland ställt frågan om det möjligen kan vara så att domstolarna har infört en strängare praxis vid utmätningen av straff för brott. Man har sagt mig att så icke är förhållandet, medan däremot den stora satsning som polisen och myndigheterna har gjort för beivrande av narkotikabrott har medfört att det blivit så många fler intagna. Det ställer kriminalvårdsstyrelsen och kriminalvårdsverket inför en ytterst svår situation.

I november krävdes från styrelsens sida att man skulle öppna en avdelning i Tidaholm. Den anstalt det här är fråga om har vi diskuterat i kammaren åtskilliga gånger, och vi har beslutat om den. Från departementets sida bestämde man så småningom att en avdelning skulle läggas ned. Det var inte många månader som gick innan kriminalvårdsstyrelsen begärde att den skulle tas i bruk igen, helt enkelt därför att man icke har platser tillgängliga för detta stora klientel med de verkligt långa straffen.

Vi begärde vidare att få avdelningar även i Härnösand. Därav har inte blivit någonting ännu, men det har i alla fall ställts i utsikt att man skall få ytterligare en avdelning i Tidaholm, och den är verkligen alldeles nödvändig.

Om man läser den statistik som ges ut varje månad beträffande kriminalvårdsanstalterna och de allmänna häktena, finner man av siffrorna från den 11 april visserligen en tendens som är ganska genomgående, nämligen att beläggningen blir något mindre när våren och de hägrande sommarmånaderna kommer. Men det är i alla fall en ökning från den 1 april i fjol med totalt 182 platser. På de öppna anstalterna är det 100 fler intagna än för ett år sedan. På de öppna rixsanstalterna var det 67 fler instagna än i fjol. Beträffande lokalanstalterna var det 55 på de slutna och 33 på de öppna.

Detta gör att vi knappast kan tro att trenden är tillfällig. Den utveckling som kriminalvårdsstyrelsen har noterat från de närmast föregående åren kommer att fortsätta. Av den anledningen kan vi i utskottsminoriteten inte godta tanken att man i besparingssyfte skall lägga ned öppna anstalter. Anstalter är nämligen som kommunicerande kärl, och det är alldeles självklart att som läget är i dag kan man knappast dra in några platser på rixsanstalterna. Men det strider mot principerna inom kriminalvården, och det strider mot de principer som vi brukar diskutera när vi talar om svensk kriminalvård. Vi vill icke att man i nuläget skall bestämma sig för indragning av Rödjan.

Jag kan tillstå att jag är litet förvånad, och kanske litet besviken, över att ingen från Stockholms län har motionerat och krävt att Backen skall finnas kvar. Vi har inte fått några motioner, och vi har alltså inte kunnat ta ställning till den frågan. Den enda förklaring jag kan finna är faktiskt att man anser det fullkomligt lönlöst att motionera. Man har gjort det vid åtskilliga tillfällen och aldrig lyckats få riksdagen med sig. Riksdagen har i stort sett följt regeringens proposition, och det finns kanske stora utsikter att riksdagen skall göra det den här gången också.

Det man inte har nämnt någonting alls om i budgetpropositionen, när man föreslår att både Backen och Rödjan skall läggas ner, är att vi här i denna

kammare tidigare år har beslutat om en lång rad nedläggningar. Nästa år har vi inte Lärbro, Ulriksfors och Sjöboda, och vi kommer inte att få tillgång till Backen längre. Det är 240 platser som därmed försvinner. Det betyder ganska mycket i en trängd situation för kriminalvårdsstyrelsen att icke ha 240 platser tillgängliga. Vi tror för vår del inte att läget f. n. är sådant att man skall ta definitiv ställning till Rödjans nedläggning.

Senare under den här debatten kommer representanter för Skaraborgs län att tala om Rödjan. Jag har mera velat lägga principiella synpunkter på den frågan, men jag tror att det är mycket viktigt att man också trycker på att det inom Boråsregionen f. n. finns tre lokalanstalter: Mariestad, Ollestad och Vänersborg. Av dem har Mariestad, just genom annexet Rödjan, och Ollestad öppna platser. Nu kommer Ollestad att läggas ned när den nya lokalanstalten i Borås blir färdig. Då är således hela Boråsregionen utan öppna platser, bortsett från dem som eventuellt inryms i Boråsanstalten.

En sådan utveckling står i strid med kriminalvårdsreformens grundläggande närhetsprincip och gör det svårt att följa regeln att anstaltsvården skall vara öppen, om en annan placering inte är påkallad av vissa angivna skäl. Vi tycker att det också talar mycket starkt för att man avvaktar med att ta ställning till Rödjans nedläggning.

Det finns en reservation vid utskottsbetänkandet, avgiven Gunilla André, i vilken föreslås att man visserligen skall följa propositionen men att man skall ta de 40 platserna, fördelade på 20 vid Rödjan och 20 vid centralfängelset i Mariestad. Vi tror icke att det är den rätta vägen att gå. Vi tror att det är bättre att riksdagen i dag klart säger ifrån: Låt oss nu se hurdan utvecklingen blir när det gäller beläggningarna inom svensk kriminalvård! Låt oss avvakta utvecklingen till 1979! Låt oss se om man klarar sig, och hur man i så fall klarar sig, utan de 240 platser som försvinner från Lärbro, Ulriksfors, Sjöboda och Backen! Vi yrkar därför att riksdagen beslutar att regeringen tar frågan under förnyad prövning under år 1979. Då har man kanske fått en bättre helhetsbild av om beläggningstrenden fortsätter att öka eller om den delvis har stabiliserats. Vi tror att man då kommer att ha ett bättre och riktigare beslutsunderlag.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen 1.

GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! Svårigheten att beräkna platsbehovet vid våra kriminalvårdsanstalter är påtaglig. De senaste årens brottsutveckling har medfört att antalet intagna med långa verkställighetstider ökat markant. Det beror främst på den allvarliga narkotikabrottsligheten. I takt med att ökade resurser nu satts in på narkotikabekämpning kan man förvänta att antalet långtidsintagna kommer att öka ytterligare. Detta påverkar behovet av platser, i första hand på de slutna rixsanstalterna.

Det finns således flera osäkerhetsfaktorer som påverkar platsbehovet. Trots detta är det angeläget att arbeta fram ett samlat förslag till den framtida dimensioneringen av anstaltsbeståndet. Så sker också nu. En arbetsgrupp med företrädare för justitie- och budgetdepartementen samt kriminalvårds-

styrelsen och berörda personalorganisationer arbetar med denna planering. I gruppens arbetsuppgifter ingår också att ta fram ett tillfredsställande underlag för en fortlöpande anpassning av anstaltsbeståndets kapacitet till de resurser som behövs. Arbetet beräknas vara avslutat under denna vår.

Det är tillfredsställande att vi nu får fram ett genomarbetat förslag. Därmed kan planeringen ske på längre sikt, vilket är nödvändigt inte minst från personalsynpunkt.

I en rapport förra året bedömde riksrevisionsverket det möjligt att minska platsantalet med 300–500 platser. Departementschefen uttalar i budgetpropositionen att en reduktion f. n. endast kan avse sådana anstalter som inte används för intagna med långa strafftider. Mot den bakgrunden har regeringen beslutat att bl. a. annexet Rödjan med 40 platser vid Mariestads lokalanstalt skall läggas ned.

Under den allmänna motionstiden väckte jag och Anne-Marie Gustafsson en motion, där vi hemställde att beslutet måste omprövas. Även Gunnar Richardson, folkpartiet, väckte en motion med likalydande hemställan.

Vid ärendets behandling i utskottet skedde en uppvaktning med företrädare för kommun, anstaltsledning och berörda personalgrupper. Den redogörelse som därvid lämnades utmynnade i ett förslag att antalet platser på Rödjan reducerades till 20 och lika många på den slutna huvudanstalten. Samma förslag har senare i ett uttalande framförts av regionala företagsnämnden i kriminalvårdens Boråsregion.

Min reservation, nr 2, vid detta utskottsbetänkande bygger således helt på förslag från anstaltsledning, regional företagsnämnd och berörda fackliga organisationer.

Skälen för mitt ställningstagande är i korthet följande: Ett beslut att lägga ned Rödjan innebär att Skaraborgs län helt kommer att sakna öppna anstalter. Därigenom kan den s. k. närhetsprincipen, som anses viktig från kriminalvårdssynpunkt, inte tillämpas. Mariestadsanstalten med annexet Rödjan har visat sig utomordentligt värdefull från behandlings- och differentieringssynpunkt, bl. a. då det gällt att bekämpa narkotikamissbruket inom anstalten. Mariestadsenheten har de allra bästa förutsättningar för att i behandlingsarbetet följa upp intentionerna i lagen om kriminalvård i anstalt.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationen 2. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan. Om min reservation inte vinner kammararens bifall, kommer jag i andra hand att rösta på reservationen 1.

LISA MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! För tydlighetens skull bör det framhållas att den reservation som Gunilla André i första hand pläderar för visserligen innebär att 40 platser försvinner, men den innebär endast att två tjänster får dras in. Avsikten med propositionen är väl att lägga ned hela Rödjan med betydligt högre bortfall av tjänster.

HANS PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Jag har med anledning av motionerna 668 och 1468 fogat ett särskilt yttrande vid detta utskottsbetänkande. Jag skall därför i korthet ta upp några synpunkter på fångarnas möjligheter att påverka sin situation. Först vill jag emellertid slå fast att jag delar utskottets bedömning rörande den fackliga verksamheten. Förhållandet mellan fångarna och kriminalvårdsstyrelsen är inte, och jag tror inte det kan bli, ett partsförhållande i arbetsrättslig mening. Det är i det närmaste självklart, eftersom tvånget inom kriminalvården är ett bärande moment.

Utskottsbetänkandet som sådant innehåller en bra beskrivning av dels NAFF-nämnderna, dels utredningen som behandlar personalens arbetsuppgifter i kriminalvårdsanstalter. Här talas det positivt om att de intagna bör uppmuntras att ta sig an frågor som är gemensamma för dem. Erfarenheter från förtroenderåd och liknande ger människor självkänsla och underlättar kontakten med andra människor. Ansvar och förtroende bidrar till en positiv utveckling. Och just så är det vi vill ha det – en positiv utveckling, kanske en mer positiv utveckling än dagens kriminalvård ger de intagna.

Vår kriminalvård är ju uppbyggd på sådant sätt att man förväntar sig att straffet skall påverka den dömda så att han avhåller sig från vidare brottslighet. Med hjälp av olika behandlingsmetoder skall den brottslige anpassas till samhället. Det är en vacker tanke, som tyvärr alltför sällan går i uppfyllelse. Återfallssiffrorna från våra kriminalvårdsanstalter visar med förfärande tydlighet att vi lyckas ganska dåligt.

Utanför fängelsemurarna arbetar vi intensivt på att öka människors medbestämmande. Vi talar om ökat medbestämmande på arbetsplatsen, i kommundelen, i skolans klassrum osv., och vi anser det vara rätt och riktigt att människor skall kunna påverka sin egen situation och sin egen miljö.

Inne i fängelserna råder det dock brist på öppenhet. Den öppenhet som vi talar så vackert om ute i samhället och ständigt och jämt söker vidareutveckla, den har vi i hög grad försummat för dem som är bakom murarna. Jag skall medge att det finns vissa möjligheter för de intagna att inom ramen för 36 § kriminalvårdslagen påverka sin egen situation. Det var ett litet steg i rätt riktning när denna möjlighet tillkom. Nu måste det emellertid vara på tiden att vi går vidare.

Jag har med mitt särskilda yttrande, herr talman, mer än utskottet velat betona vikten av att ta nya tag för större inflytande åt internerna. Deras möjligheter att vara med och bestämma över en rad aktiviteter bör ökas. Detta är inte en fackföreningsfråga, utan det är en fråga om olika möjligheter att påverka sin egen situation, till nytta för den egna utvecklingen och även, naturligtvis, till nytta för det samhälle som vi alla hoppas att de skall kunna anpassa sig till. Förtroende och ansvar kan bidra till att vi kanske litet bättre än hittills uppnår det mål vi har satt upp, dvs. att påverka den dömda så att han avhåller sig från brott i framtiden.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Fängelser och fångenskap är ett led i den stora sociala utslagning och utstötning av människor som förekommer i samhället. Det är ingen tillfällighet att de som döms till fängelsestraff här i landet till övervägande del kommer från de ekonomiskt och socialt nedtryckta skikten: från arbetarklassen och särskilt från de delar – de underskikt – av arbetarklassen som redan drabbats av andra uttryck för social utstötning. Bland de rika i samhället finns däremot som bekant former av brottslighet och moraliskt förkastliga sociala beteenden, som inte bara är lagliga utan t. o. m. accepterade och i vissa kretsar även beundrade.

Svensk kriminalpolitik präglas av en grundläggande falskhet i sina målsättningar. Officiellt säger den sig vilja bygga på ett slags vårdprincip, som menar sig skola förbättra den fängslades situation socialt och dennes relationer till samhället. I realiteten gäller inte den målsättningen, och den kan över huvud taget icke gälla. Man kan nämligen inte mildra eller upphäva effekterna av en social utstötning genom ett sätt att utöva våld och tvång, ett sätt att förvara och behandla människor, som till hela sin natur just är ett av de största och effektivaste elementen i den sociala utstötningens process.

Speciellt motbjudande i detta utstötningssystem är isoleringsstraff och inspärning i s. k. säkerhetsavdelningar. De är ett hot mot rättssäkerheten och innebär grova möjligheter till trakasserier, byråkratism, förnedring och chikanering av människor. Det är närmast ett hån, när man motiverar sådana brutaliteter med att man vill hindra våld mellan fångar. Det massiva våldet är ju det våld som har officiell sanktion och som dagligen riktas mot de intagna på fängelserna, som har svårare än någon annan kategori medborgare att försvara sig mot övergrepp och godtycke.

Det är ett hån mot varje tillstymmelse till demokratiskt och vetenskapligt synsätt när det gäller hur man bekämpar social utstötning, när man försvarar isolering och förvaring på säkerhetsavdelningar. Det är nämligen, grovt taget, två huvudfaktorer som alltid ligger bakom den typ av konflikt som manifesteras i de mest vanliga slagen av kriminella beteenden. Å ena sidan är det svåra och beträngda ekonomiska och sociala förhållanden, sådana som vanligen starkt förvärras och blir mer belastande genom att en människa tvingas in i fängelsesystemet. Å andra sidan är det sådana störningar i relationen mellan den utstötte och hans omgivning, som hos den utstötte framkallar neurotiska försvarsreaktioner, vilka ytterligare minskar den utstöttes chanser och som dessutom är av en typ som framkallar repressalier från statsapparaten och etablissemang.

En fånge fungerar i dessa avseenden inte annorlunda än en riksdagsman. Hos båda kategorierna finns typer av neuroser och psykiska störningar. Vilka som är svårast och hur man skall bedöma dem moraliskt är en ganska akademisk fråga i detta sammanhang. Det viktiga är att det hos riksdagsmännen inte är fråga om neuroser som framkallar social utstötning eller repressalier från staten.

Ekonomiskt och socialt förtryck kan bekämpas i de förtrycktas egen frigörelsekamp. Den kan understödjas genom en progressiv politik som söker

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kriminalvården

undanröja de värsta nackdelarna av den ekonomiska diskrimineringen gentemot de utstötta och fängslade. Men med rätt till arbete är dock det första steget taget i den personliga och sociala frigörelseprocessen.

De andra sociala och psykologiska utstötningsfaktorerna kan bekämpas genom en medveten, vetenskapligt upplagd och frigörande behandling. En sådan behandling förutsätter som ett huvudmoment att den fängslade själv tar huvudansvaret för förnyelse av sitt liv. Behandlingen måste ske i aktiv, kollektiv solidaritet med andra. Den förutsätter en respekt för den utstöttes jag och en satsning på de inre resurser som har tryckts ner i utslagningsprocessen och som fortsätter att tryckas ner i fängelser av den traditionella typen.

En sådan frigörande behandling – som vi inom vpk anser vara den enda vägen till lösning av kriminaliteten som problem – förutsätter att olika element av brutalitet, strafftyper som förvärrar det psykiska tillståndet och förvaringsformer som är grovt auktoritära och passiviserande avskaffas. Bl. a. därför är det nödvändigt att isoleringsstraff och säkerhetsavdelningar försvinner. Därför är det också nödvändigt att man erkänner att de fängslade själva får rätten att organiserat framföra sina synpunkter och krav på behandlingen och på förhållandena inom det kriminalväsande som berör dem. Detta i sin tur förutsätter att man erkänner de fängslades egen organisation som en part som man inom givna ramar kan diskutera med.

Utskotiet har en mycket märklig attityd i detta stycke, och f. ö. också i en rad andra stycken i det här problemkomplexet, vilket jag senare skall komma till. Man säger att förhållandet mellan fångar och fängelsemyndigheter inte är ett vanligt partsförhållande av den typ som är jämförbar med den som finns på arbetsmarknaden.

Varför är det inte det? Fångarna används ju i arbete. Och om man jämför med den s. k. öppna arbetsmarknaden, så måste man ju konstatera att det där inte råder ett fritt och förutsättningslöst förhållande mellan de parter som man från samhällets sida juridiskt erkänner som förhandlingsparter. Även där sker förhandlingarna hela tiden under trycket av bestämda sociala och juridiska restriktioner. Man drar sig inte för att erkänna, något annat vore ju absurt, att de lönearbetande har rätt att inta ett partsförhållande till arbetsköparna i trots av att de lönearbetande hela tiden arbetar i ett begränsat sammanhang och är utsatta för olika restriktioner som inte drabbar arbetsköparna – kapitalägarna. De löneanställda är ju t. ex. förbjudna att besluta och bestämma om produktionsmedlen. De äger inte dem – det är kapitalägarna som äger dem. Men dessa restriktioner i schemat hindrar oss ju på intet sätt att godkänna de löneanställda som förhandlingspart. Om man funderar enkelt, förnuftigt och logiskt på det hela så finner man att det i grund och botten inte är märkligare på ett fängelse. Där finns självfallet också ett partsförhållande. Där finns också möjligheter att sätta upp en form av förhandlingsorganisation. Sedan är det klart att det som är förhandlingsbart hela tiden måste ligga inom ramen för de allmänna restriktioner som präglar just fängelseförhållandena.

Herr talman! Den ekonomiska och sociala krisen i samhället har skärpt den

sociala utslagningen och utstötningen. Detta har framkallat bestämda typer av reaktioner från de härskande, från etablissemangen. Ropen på s. k. lag och ordning, ropen på hårdare metoder, ropen på inskränkning i medborgerliga fri- och rättigheter, ropen på ökad repression ljuder allt högre från skilda håll. I krisens spår följer alltid vissa tendenser till desperation och panik hos myndigheterna som tar sig sådana uttryck. Det finns anledning att mycket skarpt varna för sådana tendenser i samhället. Det finns särskilt stark anledning att varna för den genomslagskraft som sådana tendenser kan ha på de områden i samhället där man har de mest nedtryckta och dem som har svårast att försvara sin rätt och som redan av olika skäl har sina medborgerliga fri- och rättigheter inskränkta. Det finns ingen anledning att här blunda för den ökande tendens till våld och godtycke, riktad just mot dessa kategorier i samhället, som vi kan se framför oss.

Jag tycker att det är beklämmande och märkligt att när vpk, som i det här fallet stöder sig på en rapport från Svenska röda korset om förhållandena på vissa av landets fängelser, tar fram de mycket kritiska och negativa omdömen om förhållandena som utredarna från Svenska röda korset har avgivit, då blundar utskottet så totalt för denna problematik att man inte med en rad kommenterar den. Man yrkar bara blankt avslag på vpk:s krav att man med hjälp av en allsidig, parlamentariskt sammansatt utredning skall granska vad som egentligen förekommer och hur det står till på fängelserna.

Vi är också något besvikna på utskottets socialdemokratiska ledamöter, som intar en gammaldags reaktionär attityd till de fängslades organisation och till dess möjlighet att få framträda som en förhandlingspart gentemot kriminalvårdsstyrelsen. Vi hade önskat att det rått enighet om dessa problem inom hela arbetarrörelsen, för vilken det här rimligtvis måste vara problem som vi ser annorlunda på än vad de borgerliga krafterna i samhället gör – de som är för det bestående samhället och som därför naturligtvis också har lättare än vi för att acceptera nedtryckande och repression. Det hade varit bra om hela arbetarrörelsen hade kunnat samla sig kring ett krav på en ordentlig granskning av vad som händer ute på fängelserna och hur fångarna där faktiskt behandlas.

Herr talman! Med detta vill jag rekapitulera vänsterpartiet kommunisternas krav i motionen 1468.

Vi kräver alltså för det första att isoleringsstraffet och säkerhetsavdelningarna avskaffas.

För det andra kräver vi att Förenade fångars centralorganisation erkänns som förhandlingspart i första hand gentemot kriminalvårdsstyrelsen och andra myndigheter.

Vi anser för det tredje att man omedelbart måste tillsätta en förutslagningslös utredning om förhållandena vid fängelserna. Denna utredning bör enligt vår mening bestå av representanter för Förenade fångars centralorganisation, Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare, KRUM, Röda korset, vårdpersonalens organisationer samt de sex riksdagspartierna.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk-motionens yrkanden.

BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Årets budget för kriminalvården är av kända ekonomiska skäl begränsad. Justitiekammarens majoritet har funnit sig böra acceptera de avvägningar av tillgängliga resurser som förekommer i propositionen, och jag hemställer om bifall till de förslag som finns i justitiekammarens betänkande.

När jag säger detta betyder det inte att vi i justitiekammaren och kanske även de i justitiedepartementet i ett gynnsammare ekonomiskt läge skulle ha kunnat se mer välvilligt på några av de ting som vi nu har tvingats att inte ta med. Jag tänker på sådana ting som anstalterna i Tidholm och Norrtälje. Jag tänker även på Rödjan, beträffande vilken vi har uttalat oss med stor försiktighet när det gäller nedläggningen. Jag tänker också i viss utsträckning på anslagen till biblioteksverksamhet.

Låt mig dock när det gäller nedläggning erinra om – det är många som har gjort det redan – vad som har sagts från riksrevisionsverkets sida om att man borde kunna lägga ned 300–500 anstaltsplatser. Även om man nu genomför de nedläggningar som är omtalade i budgetpropositionen kommer man inte ens upp till nedre gränsen för vad riksrevisionsverket ansett möjligt. Det är naturligtvis riktigt att beläggningssituationen har förändrats under detta år på det sätt som justitieministern beskriver – antalet interner med långa strafftider har ökat väsentligt vilket ger vissa svårigheter att bedöma framtiden.

Jag skulle vilja erinra om vad vi i betänkandet säger just om Rödjan därför att det ger en bild av den osäkerhet som alla känner i detta ärende. Vi talar om att man – om det totalt sett sker en förändring i beläggningssituationen eller om det finns andra skäl – skall ägna särskild uppmärksamhet åt annexet Rödjan och även beakta det nuvarande platsantalet vid huvudanstalten. Men jag vill dock bestämt understryka att det enligt vår uppfattning skulle vara mer skadligt att inte vidhålla det fattade beslutet om nedläggning än att hålla det hela svävande på det sätt som föreslås i reservationen. Ett ändrat ställningstagande i förhållande till förslagen i propositionen skulle innebära att man inger personalen förhoppningar som kanske inte kommer att infrias. Det är faktiskt enligt min bedömning en sämre situation än ett besked om att nedläggning är förestående – för så vitt exceptionella omständigheter inte uppkommer.

Gunilla André har här talat för ett förslag som kom upp under behandlingen i utskottet och som innebär att man skulle fördela minskningen av anstaltsplatserna på huvudanstalten och annexet.

När vi penetrerade detta vid utskottsbehandlingen tyckte många att det fanns vissa skäl för förslaget med hänsyn till de goda resultat som behandlingen vid Rödjan visat. Men när vi bedömde det från den andra synpunkt som vi har att beakta, alltså med utgångspunkt från de ekonomiska resurserna, fann vi att det var ett tämligen meningslöst förslag. Därför vidhåller utskottet uppfattningen att Rödjan bör läggas ned.

Lisa Mattson beklagade att ingen hade motionerat om anstalten Backen och sade att vi i utskottet inte kunde besluta någonting i det ärendet därför att

vi inte hade någon motion. Jo, visst hade vi väl kunnat besluta i saken – utskottet har ju ändå initiativrätt, även i sådana här frågor. Men ett faktum är att vi diskuterade förhållandet mellan anstalten Backen och anstalten Hageby, och vi kom fram till att den lösning som föreslogs i propositionen var försvarlig från vårdsynpunkt och ekonomiskt acceptabel. Så visst har vi prövat den saken på det sätt som man rimligen bör pröva de förslag som ställs.

Låt mig så övergå till biblioteksreservationen, om jag får kalla den så. Reservanterna yrkar där på en plan för biblioteksverksamheten vid kriminalvårdsanstalterna. Detta yrkande innebär såvitt jag kan förstå att man har fångat upp kriminalvårdsstyrelsens äskande att biblioteksverksamheten skall byggas upp under en tvåårsperiod till en kostnad av några hundratusen kronor per år. Skillnaden är att man från socialdemokratiskt håll vill göra den här upprustningen på tre år.

I utskottsbetänkandet redovisar vi att den kommunala biblioteksverksamheten vid kriminalvårdsanstalterna bedrivs enligt avtal mellan de kommunala biblioteken och kriminalvårdsstyrelsen och att ersättningen till kommunerna utgår från anslaget till biblioteksverksamheten. Om det nu är på det sättet att det finns avtal mellan kommunerna och statsverket i denna fråga och kommunerna är missnöjda med den ersättning som utgår enligt avtalet, förefaller det åtminstone mig rimligt att i första hand kommunerna tar initiativet till diskussioner och förhandlingar med statsverket om ändrade ersättningar.

Om man har denna grundläggande uppfattning måste man också säga sig att i så fall skall riksdagen inte gå före och tala om att vi skall satsa mera pengar på detta område och därigenom försvåra det för dem som skall förhandla.

I en formulering i reservationen heter det att målet för biblioteksverksamheten bör vara att staten påtar sig hela det ekonomiska ansvaret. Jag vill ifrågasätta om det verkligen står i överensstämmelse med de principer som vi i övrigt försöker leva efter, nämligen att de intagna vid anstalterna har rätt till samma kommunala service som övriga medborgare, oavsett vilken service det är fråga om. Den synpunkt som anförs i reservationen skulle kunna få vittgående följder om man överförde principen t. ex. till sjukvårdsområdet. Jag hoppas att det inte är reservanternas mening att vi skall införa några nya ekonomiska principer i detta hänseende.

Jag kan i allt väsentligt instämma i vad Hans Petersson i Röstånga sade om de intagnas fackliga rättigheter. Jag delar helt uppfattningen att det inte är rimligt att härleda fackliga rättigheter på detta område ur de fackliga rättigheter som är beskrivna i medbestämmandelagen, helt enkelt därför att medbestämmandelagen – jag är medveten om att Jörn Svensson inte ser det på det sättet – handlar om förhållanden på arbetsmarknaden mellan arbetsmarknadens parter och i hög grad anknyter till den fria typ av förhandlingar som har utvecklats på detta område under många år.

Fackliga rättigheter enligt medbestämmandelagen är förenings- och förhandlingsrätt, rätten att sluta kollektivavtal, rätten till viss information, rätten till konflikter, fredspliktsproblem och annat sådant. Dessa rättigheter

kan inte utan vidare föras över till andra områden utan är speciellt avpassade för arbetsmarknaden. Jag kan inte se – som Jörn Svensson säger – parallellen mellan att de intagna på anstalterna utför ett arbete och det arbete som förekommer på den privata och offentliga arbetsmarknaden – det rör sig om arbete med delvis helt olika syften.

I den motion som Jörn Svensson försvarade talas det om – och han tog också upp det i sitt anförande – isoleringsstraffet. Med anledning därav kan det vara angeläget att erinra om att isoleringsstraffet avskaffades 1976 som disciplinstraff och inte längre används. När jag hänvisar till detta brukar Jörn Svensson säga: "Nu står Bertil Lidgard här i talarstolen och talar utifrån rent formella utgångspunkter." Det är naturligtvis riktigt, det gör jag. Men det formella måste ligga i botten på en sådan här diskussion, och sedan finns det klara linjer för när en sådan åtgärd som isolering eller avskiljande av interner från varandra kan tillgripas. Det finns vissa möjligheter kvar. Detta kan man misstolka om man vill beskriva situationen sådan den kan vara i något enstaka undantagsfall men inte som den är normalt. Möjligheten att hålla de intagna tvångsvis skilda från varandra finns alltså kvar och kan användas om det är nödvändigt t. ex. med hänsyn till rikets säkerhet, om det föreligger fara för intagens egen eller annans säkerhet till liv eller hälsa eller för allvarlig skadegörelse på anstaltens egendom eller för att förhindra att intagen utövar menligt inflytande på andra intagna.

Jörn Svensson viftar undan dessa skäl som något som man inte skall ta hänsyn till och menar att andra, dunkla repressiva motiv ligger bakom det förhållandet att dessa möjligheter finns. Det är väldigt svårt att föra en diskussion med en person som inte kan acceptera att det finns andra skäl än de han själv tycker är bärkraftiga, och det är det vanliga i en diskussion med Jörn Svensson. Därför skall jag inte fördjupa mig mer i den här frågan.

Herr talman! Jag nöjer mig med att yrka bifall till utskottets hemställan över hela linjen.

JÖRN SVENSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lidgard är ju som alla konservativa. När han saknar ordentliga argument, blir han ohövlig. Då beskyller han mig för att sakna sinne för andras skäl. Det är möjligt att det är en riktig beskyllning, men den gäller i så fall lika mycket för herr Lidgard. Han saknar ju sinne för mina skäl och vill inte alls acceptera dem. Den typ av diskussion vi då för blir något löjlig.

Vad gäller frågan om fångars fackliga rättigheter vill de borgerliga och tyvärr också socialdemokraterna införa ett juridiskt synsätt, ett rättsligt synsätt som innebär att man skall ha en viss kategori medborgare, nämligen de som finns på fängelserna, vilka i det avseendet inte skall kunna tänkas ha några som helst rättigheter. De skall vara berövade de rättigheter som andra medborgare i samhället åtnjuter. De skall inte ens i begränsad mån kunna tänkas ha fackliga rättigheter.

Men varför måste man det? Varför är partssituationen annorlunda innanför murarna på ett fängelse än vad den är ute? Det är klart att det är en

skillnad, det inser ju var och en. Men alla partsförhållanden, alla förhandlingar försiggår ju under olika typer av restriktion. Vi har inga förhandlingar som pågår i ett lufttomt rum under absolut frihet. Det finns ju restriktioner i fråga om förhandlingsförhållandena mellan de fackliga organisationerna på den öppna arbetsmarknaden och kapitalisterna. De försiggår inte fritt. Det finns massor av saker, som det aldrig kan förhandlas om därför att förhandlingsrättigheterna inte gäller.

Det är inte alls märkligt att ha fackliga rättigheter för fångarna på ett fängelse. Det är bara det att dessa fackliga rättigheter måste utövas inom de ramar och med hänsynstagande till de restriktioner som råder i den speciella fängelsemiljön. Men inom dessa ramar finns ett utrymme av sådant, som mycket väl skulle kunna vara förhandlingsbart. Det är inte märkvärdigare än att man t. ex. inskränker vissa fackliga rättigheter, vissa förhandlingsbara ting i ett krigstillstånd t. ex., och på den öppna arbetsmarknaden kan det mycket väl tänkas att man får sådana restriktioner. När det gäller speciella typer av arbeten, där säkerhetsskäl kan vara särskilt starka eller arbeten som utförs i samband med stora naturkatastrofer eller liknande, kan naturligtvis inte samma typ av förhandlingsfrihet råda som i normala fall.

Därför är det inget principiellt märkvärdigt att erkänna denna – som det blir i praktiken – begränsade förhandlingsrätt för fångarna. Det typiska är att det finns en skillnad i synsätt mellan mig och herr Lidgard. Bertil Lidgard ser inte det viktiga i att ett medansvar, ett medinflytande och en förhandlingsrätt kan ha en positiv och frigörande effekt som ett led i en vettig och demokratisk behandling av fångarna.

HANS PETERSSON i Röstånga (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bertil Lidgard talade om att han delade min uppfattning. Därför tycker jag att det är beklagligt att utskottet inte mera har deklarerat någon viljeinriktning till förändring av fångarnas situation, så att dessa kan få större möjlighet att påverka.

Om vi över huvud taget skall komma någonstans inom kriminalvården, måste världen innanför murarna åtminstone till en del vara lika den värld som finns utanför. Den värld eller det samhälle, dit de som sonat sitt brott så småningom skall återvända, det öppna samhället, måste i någon form slå igenom även i våra anstalter: ansvaret, medbestämmanderätten, möjligheten att kunna påverka och utveckla människan utanför fängelset. Samma saker – ansvar i fängelset, möjlighet till medbestämmande i fängelset, möjlighet till att påverka innanför fängelset, låt vara av mindre omfattning, påverkar också positivt de människor som finns innanför murarna. Det är alltså enligt min uppfattning ytterst angeläget att vi nu går vidare.

BERTIL LIDGARD (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade tänkt ägna min replik åt Jörn Svensson, men Hans Peterssons uttalande gör att jag ändå måste erinra honom om att han står bakom utskottets hemställan. Därför är vi väl ändå i allt väsentligt överens på den här punkten.

När Jörn Svensson så intensivt tar upp frågan om förhandlingar sker det på ett sätt som om han helt och hållet bortser från de bestämmelser för de intagna som ändå finns om möjligheter till överläggningar med anstaltsledningen. Inbördes kan de också överlägga i frågor, som är av gemensamt intresse för dem.

Jörn Svensson kan naturligtvis säga: Här kommer vi till den klassiska skillnaden mellan förhandlingar och överläggningar, dvs. att överläggningar normalt inte utmynnar i en överenskommelse eller ett avtal, medan det däremot är det normala i ett förhandlingssammanhang.

Jag har levat, Jörn Svensson, med situationen att vara hänvisad till överläggningar i så många år att jag vet, att om man sköter det arbetet på ett något så när förnufligt sätt, kan man komma fram till avtal och förhandlingsresultat som är rätt så hyggliga.

JÖRN SVENSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det är en ganska lustig situation. Bertil Lidgard måste ju vara medveten om att det han nu säger i sin replik – att det redan finns vissa möjligheter till inbördes överläggningar, någon form av dialog mellan de fängslade och fängelsemyndigheterna, kriminalvårdsmyndigheterna, sådan denna dialog nu är – innebär att han tycker att dessa möjligheter är bra.

Det är alldeles utmärkt. Men vad skulle då hindra att de som deltar i sådana överläggningar erkänns rätt att framträda på ett kollektivt och organiserat sätt inom ramarna för de bestämmelser som råder i den här typen av anstalter? Om Bertil Lidgard ger det erkännandet att den här överläggningsrätten är fullständigt naturlig, varför kan då inte också rätten att i organiserad form framträda i samband med sådana överläggningar bli erkänd? Jag kan inte se att det finns något principiellt hinder mot det. Inga som helst argument har anförts här som från rättslig synpunkt skulle vara giltiga emot att t. ex. Förenade fångars centralorganisation erkänns som en förhandlande part.

Sedan måste väl ändå Bertil Lidgard vara medveten om den aningslösa – jag höll på att säga nästan naiva – innebörden i vad han säger. Bertil Lidgard är advokat – det är möjligt att han har någon annan kapacitet också – och har levat med den här typen av överläggningssituationer och tyckt att de många gånger kunnat leda till bra kompromisser, bra resultat, de också. Ja, men, Bertil Lidgard, det är ju fullständigt ointressant.

Vad vi diskuterar är ju inte herr Lidgards liv och position i samhället. Det är mycket troligt att han genom olika överläggningar kan nå resultat i bra kompromisser med sina motparter – han som lever utan de restriktioner som råder i ett fängelse, han som lever som en fri medborgare utan att vara fängslad och kan möta sin motpart på någorlunda lika villkor.

Vad vi diskuterar är situationen för de människor som på grund av att de är fängslade inte kan möta sin motpart på lika villkor utan alltid riskerar att utsättas för det speciella nedtryckande och godtycke som råder i en sådan situation. Det är deras rättsliga ställning, deras integritet och möjligheter att på ett vettigt sätt föra fram sina intressen i fackliga former som vi skall stärka.

Justitieministern SVEN ROMANUS:

Herr talman! Bertil Lidgard påpekade att riksrevisionsverket för något år sedan i en rapport uttalade att platsantalet på kriminalvårdsanstalterna kunde minskas med ytterligare 300–500 platser. I budgetpropositionen har utförligt redovisats att detta inte är möjligt f. n. Beläggningen främst på de slutna riksanstalterna har ju ökat sedan rapporten avgavs.

Trots detta har vi fortfarande ett visst överskott på platser. Såsom exempel kan jag nämna läget den 1 mars. Denna tid av året utmärks erfarenhetsmässigt av hög beläggning. Det nominella antalet platser på anstalter och häkten var då 5 400 och det tillgängliga antalet platser 5 000, medan beläggningen inte var fullt 4 100 platser. Beläggningssiffran den 1 april var 3 800 platser. Både på öppna och på slutna lokalanstalter är beläggningen 81 %. Det bör dock framhållas att den lägsta belastningen förelåg på häktena. Marginalerna är alltså inte längre så stora som tidigare. Detta gäller särskilt när de nedläggningar har genomförts som diskuterades i samband med budgetpropositionen förra året. Mot den bakgrunden är det också en mycket begränsad nedläggning som regeringen har beslutat och sedan redovisat i årets budgetproposition.

Frågan om vilka anstalter som skall läggas ner har övervägts synnerligen ingående inom kriminalvårdsstyrelsen och justitiedepartementet. Alla kända faktorer av betydelse har vägts mot varandra. En utgångspunkt har därvid naturligtvis varit att de principer som slagits fast i 1973 års kriminalvårdsreform inte rubbas. De fackliga organisationerna har varit inkopplade. Man har vid dessa överväganden noga beaktat bl. a. möjligheterna att bereda personalen sysselsättning på intilliggande anstalter. Det är f. ö. främst hänsynen till personalen som gör att vi har så pass lång framförhållning innan beslutet måste ha genomförts. En stor del av arbetet har bedrivits inom den projektgrupp åt vilken jag har uppdragit att ingående kartlägga anstaltsbeståndet och dra upp riktlinjer för framtiden.

Det har gjorts gällande att det funnits anledning att avvakta ett bättre beslutsunderlag innan beslut fattats. Jag anser emellertid att i ärendet har förelegat allt det beslutsmaterial som rimligen har kunnat tas fram. Man får ha klart för sig att kriminalvårdsstyrelsen inte själv styr utvecklingen utan att beläggningen främst beror på brottsutvecklingen samt verksamheten hos domstolar, åklagare och polis. Det är därför inte möjligt att ställa säkra prognoser om beläggningen på anstalterna. Som har framgått av vad jag har sagt tidigare visar dock enligt min uppfattning det material som finns tillgängligt att utrymme finns för vissa ytterligare nedläggningar av öppna platser. Mot den bakgrund som jag nu har angett och då budgetläget gör sparsamhet nödvändig fattade regeringen det aktuella beslutet.

Jag vill här skjuta in att det just nu finns tjänster lediga på häktet i Mariestad. Även det talar i sin mån för att beslutet i frågan inte bör uppskjutas. I sammanhanget kan påpekas att regeringen också överväger ett förslag om ändring i fråga om Tidaholmsanstalten, som medför att personalen på anstalten ökas.

Det har också gjorts gällande att, när nedläggning sker, den inte bör

inbegripa Rödjan. Jag medger gärna att Mariestadsanstalten och Rödjan fungerar bra och att, om Rödjan läggs ner, Skaraborgs län kommer att sakna öppen lokalanstalt. Man kan emellertid i sammanhanget inte begränsa sig bara till länet utan måste se på hela den aktuella kriminalvårdsregionen. Den omfattar Skaraborgs och Älvsborgs län. Där finns också den öppna lokalanstalten Ollestad med 40 platser utanför Borås. Om det skulle behövas, har vi också den slutna lokalanstalten i Vänersborg och den öppna riksanstalten i Skänninge att tillgå

Förslag har också väckts om att, i stället för en fullständig nedläggning, antalet platser skulle skäras ner dels på Rödjan, dels på Mariestadsanstalten. Jag vill understryka att en sådan lösning i stort sett skulle eliminera den besparing som har åsyftats med regeringens beslut. Erfarenheten visar nämligen att det, såsom Lisa Mattson har framhållit, vid en sådan åtgärd inte alls går att uppnå samma personalminskning och besparing i övrigt som om en hel anstalt läggs ner.

Avslutningsvis kan jag försäkra att både kriminalvårdsstyrelsen och departementet noggrant följer beläggningsutvecklingen inom kriminalvården, så att resurserna fortlöpande kan anpassas efter behoven. Som framgår av budgetpropositionen är vi också i färd med att ytterligare bredda kunskapsunderlaget på området. Det är tänkbart att en sådan fördjupad kunskap gör det möjligt att – i linje med riksrevisionsverkets rapport – gå längre i anstaltsnedläggningar än vad regeringen nu har förordat. I dagsläget anser jag dock att regeringens beslut utgör en lämplig avvägning.

LISA MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att det bör framhållas att man inom kriminalvårdsstyrelsen är ytterst bekymrad över bristen på möjligheter att bereda plats åt alla intagna. Detta gäller den allra närmaste framtiden, den som kommer efter sommarmånaderna, då beläggningen åter brukar bli synnerligen stor. Det finns alltså andra bedömningar också, och vi som tillhör minoriteten i utskottet har sagt: Låt vederbörande inom justitiedepartementet se hurdan utvecklingen blir, innan det tas definitiv ställning till huruvida Rödjan skall läggas ner eller inte.

Sedan vill jag också påpeka att vi mycket klart säger i vår reservation att Ollestad visserligen finns nu men att den anstalten skall upphöra när Boråsanstalten kommer till, och då får denna stora region inte någon som helst öppen anstalt.

KERSTIN ANDERSSON i Kumla (s):

Herr talman! Biblioteksverksamheten vid kriminalvårdsanstalter och häkten ombesörjs av de kommunala biblioteken. Ambitionsnivån hos de flesta av de berörda kommunerna har varit att hålla en fullgod service och även att försöka utveckla verksamheten. Med nuvarande statliga ersättningar får dock kommunerna vidkännas stora kostnader. Skillnaden mellan kommunernas verkliga kostnader och de ersättningar som utgår har ökat för varje år.

F. n. utgår en årlig ersättning per vårdplats med 90 kr. vid häktena, 60 kr. vid slutna rixanstalter och 40 kr. vid övriga anstalter. De olika kommunerna redovisar mycket varierande kostnader för verksamheten, men det genomsnittliga behovet per vårdplats har av kriminalvårdsstyrelsen bedömts för en godtagbar standard under 1978/79 till 425 kr. vid häkte, 280 kr. vid slutna rixanstalt, 175 kr. vid slutna lokalanstalt och 100 kr. vid öppen anstalt. Utvecklingen av biblioteksverksamheten har skett mot bakgrunden av att de kommunala biblioteken förväntat sig en kostnadstäckning i framtiden.

Jag är övertygad om att det är mycket få grupper – om det över huvud taget finns någon – i det svenska samhället för vilka böcker och läsning är något så väsentligt och av så stor betydelse som för de intagna på kriminalvårdens anstalter, inte minst med hänsyn till det förhållandet att många intagna kommer från en intellektuellt och kulturellt fattig miljö. Detta till trots har många av dem snabbt fått sitt läsintresse väckt. Man kan utgå ifrån att läsningen inte bara gör deras trista tillvaro lättare att genomleva utan också medverkar till deras sociala träning och anpassning.

Betydelsen av biblioteksverksamheten kan inte överskattas. För många intagna är det den enda kontakt de har med yttervärlden. Särskilda behov av tillgång på litteratur har naturligtvis de som på grund av språksvårigheter blir isolerade och har svårt att knyta kontakter bland övriga intagna.

Hur stort behovet verkligen är av tillgång till litteratur på anstalter och häkten framgår av följande jämförelsetal för 1977, avseende kommunbibliotekens utlåning.

Man har förmedlat 170 lån på häkten, 68 på slutna rixanstalter, 32 på slutna lokalanstalter och något under 20 på öppna anstalter – allt per intagen och år. Vi som rör oss fritt ute i samhället använder oss bara av omkring 10 boklån per år och individ.

Dessa siffror är nog så talande.

Beträffande det avtal som träffats mellan de berörda kommunerna och kriminalvårdsstyrelsen är det uppenbart att det inte är något ekonomiskt avtal, utan mer en reglering av hur verksamheten skall bedrivas. Vi måste ha klart för oss att syftet med avtalet var att folkbiblioteken skulle få komma in på anstalterna. Tidigare fanns inte den möjligheten.

Med hänsyn till det kärva ekonomiska läge som kommunerna i dag befinner sig i måste man ha förståelse för att flera kommuner aviserat en neddragning av anslagen. Men det kan inte vara rimligt att tillgången på litteratur för de intagna skall bero på om de hamnat i en kommun som har möjlighet att tillhandahålla en bra service eller i en kommun där man kanske av nödvändighet prioriterar andra områden. Vi anser att kostnaderna för biblioteksverksamheten vid kriminalvårdens anstalter måste vara en statlig och inte en primärkommunal angelägenhet.

En borgerlig ledamot av denna kammare hävdade exakt detsamma i den kriminalpolitiska debatten den 26 april 1973. Den gången stod ett enhälligt utskott bakom beslutet. I dag har man tydligen en annan åsikt.

Bertil Lidgard jämförde denna problematik med den inom sjukvården. Jag vill säga att det är ett område som är jämförbart i detta sammanhang, alltså de

Torsdagen den
20 april 1978

Kriminalvården

kommunala bibliotekens skötsel av patientbiblioteken vid sjukhusen. Lands-
tingen ger kommunerna full kostnadstäckning för dem. Jag kan inte inse
varför man inte skulle kunna tillämpa samma princip på anstalterna.

Mot den bakgrund som jag här försökt teckna anser vi socialdemokrater i
utskottet att de förhållanden som råder på bibliotekssidan inte kan godtas i
framtiden.

Lilly Bergander och jag har i en motion – och detsamma gäller Per Olof
Sundman och Olle Eriksson i en centermotion – krävt detsamma som vi
kräver i den socialdemokratiska reservationen. Vi säger att det är nödvändigt
med en upprustning av verksamheten och att staten måste påta sig hela det
ekonomiska ansvaret. Vi föreslår därför att regeringen i nästa års budgetpro-
position presenterar en långsiktig plan för upprustning av biblioteksverksam-
heten på kriminalvårdens anstalter.

Herr talman, jag yrkar bifall till reservationen 3.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens
förhandlingar.

PAUL JANSSON (s):

Herr talman! I det betänkande från justitieukskottet som vi nu behandlar
tas bl. a. upp frågan om Mariestadsanstalten och den därtill hörande öppna
avdelningen vid annexet Rödjan. Regeringen beslutade den 15 december
1977 att denna öppna anstalt skall läggas ned så snart som möjligt, som det
heter, dock senast den 30 juni 1979. Medräknat andra indragningar och
nedläggningar i Backen och Hall planerar man att kunna dra in 20 tjänster,
varav hälften, dvs. tio, berör Rödjan i Mariestad.

Som jag och andra i Skaraborgs län ser det skulle det vara utomordentligt
olyckligt, om det av regeringen fattade nedläggningsbeslutet fullföljdes. Det
finns flera bärande argument mot en sådan nedläggning. Jag skall bara peka
på några, som har stor betydelse i sammanhanget.

I den till betänkandet fogade reservationen 1 av Lisa Mattson m. fl.
socialdemokrater pekar man på det förhållandet att en av hörnstenarna i den
nya kriminalvårdsreformen skulle vara en kraftig satsning på lokalanstalter.
Man skulle bygga på den s. k. närhetsprincipen, innebärande att den som
döms till kriminalvård skall kunna få denna på så nära håll som möjligt, alltså
så nära hemorten att det skulle vara lättare att upprätthålla kontakter med de
anhöriga och med sociala myndigheter och funktioner på hemorten.

Det är därför fråga om något utomordentligt viktigt när reservanterna från
rent principiell synpunkt uttalar tvivel då regeringen nu är ute efter att
reducera antalet platser på kriminalvårdens lokalanstalter, och särskilt de
öppna anläggningarna vid sådana anstalter. Annexet Rödjan vid Mariestad
är, som framgår av handlingarna, en öppen anläggning. De som blir dömda
med rätt att få öppen vård skall ju också kunna utnyttja sådan.

Rödjan är nu den enda anstalt av denna art som vi har i Skaraborgs län.
Dessutom är det så, som Lisa Mattson redan har påpekat, att om Rödjan läggs
ned kommer hela Boråsregionen att praktiskt taget sakna platser för öppen

kriminalvård – med undantag för de få platser som eventuellt kommer att inrymmas i den nya Boråsanstalten. Detta innebär de facto att de flesta som i framtiden blir dömda med rätt till öppen vård måste resa långt utanför denna region för att få den öppna vården. I annat fall blir de tvingade att acceptera vård på slutna anstalt, som de egentligen har laglig rätt att slippa.

Det är ju alldeles klart att en sådan utveckling står i strid med kriminalvårdsreformens grundläggande närhetsprincip. Som anförs i den socialdemokratiska reservationen kommer det därigenom att bli mycket svårt att följa regeln att anstaltsvården skall vara öppen i de fall då annan placering inte är påkallad av särskilda skäl.

Jag vill starkt understryka, som sägs i s-reservationen, att Mariestadsanstalten är en utmärkt väl fungerande anstalt. Den kombination som finns av slutna och öppna avdelningar innebär en flexibilitet och differentiering av behandlingsarbetet som med rätta kan – vilket också uttrycks i reservationen – betecknas som något unikt i svensk kriminalvård.

Jag har flera gånger haft tillfälle att besöka denna anstalt, eftersom den ligger i min egen valkrets, och jag kan betyga det goda förhållande som råder mellan personal och intagna. De har samfällt ställt upp i fråga om de metoder som används i behandlingsarbetet. Särskilt den öppna delen på Rödjan spelar en betydande roll då det gäller att nå ett gott behandlingsresultat.

Det skulle därför, herr talman, vara utomordentligt olyckligt om den öppna avdelningen vid Rödjan skulle läggas ned.

Inte heller kan jag acceptera den kompromiss som Gunilla André har presenterat i sin reservation och som innebär att man skulle banta ned Mariestadsanstalten med sammanlagt 40 platser, varav 20 skulle tas bort på den slutna avdelningen och 20 på den öppna anläggningen Rödjan. Det skulle bli en stympning och en halvmesyr som inte skulle få annat än negativa konsekvenser för Mariestadsanstalten i dess helhet.

Nu behöver jag emellertid dess bättre inte polemisera mot Gunilla André. Jag vill gärna framhålla att jag värdesätter den deklaration hon själv gjorde från talarstolen alldeles nyss, när hon sade att i den mån hennes reservation icke vinner kammarens gehör kommer hon att stödja reservation nr 1. Då når vi ett resultat som vi kan vara mycket tillfredsställda med.

Det är bara en sak i Gunilla Andrés historieskrivning som jag inte känner igen. Hon säger att hon skulle ha den berörda personalen bakom sig när det gäller hennes linje att så att säga halvera anstalten i Mariestad. Jag har fått alldeles motsatt uppfattning vid de många kontakter jag har haft med de anställda på anstalten under den senaste tiden. De ställer helt och fullt upp på den linjen att man inte nu skall fatta ett avgörande beslut om nedläggning. Man vill att anstalten skall fungera i sin helhet som den nu är.

Bertil Lidgard säger att det skulle vara att inge personalen i Mariestad falska förhoppningar om riksdagen fattade det beslut som föreslås i reservationen 1. Jag vill betyga att det inte alls är på det sättet. Personalen vid anstalten i Mariestad är helt klar över den situation som råder. Det finns väl ingen här i riksdagen, eller någon annanstans, som kan lova att det för evig tid inte skall ske förändringar vid några kriminalvårdsanstalter, inte ens i Mariestad.

Självfallet är personalen i Mariestad medveten om det, och det har man gett uttryck för. Men man vill inte i det här läget, innan man har fått en bättre överblick över de vårdplatser som behövs särskilt inom öppen vård, att det skall ske någon försämring då det gäller Rödjan.

Jag yrkar bifall till reservationen 1.

GUNILLA ANDRÉ (c) kort genmäle:

Herr talman! Paul Jansson kände inte igen det kompromissförslag som jag lade fram i utskottet och menade att när han hade kontakter med de fackliga företrädarna hade de en annan uppfattning i frågan.

Låt mig då påminna om att när företrädare för kommun och anstaltsledning samt fackliga företrädare uppvaktade justitieutskottet i ärendet, så överlämnades också till ledamöterna en PM, där man just framförde de här förslagen då det gäller Rödjan. Jag kan också erinra om att vi från den regionala företagsnämnden i kriminalvårdens Boråsregion har fått ett uttalande som är ungefär likalydande med det vi fick vid utskottsbehandlingen. Jag har emellertid senare genom massmedia tagit del av fackets senaste uttalande i fråga om Rödjan.

I mitt inlägg här tidigare tog jag avsiktligt inte upp och kommenterade den ändrade inställningen från företrädare för de anställda. Jag ansåg det nämligen felaktigt att ta upp frågan, eftersom ingen från den sidan har möjlighet att delta i den här debatten. Men när nu frågan ändå har kommit upp genom Paul Janssons inlägg vill jag göra den kommentaren, att om uttalandet är riktigt är jag förvånad över den helomvändning som skett. Som jag tidigare nämnde har alltså företrädare för lokala fackliga organisationer och regionala företagsnämnden föreslagit den modell jag byggde min reservation på. Om den förändrade inställningen är riktig är det lätt att inse att det inte är någon enkel uppgift att vara lyhörd för den lokala opinionen.

PAUL JANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ju inte haft tillfälle, eftersom jag inte tillhör utskottet, att följa de diskussioner som där har förts och vilka uttalanden man där har gjort från de anställdas sida. Jag kan bara hänvisa till de kontakter jag har haft med personalen på anstalten i Mariestad. Där har inte framförts, som jag har fattat det, några sådana synpunkter som går ut på att man skulle vara beredd att göra operationen att dela på nedskärningen: 20 platser på den slutna anstalten och 20 på Rödjan.

Nu säger Gunilla André att hon är förvånad om det har skett en opinionssvängning bland de fackliga företrädarna och de anställda. Men de får naturligtvis svara för sig själva. När Gunilla André säger att hon helt har personalen bakom sig kan jag bara konstatera att jag har fått en helt annan bild av förhållandet. I Mariestads-Tidningen gjorde personalen häromdagen ett uttalande, där man kräver att Rödjan med dess 40 platser skall bibehållas i dess helhet. Huruvida det har gjorts fler uttalanden från fackligt håll känner jag inte till – vi får väl ändå anta att det är det sist gjorda uttalandet som gäller.

SVEN-GÖSTA SIGNELL (s):

Herr talman! I motionen 670 har vi, de socialdemokratiska ledamöterna från Skaraborgs län, tagit upp frågan om förhållandena på kriminalvårdsanstalterna i Norrtälje och Tidaholm. Som utgångspunkt har vi haft personalens arbetsförhållanden. Vi vill inte på något sätt underskatta den uppmärksamhet som på senare tid har ägnats åt de intagnas förhållanden vid våra kriminalvårdsanstalter, men vi kan ändå inte bortse ifrån att det har legat en viss fara i att man helt eller delvis i denna debatt har glömt bort vård- och tillsynspersonalens arbetsförhållanden.

När de två nämnda systeranstalterna planerades och uppfördes under slutet av 1950-talet avsågs att de skulle få motta ett klientel, som förutsattes göra en produktiv insats under förhållanden så långt möjligt överensstämmande med dem som råder vid en modern industri.

Personalen dimensionerades med hänsyn till den relativt godartade klientelsammansättning som då var aktuell för dessa anstalter. Men genom ett under senare år markant förändrat klientel med längre strafftider och med narkotiska, psykiska och sociala störningar har grunden rubbats för tidigare givna förutsättningar. Den fåtaliga personalen upplever därför stor otrygghet i sin nuvarande svåra arbetssituation.

Det är angeläget att vi kan leva upp till målsättningarna i det kriminalvårdsbeslut som trädde i kraft den 1 juli 1974 och som enhälligt antagits av samtliga riksdagspartier.

Vi måste känna vårt ansvar gentemot den vård- och tillsynspersonal som fått uppgiften att sköta våra kriminalvårdsanstalter.

I motionen 670 har vi med utgång från kriminalvårdsstyrelsens petitaäskande för budgetåret 1978/79 pekat på vissa nödvändiga åtgärder, som bör vidtagas för att förbättra arbetsmiljön på anstalterna i Norrtälje och Tidaholm. Jag skall inte fördjupa mig ytterligare i de rådande förhållandena, eftersom jag till min och mina medmotionärers glädje kan konstatera att även ett enhälligt justitieutskott i sitt betänkande nr 31 säger att det i princip kan ställa sig bakom önskemålet om att åstadkomma förbättringar för personal och intagna vid anstalterna i Tidaholm och Norrtälje.

Men som sagt: Det får inte stanna vid bara önskemål, utan inom en mycket snar framtid måste vi se till att de i motionen och utskottsbetänkandet påtalade missförhållandena får sin lösning. I annat fall är jag övertygad om att situationen vid de två nämnda anstalterna kommer att bli ohållbar.

Jag fick ett brev från en arbetsledare vid en kriminalvårdsanstalt för en tid sedan. Han beskrev på ett mycket skrämmande sätt hur han och hans arbetskamrater upplever sin situation ute i verkstäderna. Enligt brevskrivaren har de intagna en mycket hård attityd mot arbetsledarna, med dagliga hot och en grov och rå samtalston, bestående av tilltalsord som "nazistjäväl" och "bondjäväl". Därför avslutar också brevskrivaren sitt brev med frågan: "Behöver det vara så här?"

På den frågan måste vi riksdagsledamöter svara ett klart nej, och av den anledningen måste vi medverka till att kriminalvården får tillräckligt med medel för att kunna fullfölja den av riksdagen antagna kriminalvårdsrefor-

men.

Herr talman! Jag har för dagen inget yrkande utöver vad utskottet framhållit i sin skrivning om motionen 670.

I detta anförande instämde Åke Wictorsson (s).

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall tillåta mig att ta tid i anspråk med en kort kommentar, en liten betraktelse, till debatten.

Vi har från vpk:s sida i skilda sammanhang flera gånger försökt få till stånd diskussioner som rör olika sidor av den sociala utstötningen och de socialt utstötta och utslagnas situation i samhället.

Vi gjorde ett sådant försök i ett par av de debatter som handlade om alkoholpolitiska frågor. Vi hade också en omfattande motion som behandlades i socialutskottet och som berörde, i bredaste bemärkelse, just den specifika del av den sociala utstötningen som leder så många till alkoholberoende. Vi tog upp frågor om behandlingsideologi samt metoder för den sociala frigörelsen och för behandlingen av de alkoholberoende.

Jag noterade att socialutskottet den gången över huvud taget inte med en rad kommenterade denna typ av problematik, som vi hade ägnat ungefär nio A 4-sidor i motion och som utgjorde grunden för alla yrkanden. Utskottet avslög yrkandena utan att ens värdera, diskutera och kommentera dem. Jag ser precis samma tendens i dag.

Det är märkligt att så snart man försöker röra vid detta med den sociala utstötningens processen uppstår undvikande attityder, och då möts man av tystnad. Hur skarpt man än går fram, hur utförliga motioner man än skriver, hur angelägna och djupgående problem man än tar upp, så är det precis som om utskottet då vek undan. Man vill inte ha någon dispyt om sådana här obehagliga förhållanden. Man kan diskutera om man skall ha mellanöl i tretton timmar som jag tidigare har konstaterat här i kammaren. Huruvida svenska folket skall brygga maskrosvin kan man diskutera en lång stund, med många stickreplikor.

Men hur det är med olika sidor av den sociala utstötningen, som drabbar hundratusentals människor i form av alkoholism och i form av kriminalitet, tycks vara oerhört svårt att diskutera. Ändå borde just denna dag och detta tillfälle, när kriminalvårdssektorn och dess ekonomiska ramar i stort är föremål för behandling, vara ett särdeles lämpligt tillfälle att ta upp ett sådant resonemang. När skall vi annars ta upp det, kan man fråga sig.

Vi har också gjort ett sådant här försök från vpk:s sida genom att i motionen 1468 fästa uppmärksamheten på mycket viktiga övergripande problem inom kriminalvården. Vi har vidare på grundval av de rapporter om tillståndet ute på anstalterna, som f. ö. Sven-Gösta Signell här utifrån en speciell aspekt, personalsituationen och personalens arbetsförhållanden, också har bekräftat, krävt att en förutsättningslös utredning tillsätts som granskar hur det egentligen står till på fängelserna, hur rättsförhållandena är där, om vad som händer där verkligen står i överensstämmelse med de kriminalpolitiska

värderingar som officiellt sägs skola vara rådande.

Jag måste säga att jag är besviken över att utskottet just när det gäller dessa förhållanden, den kanske mest omfattande fråga som tas upp i vpk-motionen, över huvud taget inte kommenterar vår motion med en enda rad. Något hade man väl ändå kunnat säga? Något tycker man väl ändå i den här problematiken, som ju skymtar fram här och var i olika inlägg men som aldrig förs fram till någon grundläggande diskussion?

Jag ser en oroväckande tendens i detta undvikande, liksom jag också ser en oroväckande tendens i att man undviker att egentligen sakbehandla motioner som kommer från vpk när dessa sätter fingret på ömtåliga punkter, på särskilt ömtåliga djupgående förhållanden, och när de tar upp allvarliga och kontroversiella aspekter på den sociala utstötningen och dess problematik. Jag lovar att vi som tillhör vänsterpartiet kommunisterna skall återkomma gång på gång i den här frågan, ända till dess vi får en öppnare debatt till stånd!

Jag vill också säga till kammarens socialdemokrater att ni väl ändå hade bort stödja oss på ett annat sätt i de krav som vi fört fram. Jag tror det är viktigt för alla oss som har våra rötter i arbetarrörelsen att vi beaktar att de utstötta och utslagna i samhället – innefattande dem som sitter i landets fängelser – till sin överväldigande majoritet består av människor som drabbats av en samhällelig utstötningsprocess, som i första hand slår hårdare än någon annanstans just bland dem som är *vårt* folk, nämligen människor ur arbetarklassen, ur de nedtrycktas skara – de som redan tidigare lever under svåra ekonomiska och sociala förhållanden, vilka sannerligen, som vi vet, icke blir lättare med den regeringspolitik som nu bedrivs.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

M o m . 1

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 1 av Lisa Mattson m. fl. samt 3:o) reservationen nr 2 av Gunilla André, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Lisa Mattson begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Gunilla André begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kriminalvården

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

Kriminalvården

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 31 punkten 2 mom. 1 antar reservationen nr 1 av Lisa Mattson m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 2 av Gunilla André.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Gunilla André begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 164
Nej - 18
Avstår - 122

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 31 punkten 2 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av Lisa Mattson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Lisa Mattson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 154
Nej - 149
Avstår - 4

M o m. 2 o c h 3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

M o m. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1468 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 31 punkten 2 mom. 4 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1468 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 293
Nej – 13
Avstår – 1

M o m. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1468 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 31 punkten 2 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1468 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 292
Nej – 13
Avstår – 1

M o m. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1468 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 31 punkten 2 mom. 6 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1468 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 292
Nej – 14
Avstår – 1

Torsdagen den
20 april 1978

*Ökat lekmannain-
flytande vid allmän
domstol*

M o m. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av Lisa Mattson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Kerstin Andersson i Kumla begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitiekammarens hemställan i betänkandet nr 31 punkten 2 mom. 7 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av Lisa Mattson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Kerstin Andersson i Kumla begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 158
Nej - 148
Avstår - 1

M o m. 8

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 3 och 4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 15 Ökat lekmannainflytande vid allmän domstol

Föredrogs justitiekammarens betänkande 1977/78:33 med anledning av motion om ökat lekmannainflytande vid allmän domstol.

I detta betänkande behandlades motionen 1976/77:455 av Lisa Mattson m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen begärde att regeringen snarast lade fram förslag om de lagändringar som behövdes för att få ett system med fullt genomförd individuell rösträtt vid de allmänna domstolarna.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:455.

Reservation hade avgivits av Lisa Mattson, Eric Jönsson, Lilly Bergander, Kerstin Andersson i Kumla, Hans Pettersson i Helsingborg, Helge Klöver och Martin Segerstedt (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1976/77:455 begärde att regeringen snarast lade fram förslag om de lagändringar som behövdes för att få ett system med fullt genomförd individuell rösträtt vid de allmänna domstolarna.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Detta är inte något stort ärende, men det berör två viktiga principfrågor. Den socialdemokratiska motionen ställer dessa frågor på sin spets.

För det första: Skall vi se till att principen att varje röst bör ha lika värde genomförs konsekvent i all rättskipning, även i tingsrätter när nämndemän medverkar i dömandet?

För det andra: Skall vi se till att omröstningsreglerna i brottmål konsekvent bygger på den i de flesta rättsstater erkända principen att avgörandet i tveksamma fall bör utfalla till den misstänktes förmån?

För oss socialdemokrater har det varit självklart att svara ja på båda dessa frågor. Det stämmer med vår grundinställning till värdet av lekmannainflytande i förvaltning och domstolar. Det stämmer med gynnsamma erfarenheter som har gjorts av ett successivt vidgat nämndemannainflytande i rättsskipningen, och det stämmer med principer som gäller för lekträns medverkan i dömandet vid andra domstolar än tingsrätter. Det stämmer till sist också med vår allmänna rättsuppfattning och vår grundinställning till frågan om hur en misstänkt bör behandlas när han lagförs för brott.

Före utskottsbehandlingen var jag rätt övertygad om att detta inte var någon partiskiljande fråga. Jag trodde att våra åsikter om värdet av lekmanamedverkan i domstolarna och om rättsstatens krav delades av en överväldigande majoritet av riksdagen. Men tyvärr är det tydligen inte så. De borgerliga ledamöterna i utskottet har samfällt och disciplinerat gått emot vår motion.

Herr talman! Det är bara i *en* situation som införandet av individuell och lika rösträtt i alla mål i tingsrätterna skulle få praktisk betydelse. Det är i brottmål när rösterna är lika många för friande som för fällande dom eller när t. ex. hälften av ledamöterna i tingsrätten vill döma ut ett bötesstraff medan den andra hälften vill döma ut fängelsestraff.

Enligt vanliga principer borde i den situationen den mildare, den för den misstänkte fördelaktigaste, meningen slå igenom. Så är det när det sitter enbart jurister i domstolen. Så är det i hovrätten vare sig domstolen består av enbart jurister eller nämndemän deltar i behandlingen. Men så är det f. n. inte i tingsrätten när rätten dömer med nämnd. Då gäller den juristutbildade ordförandens mening.

Enligt vår åsikt finns det inte några som helst sakliga skäl för detta undantag från vad som annars allmänt gäller. Därför bör undantaget tas bort.

De skäl som anförs i utskottsbetänkandet – på knagglig och svårbegriplig juristprosa – för att behålla den nuvarande ordningen är så eländigt svaga att jag av ren barmhärtighet mot mina politiska motståndare och av medkänsla med kammaren skall avstå från att ta upp dem till granskning, såvida inte herr Winberg eller någon annan provocerar mig att göra det.

I stället vill jag rikta en vädjan till utskottsmajoritetens företrädare: Var snälla och tala om för oss vad det är för olyckor som inträffar om nämndemän i tingsrätt får bli fullvärdiga ledamöter av domstolen. Tala om för oss varför

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Ökat lekmannain-
flytande vid allmän
domstol*

Torsdagen den
20 april 1978

*Ökat lekmanin-
flytande vid allmän
domstol*

man skall ha för den misstänkte ogynnsammare omröstningsregler i brottmål när nämndemän är med och dömer än när domstolen består av enbart jurister.

Det kan väl inte vara så att ni går emot motionen enbart därför att den kommer från socialdemokraterna, utan hänsyn till att ett avstyrkande i praktiken kommer att gå ut över – ibland kanske oskyldiga – människor som ställs inför rätta?

Jag hoppas att ni här i debatten skall lyckas utplåna denna misstanke. Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

HÅKAN WINBERG (m):

Herr talman! Det finns i vårt land en lång tradition inom de allmänna domstolarna att vid avgörandet av anhängiggjorda frågor – tvistemål, brottmål, domstolsärenden osv. – så har besluten till stor del fattats under inflytande både av lagfarna domare, dvs. juridiskt skolade personer, och lekmanadomare.

För landsbygden har sedan länge funnits bestämmelser om häradshövding och nämnd. Städernas domstolar bestod tidigt av borgmästare och råd, och lekmanainflytandet kom, sedan nämndemannainstitutionen i början av nyare tid hade försvunnit från stadsdomstolarna, att bestå av s. k. illiterata rådmän. Efter nya rättegångsbalkens genomförande 1948 kunde våra stadsdomstolar åter döma med lagfaren domare och nämnd.

I dag gäller att de allmänna domstolarna i första instans, tingsrätterna, i brottmål och i familjerättsliga tvistemål vid huvudförhandling är domföra med en lagfaren domare och fem nämndemän, medan de i övriga mål – som vi något förenklat kan kalla förmögenhetsrättsliga tvistemål – är domföra med tre lagfarna domare utan att någon nämndeman skall medverka.

I fråga om relationen mellan en eller flera lagfarna domare å den ena sidan och lekmanadomarna, dvs. nämndemännen å den andra, har de förändringar som skett under de senaste decennierna inte varit helt entydiga. Till väsentlig del har ändringen dock gått mot ett ökat inflytande av lekmanadomarna. Deras inflytande har ökat genom att nämndens storlek generellt har minskats från mellan sju och nio nämndemän till fem nämndemän. Lekmanainflytandet har samtidigt minskat genom riksdagsbeslutet 1969 att nämnd inte längre skulle delta vid huvudförhandling som rör förmögenhetsrättsliga tvistemål, vilket förut hade varit fallet i häradsrätterna. Lekmanainflytandets storlek är också beroende av de omröstningsregler som gäller, och det är ju den frågan som har tagits upp i motionen 455, vilken ligger till grund för det utskottsbetänkande som kammaren nu behandlar.

Den viktigaste grunden för domstolens sammansättning och dess ledamöters inflytande måste – med beaktande av rimliga processekonomiska synpunkter – vara intresset att få målen i största möjliga utsträckning materiellt riktigt avgjorda. En annan också viktig grund är att domstolsorganisationen är så utformad, att medborgarna har förtroende för domstolarna och deras rättsskipning.

Riksdagen uttalade 1969 att ett skäl för lekmäns deltagande i rättsskip-

ningen var att det är "värdefullt för demokratin". Det finns all anledning att stryka under det, och jag föreställer mig att det inte råder några skilda meningar i kammaren om detta. Att 1969 års riksdag beträffande de förmögenhetsrättsliga tvistemålen tog steget från lekmannainflytande och till uteslutande inflytande av lagfarna domare kan bero på att man var medveten om att det kan vara svårt för en lekman att bedöma invecklade rättstillämpningsfrågor som ofta förekommer i de förmögenhetsrättsliga tvistemålen.

Såvitt jag kan förstå har vi f. n. en mycket bra utformning av lekmannainflytandet i de allmänna domstolarna. Vi har en förnämlig nämndemanna-institution och den har förstärkts sedan vi numera också har garanti att vi inte någonstans i landet behöver befara att få nämndemän bara från ett parti, utan vi får nämndemän med olika åsikter och olika samhällsuppfattningar. Vi skall därför slå vakt om den grundläggande principen med domstolar där en lagfaren domare tillsammans med kunniga och omdömesgilla folkvalda förtroendemän tolkar lagen. Värdet av lekmannainflytandet i rättsskipningen har allmänt vitsordats under remissbehandlingen, och utskottet ansluter sig till den bedömningen.

Frågan om det i beslutsfattandet i domstolar, när lekmannadomare deltar, skall vara kollektivt omröstningsförfarande eller ett rent individuellt rösträttsförfarande, har diskuterats många gånger. Nu gällande regler är formellt utformade på den kollektiva omröstningsformens grund, men har ett sådant reellt innehåll att man i de praktiskt mest betydelsefulla fallen når samma beslut som om individuell rösträtt hade gällt.

I den reservation som Lisa Mattson m. fl. avgivit till utskottets betänkande och som Carl Lidbom för en liten stund sedan talade för begärs nu en också formellt fullt genomförd individuell rösträtt. Vad reservanterna vill uppnå med det – och det är det hela deras argumentation går ut på – är att i brottsmål vid tingsrätt skall den lindrigaste meningen gälla, när nämnd deltar i avgörandet. Stadsdomstolsutredningen, som arbetade under 1960-talet, diskuterade ingående utformningen av omröstningsreglerna. År 1969 togs de regler som nu gäller.

I de fall där två eller flera meningar föreligger vinner nämnden om fyra nämndemän enar sig om skälen och slutet. Det lär vara mycket ovanligt att majoriteten i sådana fall har olika skäl för de slut som den kommer till, och jag tror därför att vi kan bortse från de fallen i den här diskussionen. Då tre nämndemän omfattar en mening och två nämndemän jämte den lagfarna domaren en annan, så vinner den senare meningen. Det är en princip som överensstämmer med vad som gäller i kommunalrättsliga och förvaltningsrättsliga sammanhang, och den synes i och för sig inte vara föremål för någon erinran från reservanterna. De vill i stället att den undantagsregel som gäller för andra allmänna domstolar än tingsrätt bestående av lagfaren domare och nämnd – och som innebär att när lika antal röster har fallit för vardera meningen skall den lindrigaste meningen gälla – också skall användas vid omröstning med lagfaren domare jämte nämnd.

Utskottet kan av flera skäl inte biträda reservanternas synpunkter. Frågan är kanske inte så enkel som Carl Lidbom tror. Utskottet delar den mening

Torsdagen den
20 april 1978

*Ökat lekmannain-
flytande vid allmän
domstol*

som framfördes av den socialdemokratiska justitieministern i 1969 års lagstiftningsärende och som riksdagen ställde sig bakom, nämligen att det inte är naturligt att hävda att varje nämndeman i tingsrätt bör betraktas som en med yrkesdomaren jämställd meddomare. Det gäller särskilt bedömningen av en gärnings straffbarhet eller rättsliga rubricering. Det måste vara önskvärt med ett omröstningssystem som ger chansen till ett så materiellt riktigt resultat som över huvud taget är möjligt. Utskottet instämmer i vad som sades 1969, att den lagfarne domaren genom sin utbildning och träning och genom att han är den som bäst har kunnat sätta sig in i målet har större möjligheter än den enskilde nämndemannen att nå ett materiellt riktigt resultat.

I ett visst läge skulle det förslag som reservanterna lägger vara helt omöjligt att tillämpa, nämligen i de fall där av två meningar ingen kan betraktas som lindrigare än den andra. Här är vi inne på den komplicerade materia som utskottet behandlade i sitt betänkande nr 6 i år med anledning av en av mig väckt motion angående omröstningsreglerna i brottmål i överrätt. Det är då fråga om omröstning som gäller om villkorlig dom skall meddelas eller om skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller internering skall ådömas eller om förordnande skall meddelas om överlämnande till särskild vård. I sådana fall skall även i kollegial domstol, där bara yrkesdomare deltar, ordförandens utslagsröst gälla just därför att det har ansetts att någon mening här inte kan anses som lindrigare än någon annan.

Frågan huruvida dessa typer av påföljder kan jämföras i svårighetsgrad är, som utskottet säger, omstridd. När vi tar ställning till det motionsspörsmål som föreligger i dag, måste vi utgå från de regler som nu gäller och som har den innebörden att ingen av dessa påföljder är lindrigare eller svårare än de andra. Ordföranden, dvs. den lagfarne domaren, kommer då också enligt reservanternas förslag att få utslagsröst.

Ett tredje fall där omröstningsreglerna enligt reservanternas system skulle kompliceras onödigt utan någon praktisk vinst är de fall – de kanske inte är så många men de förekommer dock – då det finns fler än två meningar att rösta om.

Carl Lidbom angrep majoritetsskrivningen i utskottet, men jag måste säga att innehållet i reservationen faktiskt inte är mycket att ta på. Jag har kunnat få fram att reservanterna motiverar sitt ställningstagande i tre skilda avseenden.

För det första hänvisar reservanterna till vissa remissinstanser. Om det vill jag bara säga att remissutfallet är i hög grad blandat. De remissorgan som tillstyrker motionen gör det utan närmare motivering eller också konstaterar de att förslaget i motionen inte är särskilt angeläget.

För det andra menar reservanterna att utskottets påstående – alltså det påstående som överensstämmer med riksdagens tidigare ställningstagande – att den lagfarne domaren har större möjligheter att nå ett materiellt riktigt resultat inte har någon vidare bärkraft därför att lekmän har individuell rösträtt i andra sammanhang när de arbetar vid sidan av lagfaren domare. De anför som exempel länsrätt, fastighetsdomstol, hovrätt och kammarrätt. Men

*Ökat lekmannain-
flytande vid allmän
domstol*

då glömmer reservanterna att där råder det i vissa fall helt andra förutsättningar för medverkan av icke yrkesdomare och att sammansättningen är en helt annan än i tingsrätt.

Reservanternas tredje argument gäller de fall där gradering mellan olika påföljder inte kan göras och de svagheter som reservanterna själva säger därvidlag vidlåder nuvarande omröstningsregler. Reservanterna menar att den frågan inte har något att göra med frågan om individuell rösträtt. Den synpunkten kan utskottet inte dela. Omröstningssystemet i den här delen gäller i hovrätterna, som är sex till antalet. Vi är tydligen överens om att det systemet inte är tillfredsställande. Är det då rimligt att införa ett system som medför att liknande bristfälligheter skulle uppstå också i tingsrätterna, som är 100 till antalet? Reservanterna är ute efter att den lindrigaste meningen skall gälla vid lika röstetal. Men eftersom det formellt sett inte finns någon lindrigaste mening ger ju det föreslagna systemet ingenting. Men det kan medföra en krångligare omröstningsprocedur.

Sammanfattningsvis vill jag, herr talman, säga att det är en tämligen begränsad förändring som reservanterna vill ha. Den kan i vissa fall medföra tillämpningssvårigheter. Det finns inget som helst behov av den i det praktiska rättslivet. Skall omröstningsinstitutet ses över så bör det ske i ett betydligt större sammanhang. Både straffrättsliga och processrättsliga synpunkter bör då vägas in.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Herr Winbergs anförande ger ett något egendomligt intryck. Han lyfter på hatten för nämndemännen och framför sina hyllningar till lekmannamedverkan. Han säger att det är lyckligt att lek männen fått mer att säga till om och att det är bra att kunniga och omdömesgilla lekmän får vara med i domstolarna och där ha ett större inflytande än tidigare. Men när han sedan kommer till den konkreta frågan om vi inte kan tillämpa den enkla och rediga principen att i en domstol varje röst skall väga lika tungt, även om domstolen består av både jurister och nämndemän, inställer sig den konservativa obotfärdiges förhinder. Då tycker han inte att det är naturligt att hävda att varje nämndeman betraktas som en med yrkesdomaren jämställd meddomare. Han hänvisar i det sammanhanget till yrkesdomarens utbildning och erfarenhet som något slags garanti för materiellt riktigare avgöranden.

Jag tror att vi har fått tillräckligt mycket erfarenhet av nämndemännens sätt att verka i domstolarna för att kunna säga att det inte sker några olyckor av något slag om vi tillämpar den enkla principen att varje röst i en domstol alltid väger lika tungt. En någorlunda förnuftig yrkesdomare med juridisk utbildning brukar kunna övertyga sina nämndemän om sin mening i de rena rättsfrågorna. I övriga frågor, t. ex. när det gäller bevisning, är det i sin ordning att meningarna bryts. I den typen av frågor kan jag inte se några som helst skäl till att yrkesdomarens utbildning och erfarenhet skall ge honom något försteg i den speciella situation som vi här diskuterar, nämligen när det i brottmål

Torsdagen den
20 april 1978

*Ökat lekmannain-
flytande vid allmän
domstol*

finns två meningar, av vilka den ena är fördelaktigare för den tilltalade och den andra ofördelaktigare, oavsett om det gäller själva skuldfrågan – friande eller fällande – eller om det gäller strafffrågan. Jag tycker att vi skall vara konsekventa och låta den mildaste meningen slå igenom, precis som vi gör när det sitter enbart jurister i domstolen.

Men så hade herr hovrättsrådet ett kanonskäl för sin uppfattning att vi ändå bör behålla ett litet övertag för juristdomarna! Han hänvisar nämligen till vad den socialdemokratiska departementschefen Lennart Geijer hade sagt i lagstiftningsärendet 1969. Jag kan försäkra herr Winberg att om vi frågade herr Geijer i dag så skulle han tycka att det vore den naturligaste sak i världen att genomföra den mycket begränsade reform som socialdemokraterna här föreslagit. Vad Lennart Geijer bidrog med 1969 var att han på det hela taget kraftigt förstärkte nämndemännens ställning. Han gjorde emellertid en smärre eftergift åt konservativt juridiskt tänkande i och utanför kanslihuset. Det kostade bra litet när han i det sammanhanget ändå nådde så långt. Men nu har den reformen varit i kraft ett antal år och gett utomordentligt gynnsamma erfarenheter. Det finns i dag inget som helst att frukta när det gäller att ta steget fullt ut.

Vidare säger herr Winberg: Vi har alla de tunga remissinstanserna, de som verkligen funderat på detta, på vår sida – justitiekanslern och vad de är för andra potentater. Ja, men förakta inte alltför mycket de andra remissinstanserna. Jag tänker inte bara på sådana remissinstanser som LO och TCO, som herr Winberg och hans parti kanske kan ha ett visst förakt för. Jag tänker också på hovrätten över Skåne och Blekinge, tingsrätter och andra, som står rättsskipningen rätt nära och som inte viftat bort den här remissen utan vidare utan tillstyrkt den. Någon har kanske på vägen sagt att den här reformen inte är särskilt brådskande, men det är en rent politisk värderingsfråga, som jag inte tycker vi behöver juristers uppfattning om för att ta ställning till.

Sedan kom den obotfärdiges sista förhinder: det går inte att genomföra detta konsekvent därför att det finns situationer där man inte kan avgöra vad som är lindrigast – om man skall välja mellan ungdomsfängelse eller internering eller vad det är för någonting. Det är tråkigt, men det är en svårighet som vi står inför. Och det är många som tycker att man borde gå längre i graderingen av olika påföljder i förhållande till varandra.

Men dessa svårigheter är exakt desamma oavsett vilka omröstningsregler som tillämpas. Med de regler som gäller i dag blir ordförandens röst utslagsgivande. Med de omröstningsregler som vi föreslår blir också, i dessa speciella fall, ordförandens röst utslagsgivande just därför att lagstiftningen inte har graderat påföljderna. Men det minskar ju inte på minsta sätt värdet av ändringen i övriga fall, där den är avsedd att tillämpas och där valet står mellan friande och fällande eller mellan hårdare och mildare straff. Där får den lilla ändring i rättegångsbalken som vi föreslagit betydelse.

Herr talman! Det må vara onödigt att fördjupa sig ytterligare i frågan. Jag finner det djupt beklagligt att ni skall söka med ljus och lykta efter mer eller mindre sofistikerade skäl med tvivelaktig logik och i tvivelaktig överens-

stämmelse med rimliga principer på det här området för att motsätta er en motion som inte borde ha varit kontroversiell.

HÅKAN WINBERG (m):

Herr talman! När jag lyssnar till hovrättsrådet Lidbom så kan jag inte undgå att tänka på det gamla talesättet: Argumentationen svag – höj rösten. Om inte herr Lidbom höjde rösten så var åtminstone aggressiviteten här ganska stor.

Jag vill påstå att herr Lidbom egentligen inte lyssnar på vad andra säger, åtminstone inte på vad jag säger och i varje fall inte på vad jag sade i mitt första anförande. Han säger att det gör ett egendomligt intryck, att jag gör något slags reverens för nämndemännen, men sedan anser att de i vissa fall inte skall vara fullödiga medlemmar av domstolen. Men det är ju inte alls detta det gäller, herr Lidbom, det gäller att ha ett omröstningssystem som är vettigt och som fungerar tillfredsställande. Vi brukar här i landet faktiskt vara ganska noggranna när vi ändrar författningar och inför ny lagstiftning. Herr Lidbom har tidigare ofta medverkat till mycket hastiga ändringar och kanske satt sitt namn på en viss typ av sådan lagstiftning. Men sådan tror jag inte vi skall ägna oss så mycket åt i fortsättningen.

Herr Lidbom! Varför utbildar vi domare? Med herr Lidboms argumentation skulle man egentligen kunna avstå från utbildade domare i domstol och ha lekmän även som ordförande. Men det är ju så – även om jag förstår det var länge sedan herr Lidbom deltog i dömande verksamhet – att det är den lagfarne domaren som läser in målet, vilket nämndemännen inte gör, förbereder målet och har handlingarna att gå igenom lång tid innan målet skall företas till huvudförhandling. Nämndemännen känner däremot inte till målet förrän de sätter sig till huvudförhandling. Det är en väsentlig skillnad.

Sedan kom herr Lidbom in på remissförfarandet, och där tyckte jag kanske att han yttrade sig litet vårdslöst. Även de remissorgan som reservanterna åberopar till stöd för sin inställning är ju faktiskt mycket ljumma. Ibland brukar herr Lidbom vara ganska kritisk här i kammaren mot hovrätter som kommer med remissyttranden. Nu var herr Lidbom positiv gentemot hovrätten över Skåne och Blekinge därför att han kunde stödja sig på den.

Nu säger faktiskt hovrätten över Skåne och Blekinge i sitt remissyttrande att i de vanligare fallen ett system med individuell rösträtt kommer att sakna någon som helst betydelse i förhållande till nuläget samt att frågan om påföljders svårighetsgrad bör behandlas samtidigt med frågan om individuell rösträtt.

Stockholms tingsrätt, som också nämns i reservationen, säger att den inte ställer sig avvisande till förslaget men att nuvarande omröstningsregler har fungerat så väl att någon prioritering av frågan inte synes erforderlig samt att individuell rösträtt inte bör införas innan konsekvenserna tillfredsställande har utretts.

Advokatsamfundet och TCO, vilka biträder motionen, anger ingen

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Ökat lekmannain-
flytande vid allmän
domstol*

särskild motivering. Men en rad andra organ går direkt emot motionen: justitiekanslern, riksåklagaren, Domareförbundet och andra. Ett av utskottets argument är att det i många fall när en omröstning förekommer inte finns någon lindrigare mening. Vid ett sådant omröstningsförfarande kan man inte nå de mål reservanterna åsyftar, utan ordföranden måste ha utslagsröst. Motionärernas förslag skulle här medföra ett betydligt mer komplicerat omröstningssystem.

Påståendet att det nuvarande systemet inte kan förenas med rättsstatens principer är, herr talman, så befängt att jag inte behöver bemöta det.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! För att börja med det sista så sade jag faktiskt inte att nuvarande omröstningsregler inte kan förenas med rättsstatens principer. Jag sade någonting helt annat, nämligen: Skall vi nu inte ta och försöka oss på ett konsekvent genomförande av den rättsstatliga princip som säger att man i tvivelaktiga fall bör agera till den misstänktes förmån i brottmål? Skall vi inte genomföra den principen när det gäller omröstningsreglerna, så att vi när meningarna är delade och de som vill fria är lika många som de som vill fälla skall fria, oavsett om domstolen består enbart av jurister eller av jurister och lekmän. Det är någonting annat än att döma ut de nuvarande reglerna. Jag efterlyser ett konsekvent fullföljande av en princip, som annars i det stora hela ligger till grund för vår rättsordning.

Det är möjligt, herr Winberg, att jag har sagt kritiska saker om hovrätten och om justitiekanslern. Men i själva verket är jag varken särskilt kritisk eller särskilt vördnadsfull mot justitiekanslern, riksåklagaren, hovrätterna eller någon annan. Det som intresserar mig är vilka sakskalet man anför i de olika frågor som är under debatt. Jag hyser ingen extra vördnad för någon av dem och ingen sidovördnad heller.

Jag konstaterar att i detta fall ett antal remissinstanser, som har nära praktisk erfarenhet av rättsskipning, för sin del ändå inte ser något hinder för att genomföra den princip som jag anser så naturlig, nämligen att varje röst i en domstol väger lika tungt. Det konstaterandet kan i sin lilla mån vara till något litet stöd för min tanke.

Sedan, herr Winberg, argumentera inte på det dåliga planet att jag skulle tycka att man skulle kunna klara sig utan domare med juridisk utbildning och ha nämndemän såsom ordförande. Jag har aldrig bestridit att juristdomaren i ordförandestolen har en utomordentligt stor betydelse i rättsskipningen. Det måste jag väl veta genom långvarig personlig erfarenhet från domstolarna. Men det vanliga sättet för en någorlunda klok och förnuftig jurist att göra sig gällande, när han sitter i domstolen, är att han talar med de andra ledamöterna, nämndemännen eller vad det är för några, och diskuterar i sak. På grund av sin överlägsna kännedom om målet, på grund av sina kunskaper i juridik och på grund av sin erfarenhet brukar juristdomarens mening ofta ha en särdeles förmåga att påverka de andra ledamöterna i domstolen.

Självfallet behöver vi dessa juristutbildade ordförande. Vem har förnekat det? Men det vi nu avhandlar är någonting annat, nämligen hur man skall

behandla de situationer där efter ingående diskussioner domstolens ledamöter har stannat i olika meningar, t. ex. om en person skall frikännas eller inte, om bevisningen räcker, eller inte. Då tycker jag att det inte finns något speciellt skäl att säga att man i situationen tre röster mot tre skall göra såsom juristen tycker, därför att han är så oerhört klok och utbildad i juridik. Jag tycker att vi kan fullfölja principen en ledamot en röst, alltså att varje röst är lika mycket värd. Den principen tillämpas ju överallt i övrigt numera. Varför vågar vi oss inte på den också i tingsrätten? Det medför inga som helst komplikationer.

Jag skall inte trötta kammaren med fortsatta utläggningar i detta trots allt mycket begränsade ärende, bara än en gång, herr talman, beklaga att för de förhårdade och obotfärdiga är det tydligen alldeles omöjligt att ta intryck av vanliga enkla förnuftsskäl.

HÅKAN WINBERG (m):

Herr talman! Carl Lidbom säger att det är reservanternas strävan att alla röster skall väga lika tungt i alla fall. Men det kommer de ju inte att göra, av det skälet att i många fall kan det inte bli tal om någon lindrigare mening än någon annan mening, och då kommer ju även med reservationens förslag ordförandens utslagsröst att vara avgörande. Men vi kommer att få ett annat röstningssystem, som är betydligt mera komplicerat än det vi har.

Sedan är det också så, Carl Lidbom, att det faktiskt finns några fall till, nämligen när det är tre meningar. Det finns där exempel på att det system som ni vill ha och som skulle vara till fördel för den tilltalade i stället kommer att vara till nackdel för denne.

Låt mig slutligen, herr talman, göra en konkret analys av frågan. I nästan alla fall, när man har överläggning mellan domare och nämnd, blir det inte omröstning. Man enar sig om vilka skäl och vilka slut domen skall ha. Jag vill påstå att det gäller mer än 95 %, kanske 98 % av fallen. I de andra fallen går man till omröstning.

De fall som går till omröstning kan delas upp i två avdelningar: sådana fall där det finns två meningar och sådana fall där det finns mer än två meningar. Jag hävdar bestämt att i de fall där det finns mer än två meningar talar utomordentligt starka skäl för att behålla det system vi har nu.

De fall där det finns två meningar kan i sin tur delas upp i två grupper: där en av två meningar är att anse som lindrigast och där ingen av två meningar är att anse som lindrigast.

I det senare fallet, där ingen av två meningar är att anse som lindrigast, måste också med reservanternas förslag ordföranden ha utslagsröst. Kvar är då den grupp där en av två meningar är lindrigast. I läget tre mot tre röstar ordföranden antingen för den lindrigare regeln eller för den svårare regeln. Röstar ordföranden för den lindrigare regeln blir det ingen som helst skillnad i förhållande till nuläget.

De enda fall där en skillnad kan uppkomma är där ordföranden röstar för den svårare regeln. Den gruppen utgör, herr talman, en utomordentligt liten del av alla de brottmål som avgörs. Jag vill också påstå av personlig

Torsdagen den
20 april 1978

*Övergångstiden
för höjning av
aktiekapital*

erfarenhet, även om jag inte kan belägga det, att ordföranden oftare röstar för den lindrigare regeln än för den svårare.

Herr talman! Om jag sammanfattar reservationens fördelar, som jag egentligen inte ser några alls, och dess nackdelar som är många så finner jag inga som helst skäl för att införa den ordning som reservanterna föreslår.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Lisa Mattson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Carl Lidbom begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitiekammarens hemställan i betänkandet nr 33 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Lisa Mattson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Carl Lidbom begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 156
Nej - 143
Avstår - 1

§ 16 Övergångstiden för höjning av aktiekapital

Föredrogs lagutskottets betänkande 1977/78:20 med anledning av motioner om en ny aktiebolagslag m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna 1977/78:422 av Olle Wästberg i Stockholm (fp) och 1977/78:522 av Lennart Andersson m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen beslutade att övergångstiden för bolag, vars aktiekapital inte uppgick till minst 50 000 kr., bestämdes till utgången av år 1978.

Utskottet hemställde

1. beträffande en ny aktiebolagslag att riksdagen skulle avslå motionen 1977/78:422,
2. beträffande övergångstiden för höjning av aktiekapitalet att riksdagen skulle avslå motionen 1977/78:522.

Reservation hade avgivits beträffande övergångstiden för höjning av aktiekapitalet av Lennart Andersson, Stig Olsson, Elvy Nilsson, Åke

Gillström, Ingemar Konradsson, Owe Andréasson och Birgitta Johansson (samtliga s) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa att riksdagen med anledning av motionen 1977/78:522 skulle anta av reservanterna upprättade

1. förslag till lag om ändring i lagen (1973:303) om ändring i lagen (1944:705) om aktiebolag,

2. förslag till lag om ändring i lagen (1974:990) om den skattemässiga behandlingen med anledning av övergång från aktiebolag till annan företagsform, m. m., vilka lagförslag i huvudsak innebar, att den år 1977 förlängda övergångstiden i samband med de år 1973 antagna bestämmelserna om lägsta tillåtna aktiekapital skulle avkortas så att övergångstidens slut bestämdes till utgången av år 1979.

LENNART ANDERSSON (s):

Herr talmän! Aktiebolagslagen har diskuterats i riksdagen två gånger under 1977, beroende på de ändringar som den nuvarande regeringen har föreslagit i en relativt ny lag. Den fråga som vi från socialdemokratiskt håll framför allt vänder oss mot är att övergångstiden för bolag, vars aktiekapital inte uppgår till minst 50 000 kr., har förlängts till utgången av år 1981.

Vi kan för vår del inte acceptera att den tidigare beslutade övergångstiden på fem år ytterligare förlängs med tre år. Därför har vi genom vår motion på nytt aktualiserat frågan i riksdagen. Vårt förslag är att avkorta den förlängda övergångstiden med två år, från utgången av 1981 till utgången av 1979.

Jag vill på nytt påminna kammarens ledamöter om att antalet aktiebolag kraftigt ökade under såväl 1960-talet som 1970-talet. Vid årsskiftet 1965-1966 fanns ca 66 000 aktiebolag, och fem år senare, vid årsskiftet 1970-1971, hade antalet ökat till 100 000. Vid utgången av år 1973 var antalet ca 133 000.

Mot denna bakgrund var det helt naturligt att det i riksdagens beslut år 1973 om vissa förändringar i aktiebolagslagen ingick att aktiekapitalet för nya bolag skulle höjas från 5 000 kr. till 50 000 kr. Reglerna om ett aktiekapital på 5 000 kr. hade då varit oförändrade sedan slutet av 1800-talet.

De redan existerande bolagen fick en övergångstid på fem år för att höja aktiekapitalet till 50 000 kr. Den övergångstiden får sägas vara väl avvägd och kan med sakliga skäl ej påstås vara för kort.

När riksdagen 1975 beslutade om en helt ny aktiebolagslag, fanns i materialet en hel del mycket belysande statistik över antalet bolag och huruvida dessa bolag faktiskt bedrev verksamhet eller inte. I propositionen fanns då uppgifter som visade att det var inte mindre än 65 000 aktiebolag som inte drev rörelse med anställd arbetskraft. Ungefär samtidigt hade företagsskatteutredningen gjort en rad stickprovsundersökningar i syfte att få en mera detaljerad bild av dessa 65 000 aktiebolag. Undersökningarna visar att omkring 20 000 av dessa bolag bedriver någon form av rörelse, att 15 000 är vilande bolag och att 30 000 är skrivbordsbolag.

Helt följdriktigt hade vi då – och även under 1977 – debatt om i vilken utsträckning aktiebolagsformen utnyttjades för skattefusk och skatteflykt. Vi kan konstatera att under 1970-talet har metoderna att undgå att betala skatt

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Övergångstiden
för höjning av
aktiekapital*

Torsdagen den
20 april 1978

*Övergångstiden
för höjning av
aktiekapital*

blivit alltmer raffinerade. Det är inte att undra på att samhället har tvingats vidta en rad motåtgärder. Jag konstaterar med tillfredsställelse att alla partigrupper här i riksdagen vid flera tillfällen har sagt sig arbeta för att stävja ett sådant missbruk. Men det skulle vara ännu mer stimulerande att få uppleva att man också hade visat prov på denna vilja när det nu gäller frågan om övergångstiden för höjning av aktiekapitalet i bolagen.

Vi kan också konstatera att det låga aktiekapitalet har medfört att en rad människor för kortare tid har kunnat starta bolag. Under de senaste åren har vi fått inregistrera många konkurser inom den gruppen av bolag, ofta med svåra konsekvenser för de anställda.

I dag kan man konstatera en ny konsekvens av att övergångstiden har förlängts med ytterligare tre år. De tidigare bolagen med ett aktiekapital på 5 000 kr. är nu mycket begärliga objekt; en del människor och firmor vill gärna köpa upp dem. Man kan fråga sig: I vilket syfte har dessa bolag i dag blivit så attraktiva? Jag tror inte att jag behöver upplysa kammarens ledamöter om motivet – det kan många räkna ut själva.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

IVAN SVANSTRÖM (c):

Herr talman! Det är inte så länge sedan riksdagen prövade de här frågorna som nu på nytt har aktualiserats i den motion som Lennart Andersson har argumenterat för, eller rättare sagt den reservation som är en följd av motionen – han har nämligen funnit att man inte kan tillstyrka motionen i dess ursprungliga form.

Lennart Andersson har argumenterat för den ståndpunkt som kommer till uttryck i reservationen, men det har inte, enligt min bedömning, tillfört den debatt vi hade för mindre än ett år sedan något särskilt nytt.

Jag vill framhålla att när vi förra våren behandlade den här frågan i riksdagen med anledning av en proposition, vari föreslogs att övergångstiden för höjning av minimikapitalet i aktiebolag som var bildade före den nya lagens tillkomst skulle förlängas från utgången av år 1978 till utgången av år 1981, så var motiven för en förlängning av två olika slag. För det första var det uppenbart att många mindre företag i aktiebolagsform på grund av de rådande konjunkturerna och den besvärliga kreditmarknaden skulle få svårigheter att snabbt höja sitt aktiekapital till 50 000 kr. För det andra hade 1974 års bolagskommitté i en skrivelse till regeringen anmält att man inte skulle hinna slutföra sitt uppdrag inom den ursprungligen beräknade tiden. Vid det tillfället accepterade dock icke socialdemokraterna något av dessa argument utan röstade mot den föreslagna förlängningen av övergångstiden.

När man nu i år har återkommit i en motion, där man har krävt att den ursprungliga fristen till utgången av 1978 skulle gälla, har man tvingats – som jag sade förut – att i reservationen göra en förkortning till två år i stället.

Detta ställningstagande är intressant, för enligt min bedömning är det betecknande för hur pass litet man tar hänsyn till de mindre företagen och dessa företags villkor. Det borde vara ganska självklart att man inväntar resultatet från ett pågående utredningsarbete. Detta omfattar ju såväl frågan

*Övergångstiden
för höjning av
aktiekapital*

om en ny handelsbolagslag som frågan om en ny företagsform särskilt anpassad för de mindre företagen. Innan man begär att de företag som inte lyckas uppnå ett aktiekapital på 50 000 kr. skall tvingas välja ny företagsform, bör såväl utredning föreligga som beslut vara fattat med anledning av utredningen. Det är dessutom ibland för företagen ganska svåra överväganden som måste göras innan det är möjligt att avgöra vilken företagsform som är bäst lämpad för en viss verksamhet. Den seriöse företagaren är också mån om, när han väl har valt företagsform, att han inte skall vara tvungen att ompröva sitt beslut alltför snart.

Om man alltså vill uppmuntra seriös företagsamhet och stimulera nyföretagande grundat på en angelägen innovationsverksamhet, bör man vara intresserad av att ge näringslivet rimligt rådrum, att utforma regelsystemet på ett hanterligt sätt även för de mindre företagen. Dessa har inte alltid tillgång till eget juridiskt kunnande, och då är det av största vikt att frågan om hur den nya handelsbolagslagen skall se ut och beslut om vi skall införa en ny företagsform här i landet är avklarade, innan de företag som anser sig ha svårt att uppfylla en hög minimikapitalgräns tvingas ta ställning till vilken företagsform de skall välja i framtiden.

Vi har inom utskottsmajoriteten mot denna bakgrund varit förvånade över att socialdemokraterna förra året motsatte sig ett uppskjutande av övergångstiden. Ännu egendomligare tycker vi att det är att de i år kommer tillbaka och kräver att riksdagen skall ändra sitt tidigare fattade beslut och nu förkorta övergångstiden. Den krympning av övergångstiden som föreslås i motionen har, som jag sagt förut, ej kunnat uppföljas i reservationen. Därmed har också avståndet mellan oppositionens och majoritetens förslag krympt. För två års tidsvinst är man här beredd att gå ifrån den goda parlamentariska principen att åtgärder inte bör vidtagas när ett i sammanhanget betydelsefullt utvecklingsarbete pågår.

Jag beklagar att vi ej kunnat bli eniga om denna fråga i utskottet. I reservationen hävdas liksom även Lennart Andersson nu gör i sitt anförande att det är för att bekämpa den ekonomiska brottsligheten som övergångstiden bör avkortas. Liksom Lennart Andersson vill jag uttala att vi alla i riksdagen är eniga om att brottslighet och då inte minst den organiserade ekonomiska brottsligheten skall bekämpas på alla sätt. Den borgerliga regeringen har föreslagit konkreta åtgärder i detta sammanhang.

Att emellertid som föreslås i reservationen utforma civilrättsliga regler så att seriös näringsverksamhet försvåras måste vara ett orimligt sätt att bekämpa ekonomisk brottslighet. Är det f. ö. någon ledamot av kammaren som tror att grov ekonomisk brottslighet kan hindras genom en höjning av minimikapitalet i aktiebolag till 50 000 kr.? Nej, de skattefiffelare som opererar i den branschen rör sig nog i allmänhet med mycket större belopp. Effektivare sätt att beivra alla – observera alla – former av undanhållande av skatter och avgifter finns säkerligen. Jag vill hålla med Lennart Andersson om att formerna i det sammanhanget blir mer och mer raffinerade. Men det är uppenbart att den form som kan förekomma i detta fall, och onekligen också gör det, till sin relativa omfattning är tämligen begränsad.

Att genom på nytt ändrade regler krångla till det för företagare på ett sätt som gör att det är svårt att veta vad som är gällande rätt och hur man skall bete sig för att handla lagligt är naturligtvis inte ägnat att minska den ekonomiska brottsligheten. Inte heller är det ägnat att stimulera småföretagsamheten. Reservationen kan sägas ligga i linje med det motstånd som tyvärr har förekommit när den borgerliga majoriteten velat genomdriva olika förbättringar just för de mindre företagen.

Med hänvisning till det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

LENNART ANDERSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Ivan Svanström säger nu att han är beredd att medverka till att skattefusk och skatteflykt på olika sätt skall bekämpas. Men när vi kommer in på en diskussion om varför aktiebolagsformen i så stor utsträckning kommer till användning vill Ivan Svanström inte längre bidra till dessa strävanden. Det kan väl ändå inte vara obekant för Ivan Svanström att det just nu pågår en rätt omfattande handel med de gamla bolagen, som f. n. bara har ett aktiekapital på 5 000 kr.?

Jag skall inte här närmare gå in på vilka misstankar man kan hysa om syftena bakom det förhållandet att handeln med dessa gamla bolag har blivit så omfattande som den är. Man kan dock inte frigöra sig från misstanken att det här också finns ekonomiska aspekter med i bilden.

Sedan säger Ivan Svanström att det är vi som ändrar besluten och att det nu börjar bli krångligt. Får jag då påminna om att det inte är den socialdemokratiska gruppen som påbörjat arbetet med att ompröva tidigare beslut. Den socialdemokratiska majoriteten beslutade år 1973 förändringar i aktiebolagslagen som innebar att aktiekapitalet skulle höjas till 50 000 kr. för nya bolag. De tidigare bolagen fick hela fem år på sig att räkna upp aktiekapitalet eller gå över till en annan företagsform. När vi fattat detta beslut kan man inte som Ivan Svanström nu gör hävda att vi frångick principen om att man inte bör ompröva företagsformerna alltför snart, ty som jag tidigare framhållit hade aktiekapitalet stått stilla ända sedan slutet av 1800-talet.

Sedan den nuvarande regeringen tillträtt blev en av de första åtgärderna att upphäva det tidigare beslutet att förlänga övergångstiden på fem år med ytterligare tre år. Man bör hålla detta i minnet, för det är orsaken till att vi återkommer till den här frågan så ofta som vi gör. Man kan alltså inte beskylla oss för att ha startat omprövningen av tidigare riksdagsbeslut.

IVAN SVANSTRÖM (c) kort genmäle:

Herr talman! Om förkortningen av tiden för de äldre bolagen att uppfylla de nuvarande reglerna om 50 000 kr. som minimibelopp för aktiekapital uteslutande vore ett väsentligt skatteflyktsintresse, så kunde man tala om att vara med i kampen. Men enligt den bedömning vi har skulle man genom att fullfölja denna sak snabbare än förutsatt och innan utredningarna är färdiga kasta ut barnet med badvattnet. Som jag anförde nyss har jag den uppfattningen att man i första hand måste se till de seriöst arbetande

småföretagarnas möjligheter att fortsätta och vidareutveckla sitt arbete.

Om Lennart Andersson ännu en gång läser på s. 12 i vårt utskottsbetänkande, finner han att utskottet där erinrar om att vi i samband med 1974 års behandling begärde införande av en särskild bolagsform för mindre företag. I det sammanhanget underströk vi vikten av att den begärda utredningen arbetade så skyndsamt att utredningsresultatet kunde leda till lagstiftning i god tid före utgången av år 1978.

Bolagskommittén har nu i riktig ordning meddelat, att den inte kommer att bli färdig med detta arbete inom den tid man från början hade tänkt sig. Detta har givit regeringen anledning att i samband med det småföretagarpaket, som presenterades och som var avsett att i olika sammanhang stimulera denna näringsverksamhet – framför allt i de mindre företagens form – erinra om att däri ingick som en del förlängningen av tiden för de gamla bolagens höjande av aktiekapitalet till 50 000 kr. Denna del är ganska väsentlig, eftersom de som nu har denna företagsform rimligen bör ha möjlighet att överväga om de vill utnyttja någon annan företagsform, t. ex. den som bolagskommittén kan komma att föreslå. Därför tror jag att det är angeläget att man inväntar denna och andra utredningar.

LENNART ANDERSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall avstå från att gå tillbaka till historiken och redogöra för hur det var när bolagskommittén utökades och sedan anmälde att den inte hann få arbetet färdigt.

Jag vill i stället konstatera att Ivan Svanström inte svarar någonting på min fråga om den omfattande handel som nu pågår med bolag som bara har ett aktiekapital på 5 000 kr. Jag hade trott att den omständigheten skulle oroa Ivan Svanström en hel del, men jag fick inga som helst kommentarer till denna företeelse. Om denna handel skall få pågå t. o. m. utgången av 1981 eller ändå längre, är det i dag svårt att överblicka vilka konsekvenser det kan föra med sig, varför vi på vårt håll anser det angeläget att avkorta den förlängda övergångstiden. Vi hävdar att den femåriga övergångstid som riksdagen från början beslutade om är fullt tillräcklig.

IVAN SVANSTRÖM (c) kort genmäle:

Herr talman! Om det är så, Lennart Andersson, vilket jag inte känner till, att en betydande illegal handel med sådana här bolag förekommer, har jag naturligtvis ingen anledning att säga att detta skulle vara en önskvärd företeelse – tvärtom.

Beträffande den ursprungliga övergångstiden på fem år var vi, såvitt jag minns, ense i lagutskottet om att den tiden kunde anses vara väl avpassad. Vad som sedan har hänt – jag behöver inte gå in på det historiska sammanhanget – är ju att bolagskommittén, i likhet med många andra utredningar, efter att ha trängt närmare in i problemen funnit att den behöver ta längre tid på sig än vad man från början hade räknat med. Detta måste väl då, Lennart Andersson, rimligen resultera i att kommittén får denna vidgade möjlighet och att företagarna under tiden ges en chans att ytterligare vänta

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Övergångstiden
för höjning av
aktiekapital*

*Övergångstiden
för höjning av
aktiekapital*

med att ompröva sin situation, så att man kan undersöka om de skulle kunna begagna sig av de nya företagsformer som med betydande säkerhetsgrad kommer att föreslås av kommittén.

BIRGITTA JOHANSSON (s):

Herr talman! Till lagutskottets betänkande nr 20 finns en reservation fogad, som Lennart Andersson har redogjort för. Jag vill här inledningsvis passa på att yrka bifall till denna reservation.

Frågan om höjningen av aktiekapitalet från 5 000 till 50 000 kr. är ingalunda något nytt ärende för kammaren. År 1973 beslutade riksdagen att aktiekapitalet skulle höjas från 5 000 till 50 000 kr. Genom övergångsbestämmelser skulle 5 000-kronorsbolagen få fem år på sig att anskaffa kapital. När 1973 års beslut fattades räknade man med att det efter utgången av 1978 inte skulle finnas några 5 000-kronorsbolag kvar. Vi som arbetar fackligt tyckte att det var ett bra beslut. Vi har på nära håll sett hur bolag med aktiekapital på 5 000 kr. ofta utgör ett hot mot anställningstryggheten. Det är inte bara ett hot mot våra kamraters anställningstrygghet, utan det är också ett sätt för bolagen att bedriva skumraskaffärer.

I remissvaren, som lämnades med anledning av propositionen 1973:93, var det många av instanserna som hyste farhågor för skatteflykt. Länsåklagaren i Hallands län framhöll att det fanns åtskilliga bolagsbildningar som inte var motiverade av sunda företagsekonomiska skäl – ibland används bolagsformen bara för att genomföra olika icke önskvärda manipulationer, särskilt av skatterättslig karaktär.

Riksskatteverket påpekar också att de små aktiebolagen vållar taxeringsmyndigheterna betydande problem. Stora svårigheter föreligger att uppmärksamma och ta ställning till transaktioner av olika slag som förekommer mellan fåmansbolag och deras huvudaktieägare och som ofta har till syfte att kringgå gällande skattebestämmelser. Granskningen av de små bolagen och deras huvudaktieägare är därför besvärlig och tar en betydande del av skatte- och taxeringskontrollens resurser i anspråk.

På fackligt håll ser vi det som ett hot att övergångstiden har blivit förlängd. Möjligheterna att köpa upp 5 000-kronorsbolag och därmed utnyttja bolaget systematiskt, för att försvåra skattekontrollen och undkomma skatteindrivning, ökar.

TCO säger att den låga gränsen i fråga om aktiekapitalets storlek har möjliggjort tillkomsten av åtskilliga icke önskvärda bolagsbildningar. Vid de konkurser som i många fall har blivit följden har arbetstagarna mist sina arbeten, med åtföljande svårigheter att få nya anställningar. Enligt TCO:s mening skulle många sådana bolag aldrig komma till stånd, om det minsta tillåtna aktiekapitalet snabbt övergår till 50 000 kr. Med hänsyn till arbetstagarnas rätt till trygghet i anställningen bör kammaren därför i dag stödja den socialdemokratiska reservationen. Den borgerliga regeringen har genom propositionen 1976/77:109 nonchalerat de fackliga kraven och tillåter därmed skatteflykt.

I propositionen 1976/77:109 har den borgerliga regeringen rivit upp tidigare

fattat beslut bl. a. på grund av en skrivelse från SHIO. De fackliga organisationerna hade inte vid det tillfället möjlighet att yttra sig. Men jag kan försäkra kammarens ledamöter, att den fackliga rörelsen bestämt motsätter sig en förlängning av övergångstiden för höjning av aktiekapitalet.

I samband med propositionen motionerade lagutskottets s-ledamöter om att någon förlängning av övergångstiden inte skulle ske. Vi fick inget gehör för vårt förslag. Det är därför som vi under den allmänna motionstiden har återkommit med våra krav.

Skatteflykt, skumraskaffärer och konkurser har inte minskat sedan den borgerliga regeringen tillträdde hösten 1976. Ökning av olika villkorlösösa subventioner till företagen sker däremot så gott som dagligen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Lennart Andersson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Lennart Andersson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 20 mom. 2. röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Lennart Andersson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Lennart Andersson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 154
Nej - 143

§ 17 Barns rättsliga ställning

Föredrogs lagutskottets betänkande 1977/78:23 med anledning av motioner om barns rättsliga ställning.

I detta betänkande behandlades motionerna
1977/78:1003 av Inger Lindquist (m),
1977/78:1011 av Jörn Svensson m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Barns rättsliga
ställning*

Torsdagen den
20 april 1978

*Barns rättsliga
ställning*

regeringen begärde förslag till åtgärder för att effektivt skydda barns rätt till umgänge med icke vårdnadshavande förälder,
1977/78:1012 av Allan Åkerlind (m) samt
1977/78:1470 av Kerstin Andersson i Hjärtum (c) och Kerstin Göthberg (c).

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. beträffande barns processuella ställning avslå motionen 1977/78:1003,
2. beträffande tvångsförflyttning av barn avslå motionen 1977/78:1012,
3. beträffande utövande av umgängesrätt avslå motionen 1977/78:1011,
4. beträffande resekostnader vid utövande av umgängesrätt avslå motionen 1977/78:1470.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Umgängesrätt är en rättighet som tillmäts stor betydelse i svensk familjerättspraxis. En förälder som inte har vårdnaden får inte fråntas sin umgängesrätt annat än under kvalificerade omständigheter. Lagstiftarna har mycket klart och i upprepade sammanhang understrukit att en vårdnadshavare inte får hindra eller försvåra umgängesrätten. Man har betonat att umgängesrätten inte bara är till för den umgängesberättigade utan att den också för barnet är en viktig rättighet. Det finns t. o. m. ett prejudikat från Svea hovrätt, där det betonas att en vårdnadshavare faktiskt har skyldighet att så förbereda barnet, att umgängesrätten kan utövas utan friktioner.

Lagstiftarens inställning är klar. Lagutskottets värderingar i det nu aktuella betänkandet är också entydiga och i överensstämmelse med vpk-motionen.

Ändå räcker allt detta inte för att komma till rätta med problemen. Vägrad eller försvårad umgängesrätt är en utbredd företeelse. Det föreligger uppenbara svårigheter att skydda umgängesrätten. I tusentals fall årligen trakasserar vårdnadshavande föräldrar de umgängesberättigade och sätter därmed också barnen i skottlinjen för striden mellan föräldrarna.

Möjligheterna att sabotera umgängesrätten är tyvärr stora. Det finns exempel på att vårdnadshavare, trots upprepade beslut i instans efter instans, lyckats undandra sig beslutens konsekvenser. Det finns ett aktuellt exempel på hur en umgängesberättigad förälder, en på allt sätt skötsam och lämplig människa, på grund av sådant sabotage inte fått se sitt barn på tre år. I ungefär 350 fall årligen är vårdnadshavarens trakasseri så långt gånget, att den umgängesberättigade tvingas gå till länsrätten. Men det är i knappt tioalet fall som hämtning verkställs. I regel tycks den umgängesberättigade ge upp striden inför de oändliga möjligheter till rättsliga finter, uppskov, omständliga procedurer och löftesbrytande från vårdnadshavaren som den umgängesberättigade i praktiken är närmast maktlös mot.

Det stora flertalet barn till icke samlevande föräldrar har en klar önskan att hålla en levande, kontinuerlig kontakt med båda föräldrarna. Barnen ger ofta

lika starka som rörande och uttrycksfulla bevis för denna sin inställning – och det även i fall där fiendskapen mellan föräldrarna utsätter barnens lojalitet och integritet för stora påfrestningar.

Denna barnets rätt är fast förankrad i lagstiftningen och hos lagstiftarna. Den måste därför hävdas med all kraft. Det måste bli slut på de omfattande sabotagen.

Utskottet och vpk-motionärerna har samma värdering när det gäller att man skall hävda umgängesrättens okränkbarhet. Men vi är från motionärernas sida ändå inte nöjda när det gäller utskottets förslag till åtgärder. Utskottet vill nöja sig med att låta ett par av de sittande utredningarna inom ramen för sitt pågående arbete utarbeta förslag till åtgärder.

Det är i och för sig sant att det finns sidor av problemet som man har anledning att tänka över närmare. Exempelvis är procedurerna när det gäller tvister i umgängesfrågor ovanligt omständliga. Skall de göras om fordrar det naturligtvis viss utredning. Tvister om umgänget har ett visst samband med praxis i vårdnads mål på så sätt att traditionella och förvridna värderingar av föräldraroller och föräldraegenskaper ofta leder domstolarna till felaktiga domslut, där den i praktiken minst lämplige föräldern tyvärr alltför lätt kan få vårdnaden och där detta leder till trakasserier mot umgängesrätten. Också detta, som har att göra med proceduren i vårdnads mål och med innebörden i begreppet "barnets bästa", förtjänar att utredas djupare.

Men detta hindrar inte att man redan nu, i enlighet med vpk-motionens krav, borde kunna begära åtgärder från regeringen, åtgärder som kan vidtas utan att man först måste stoppa dem i den särskilda utredningskvarnen. Det är faktiskt så att situationen börjar bli allvarlig. Vad som har gjorts under de senaste tio åren har egentligen inte lett till rättelse.

Redan 1970 pekade föreningen Familj och rätt vid en uppvaktning hos familjelagsakkunniga på bristen i lagstiftningen, enligt vilken den umgängesberättigade föräldern saknar rätt att begära stöd hos barnavårdsman för att hävda sitt och barnets intresse av ett ostört umgänge. Föreningen tog upp samma sak med statsrådet Lidbom 1971. Både statsrådet och de sakkunniga ansåg då att frågan var för tidigt väckt. Vpk berörde frågan i en motion 1973, och lagutskottet gjorde i samband med det ett viktigt uttalande – man framhöll nämligen att om en vårdnadshavare försvårar umgängesrätten kan det vara ett skäl att ompröva vårdnaden. Detta var ett viktigt understrykande, men det har inte haft någon synbar verkan. För min del känner jag inget enda fall där vårdnaden ändrats av det skälet att vårdnadshavaren har saboterat umgängesrätten.

Vpk motionerade igen vid 1976 års riksdag och lagutskottet biföll då yrkandet – samma yrkande kom också, vill jag minnas, från motionärer från andra partier – att barnavårdslagens 3 a § skulle ändras så att också en umgängesberättigad förälder skulle kunna påkalla stöd för sig och barnet vid umgängesvägran. Riksdagen tillskrev regeringen i saken, men ännu två år senare har den borgerliga regeringen inte verkställt detta beslut. Det finns alltså en riksdagsskrivelse, och därför finns det knappast något skäl att just den där påyrkade ändringen skall behöva vänta på ytterligare utredning.

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Barns rättsliga
ställning*

Även andra åtgärder skulle kunna tänkas bli snabbt genomförda utan väntan på utredning. Utan särskild utredning bör t. ex. socialmyndigheter uppmanas att sätta in mer av flexibla och lämpliga åtgärder i fall av umgängesvägran. När en vårdnadshavare tredskar beträffande umgängesrätten är det som regel ett tecken på att vederbörande har en låst attityd eller en neurotisk inställning till den f. d. samlevnadspartnern, att han eller hon har svårt att befria sig från denne och inte kan få den nödvändiga distansen till ett problem utan använder barnet som slagträ gentemot motparten. Det ligger i högsta grad i barnets intresse att föräldrar av socialmyndighet eller PBU får stöd med att bearbeta den typen av problem. Också stödåtgärder av detta slag kan organiseras utan att det för den skull särskilt behöver utredas.

Det var några exempel på vad som kan göras utan att man behöver avvakta ytterligare utredande, och mot bakgrund av detta, herr talman, tycker jag att det ändå kan vara motiverat att yrka bifall till vpk-motionens krav.

ALLAN ÅKERLIND (m):

Herr talman! Jag har en motion som behandlas i det här betänkandet, motionen 1012. I den motionen yrkar jag att riksdagen snarast möjligt skall föreläggas förslag till lagstiftning som innebär att barnavårdsnämnd eller annan myndighet är skyldig att ta hänsyn till barnets vilja när fråga är om omplacering till annat hem.

Redan i motion nr 805 år 1967 tog jag upp denna fråga. I den motionen påtalade jag bl. a. att barnavårdsnämnden vid omplaceringar inte behövde ta hänsyn till barnets önskemål såvida barnet inte var över 15 år. Detta har inte förändrats.

I motionen skrev jag vidare att det synes lämpligt att berörda bestämmelser i barnavårdslagen ändras så att ifrågavarande barn alltid bereds tillfälle att yttra sig, om barnet uppnått sådan ålder att han eller hon kan antas förstå vad saken gäller samt att barnavårdsnämnden vid ärendets behandling därvid tar största möjliga hänsyn till barnets önskemål. – Detta skrevs alltså i en motion för över tio år sedan.

Andra lagutskottet behandlade motionen i sitt utlåtande nr 51, 1967. Utskottet sade att de frågor som togs upp i motionen borde bli föremål för utredning och att detta borde ske utan tidsutdräkt. Detta biföll riksdagen.

Tidsutdräkten har nu varat i över tio år. Motionen har fortfarande inte lett till något resultat. Under tiden och medan utredningar kommer och går jagas värnlösa barn som djur av barnavårdsnämnder och poliser. De förpassas till hem där de inte vill vara och de värjer sig mot det med den lilla kraft de har.

Det här är en grov barnmisshandel som måste sätta djupa spår i sinnena hos de barn som blir utsatta för dem. Denna misshandel utsätts nu barn för som inte var födda när jag första gången väckte motionen i riksdagen och fick riksdagens bifall till att frågan skulle utredas. Det är mycket beklagligt att det inte har hänt någonting av värde hittills på det här området.

Nu svarar utskottet att utredningen om barnens rätt skall se över föräldrabalken med sikte på att delbetänkande angående vårdnad, umgänge

och överflyttning av barn skall kunna avlämnas våren 1979. Inriktningen nu är alltså att någon form av förslag skall framläggas om ungefär ett år. Med hänsyn till att utredningen alltså med förtur kommer att behandla dessa frågor anser utskottet att några vidare åtgärder inte är påkallade.

Det är ju gott och väl. Jag vill bara uttala förhoppningen att det inte skall dröja tio år till.

*Barns rättsliga
ställning*

INGER LINDQUIST (m):

Herr talman! Det som är gemensamt för de båda motioner som tidigare har berörts och min motion nr 1003 är att de ger uttryck för ett intresse för barnets rätt, för hur barnet har det och för hur man bäst skall komma till rätta med barnets intressen i vissa situationer. Motionerna uttrycker också en viss otålighet – nu måste något snabbt hända.

Bakgrunden till min motion var några uppmärksammade vårdfall där barns desperata handlingar väckte allmän medkänsla och förstämning. Jag varken vill eller kan ta ställning i den sakfrågan, men så mycket framgick klart av förhållandena att det råder stora brister i fråga om barns ställning. Vem vet vad barnet tycker och vad barnet tänker? Vem framlägger barnets synpunkter och vem företräder barnets intressen?

I min motion framhöll jag att den angelägna frågan om barnets processuella ställning när det gäller umgängesrätt och andra vårdnadsfrågor samt vid ifrågasatt verkställighet av sådana beslut borde bli föremål för snabb behandling. Jag förmodar att den frågan utan men för den utredning som sysslar med detta, utredningen om barns rättsliga ställning, skulle kunna brytas ut och behandlas med förtur. "Barnets trängda belägenhet i dessa ömtåliga och svårlösta situationer kräver att något sker och att det sker nu", slutade jag min motion och hemställde alltså att kommittén rörande förstärkning av barns rättsliga ställning fick i uppdrag att snarast framlägga förslag om barnets processuella ställning.

Jag var också fullt och fast besluten att driva den frågan till en lösning. Den inställningen hade jag ända tills vi hade en hearing i utskottet med ordföranden i denna utredning. Vid den hearingen framkom det att man just skulle börja med att ompröva vissa regler i föräldrabalken – reglerna om vårdnad, umgänge och överflyttning av barn. Det framkom också att man skulle framlägga förslag i dessa frågor första halvåret 1979. Ordföranden redogjorde ingående för utredningens sätt att arbeta och vilken inställning utredningen hade till frågorna om barnets rätt. Det övertygade mig om att det skulle vara fel och även omöjligt att nu fatta några avgöranden i dessa frågor.

Slutligen vill jag framhålla att jag tycker det är glädjande att märka att en utredning som sysslar med så viktiga frågor som barns väl och ve vill ha en fast grund att stå på innan den föreslår åtgärder för individer som inte kan säga ifrån hur de vill ha det. Det är någonting som vi inte var särskilt bortskämda med när det gällde viss familjelagstiftning under den tid då socialdemokraterna satt i regeringsställning.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Torsdagen den
20 april 1978

*Barns rättsliga
ställning*

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Vi torde alla vara överens om nödvändigheten av att alla barn får växa upp under så trygga, harmoniska och goda förhållanden som möjligt. Genom exempelvis lagstiftning, upplysning attitydpåverkan samt genom socialpolitiska insatser försöker samhället medverka härtill. Alla barn befinner sig väl ibland i någon form av risksituation, men speciellt torde det gälla barn i splittrade familjer, i de fall då oenighet och motsättningar råder mellan föräldrarna om vårdnaden av barnet liksom om umgängesrätten för den förälder som är skild från vårdnaden.

I lagutskottets betänkande behandlas fyra motioner som på olika sätt tar upp frågor om barns rättsliga ställning och föräldrars möjlighet att utöva umgängesrätt. Som framgår av betänkandet har utskottet avstyrkt samtliga motioner på grund av att alla de frågor som aktualiseras i motionerna är under utredning eller övervägande i övrigt. Riksdagen bör därför enligt lagutskottets mening inte nu göra något särskilt uttalande.

Vikten av en förstärkning av barns rättsliga ställning och större hänsynstagande till barnets intressen vid vårdnadstvister m. m. föranledde riksdagen att i maj 1976 besluta att hos regeringen begära en särskild utredning för att pröva frågorna om förstärkning av barns rättsliga ställning. I februari 1977 tillsatte den nya regeringen den begärda utredningen. Det första resultatet av utredningens arbete är ett nyligen avgivet delbetänkande, i vilket man föreslår förbud mot aga av barn.

Utredningen fortsätter nu sitt arbete i enlighet med direktiven. Det gäller närmast en översyn av föräldrabalken med utgångspunkt i barnens bästa. Enligt uppgift från utredningen, och som även nämnts av tidigare talare här, kommer utredningen nästa vår att avge ett debetänkande som behandlar frågor om vårdnad, umgängesrätt och överflyttning av barn.

Med hänsyn till det utredningsarbete om barnens rätt som pågår råder det inget tvivel om att de önskemål som framförts i motionerna är tillgodosedda. Det gäller Inger Lindquists motion, som hon själv nyss sagt. Jag tycker att det även gäller Allan Åkerlinds motion och de krav som Jörn Svensson framför i sin motion. Jörn Svensson kräver effektivare åtgärder för att skydda barns rätt till umgänge med icke vårdnadshavande förälder. Eftersom utredningsarbete pågår tycker jag att även Jörn Svensson skulle ha kunnat nöja sig med att konstatera vad som har redovisats av utskottet. Det är möjligt att Jörn Svensson nästan nöjer sig med det, för om jag uppfattade honom rätt sade han att det trots det utredningsarbete som pågår kunde vara motiverat att yrka bifall till motionen.

Vad det gäller frågan om icke vårdnadshavande förälders utövande av umgängesrätten framhåller Jörn Svensson helt riktigt i sin motion att utövandet av umgängesrätten i många fall på olika sätt förhindras eller försvåras av den vårdnadshavande föräldern. Det råder inget tvivel om att sådant bör motverkas, och lagutskottet har både 1973 och 1976 kraftigt framhållit att samhället måste se allvarligt på åtgärder från vårdnadshavare att försöka förhindra umgängesrätten.

I sitt slutbetänkande föreslår socialutredningen att det skall vara möjligt att

tillsätta en särskild kontaktman i de fall där relationerna mellan föräldrarna eller mellan en förälder och ett barn är störda, där det råder oenighet osv. och där barnet eller föräldern behöver ett särskilt stöd. Lagutskottets tidigare krav att barnvårdslagen skulle omarbetas så att det tydligt framgår att barnvårdsnämnden är skyldig att ta till vara även den icke vårdnadshavande förälderns intressen hoppas vi härigenom blir tillgodosett.

Med detta korta inlägg har jag velat påminna om dessa frågor som är mycket viktiga både för barn och för föräldrar. Utskottet anser att det är viktiga frågor som motionärerna tagit upp. Vi i utskottet tycker dock att motionärerna har all anledning att vara nöjda med det omfattande arbete som nu pågår på detta område och som näppeligen kan påskyndas genom att riksdagen fattar något annat beslut än att avslå motionerna. Vi hoppas alla att det utredningsarbete som pågår skall leda till att alla barn skall få växa upp under bästa möjliga förhållanden och att de problem som uppstår genom tvångshämtning och genom att barn förhindras att träffa båda sina föräldrar skall kunna lösas på ett för barnen tillfredsställande sätt.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Utskottstalessmannen tycker att även jag borde ha låtit mig nöja med det som har skett. Det skulle jag gärna ha gjort om jag vid en noggrann genomläsning av utskottsbetänkandet hade funnit att det verkligen beaktat alla viktiga sidor av detta problem. Men jag tycker att utskottstalessmannen övertolkar utskottsbetänkandet, som givetvis är positivt i princip men som jag ändå tycker är otillräckligt. Jag skall förklara varför.

Det som vpk den här gången i sin motion fäst det huvudsakliga avseendet vid är just sabotaget mot umgängesrätten, det sabotage som riktar sig inte bara mot barnen utan också mot umgängesberättigade föräldrar på ett ofta trist och tragiskt sätt. Och det problemet har endast delvis upptagits i de förberedelser till olika åtgärder som utskottet redogjort för i betänkandet. Fosterbarnsutredningen hamnar t. ex. helt utanför i det avseendet. Den sysslar inte med detta.

Socialutredningen har nu, hävdas det, kommit med ett förslag till ändring av 3 a § barnvårdslagen, så att även umgängesberättigad förälder skall ha rätt att få bistånd och råd från socialmyndighet. Ja, men det var en alldeles onödig omväg. Denna bestämmelse fanns tidigare och avskaffades, och det var fullständigt onödigt att vänta så här länge med att återinföra den. Det tyder inte på någon särskilt lysande initiativvilja, tycker jag. Man hade inte heller behövt utreda den frågan över huvud taget. Det var alltså bara fråga om ett återställande av en rätt som redan funnits – inte en förbättring av situationen utan bara ett upphävande av en försämring som rått under ett antal år.

Sedan säger utskottet att även andra åtgärder kan behöva övervägas och hänvisar till att dessa närmare överväganden faller inom ramen för det uppdrag som lämnats till utredningen om barnens rätt. Det är bra om utredningen kommer att ta upp detta. Men utskottet har då glömt en viktig

sida, tycker jag, och det är den umgängesberättigade föräldrarnas rätt.

Den umgängesberättigade föräldern är en part som nu grovt missgynnas, och det hade kanske funnits skäl att betona det litet mer. För min del menar jag att vissa saker hade kunnat göras inom ramen för de bestämmelser som nu finns utan att detta hade krävt någon utredning. Och eftersom det finns behov av att handla snabbt för att äntligen få slut på omfattande trakasserier från en del vårdnadshavare mot umgängesrätten, tycker jag gott att utskottet kunde ha visat att det var så pass angeläget genom att inte bara avvakta vad en serie utredningar kommer med.

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Jag vill inte försena middagspausen alltför mycket, men låt mig utan att nu närmare gå in på det påpeka att socialutredningens betänkande just har remissbehandlats.

Låt mig också erinra om den utredning som har att pröva frågan om förstärkning av barnens rätt. Inom ramen för vad som är barnens bästa bör vi se frågan om barns rätt till umgänge med båda föräldrarna. Det är ingen isolerad företeelse.

Låt mig kort erinra om att utredningen enligt direktiven "bör undersöka vilka möjligheter som står till buds att ytterligare tillgodose barnets eget intresse i vårdnadsfrågor. Den bör sålunda söka belysa den centrala frågan om vilka faktorer som bestämmer barnets bästa i vårdnads- och umgängesfrågor. Skäl talar vidare för att barnet behöver någon som under hela handläggningen av ett tvistigt vårdnadsärende har att bevaka uteslutande barnets intresse. Detsamma gäller i fråga om ärende om överflyttning av barn." Att någon skulle särskilt utses för att bevaka barnets intresse är något nytt.

Låt mig även erinra om att i utredningen om barnens rätt är, såvitt jag kan komma ihåg, samtliga politiska partier och dessutom organisationer som särskilt arbetat för att förbättra barnens ställning representerade.

De direktiv utredningen har, den sammansättning utredningen har och de uppgifter som utskottet fått från utredningens ordförande borgar för att utredningen kommer att framlägga ett förslag som i nuvarande läge är det bästa möjliga för att förstärka barnens rätt. Genom något riksdagsbeslut i dag skulle vi inte kunna påskynda utredningen, eftersom den arbetar med förtur med dessa frågor.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det finns inget större behov för mig att gå i polemik mot utskottets talesman. Men jag kan avslutningsvis inte underlåta att påtala att man i debatten – i och för sig med rätta – mycket starkt skjutit fram barnets rätt och intresse. Men det får inte medföra att man glömmer den andra förfördelade parten i sammanhanget, nämligen den umgängesberättigade föräldern. På något sätt tycker jag den delen skjutits i bakgrunden på ett omotiverat vis i utskottstalesmannens redogörelse, liksom i viss mån även i utskottets betänkande.

Mom. 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1011 av Jörn Svensson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 23 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1011 av Jörn Svensson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 283
Nej - 11

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av talmannen beslöts att kammarens förhandlingar skulle fortsättas kl. 19.30.

§ 18 Anmäldes och bordlades

Proposition

1977/78:173 om medel för det nordiska ministerrådets allmänna budget år 1979 m. m.

§ 19 Anmäldes och bordlades

Motioner

1977/78:1934 av *Sven Mellqvist m. fl.*

1977/78:1935 av *Lars Werner m. fl.*

med anledning av propositionen 1977/78:166 om vissa sjöfartsfrågor

1977/78:1936 av *Rolf Hagel* och *Alf Lövenborg*

1977/78:1937 av *Sten Svensson* och *Sven Eric Lorentzon*

1977/78:1938 av *Ulla Tillander*

med anledning av propositionen 1977/78:174 om finansiellt stöd till Svenska Varv AB, m. m.

Nr 125

Torsdagen den
20 april 1978

*Barns rättsliga
ställning*

§ 20 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

*Meddelande
om frågor*

den 20 april

1977/78:421 av *Bengt Silfverstrand* (s) till statsrådet Britt Mogård om åtgärder mot påfrestande buller vid undervisning i maskinskrivning:

Ett flertal undersökningar har visat att bullernivån vid maskinskrivning utgör en såväl psykisk som fysisk påfrestning för både lärare och elever. Ämneslärare som undervisar i maskinskrivning vid gymnasiet har i olika sammanhang och under en följd av år uppvaktat skolmyndigheterna med begäran om åtgärder för att åstadkomma en drägligare arbetsmiljö i maskinskrivningssalar.

Enligt lärarnas uppfattning uppnås detta syfte bäst om antalet elever minskas från nuvarande 30 till 16, vilket senare antal gäller för undervisning i samtliga yrkestekniska och vissa laborativa ämnen i gymnasieskolan.

En motion med begäran om översyn av undervisningsgrupperna i maskinskrivning inlämnades till 1976/77 års riksdag men avslogs med motiveringen att SÖ hösten 1977 startat ett forskningsprojekt benämnt Arbetsmiljön i maskinskrivningssalar. Enligt uppgift kan projektgruppen tidigast till hösten presentera några resultat från företagna bullermätningar, trots att ett ganska omfattande undersökningsmaterial finns tillgängligt i flera kommuner.

Vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga föra att påskynda en lösning av de omvittnat besvärliga arbetsmiljöproblem som råder vid undervisning i maskinskrivning?

1977/78:422 av *Tore Claeson* (vpk) till kommunikationsministern om förbud mot trafik med oljetankers i skärgården:

Under senare år har antalet olyckor och olyckstillbud där oljetankfartyg varit inblandade ökat kraftigt. Kraven på att stoppa all trafik med oljetankers i bl. a. Stockholms skärgård har ånyo aktualiserats genom den senaste grundstötningen av oljetankern Oktavius vid Sandhamn.

Jag vill därför fråga:

Ämnar kommunikationsministern ta initiativ till åtgärder i syfte att inskränka eller stoppa all trafik med oljetankers i den svenska skärgården?

1977/78:423 av *Ylva Annerstedt* (fp) till jordbruksministern om studier av långtidseffekterna av oljekatastrof i Himmerfjärden:

I oktober 1977 grundstötte oljetankern Tsesis i farleden mellan Södertälje-Landsort. Ca 1 500 ton råolja läckte ut i Himmerfjärden. I samband härmed ansökte Askölaboratoriet om medel för en uppföljningsstudie av

långtidseffekterna på ekosystem och organismer i Himmerfjärden. Denna ansökan avslogs av naturvårdsverkets forskningsnämnd den 16 mars 1978.

Mot bakgrund av att Askölaboratoriet under många år gjort undersökningar av de aktuella vattnen är det ett unikt tillfälle att få följa upp vad som händer med så väl kartlagda vatten efter en oljekatastrof.

Med hänvisning till nämnda förhållanden vill jag ställa följande fråga till jordbruksministern:

Vilka insatser kan jordbruksministern göra för att detta unika tillfälle till uppföljning av en oljekatastrof skall kunna utnyttjas?

1977/78:424 av *Björn Eliasson* (c) till arbetsmarknadsministern om åtgärder för att bevara sysselsättningen i Sollefteå:

Sollefteå kommun har det besvärligt. Detta är inget nytt. Kommunen har under många år besvärats av avfolkning och hög arbetslöshet. Men läget, som det nu är, är allvarligare än tidigare. F. n. går 690 personer arbetslösa, och detta innebär att närmare 10 % av de förvärvsarbetande saknar jobb. Förvärvsfrekvensen är dessutom låg. Den siffran kan öka om planerna på en nedläggning av Eiserfabriken i Sollefteå fullföljs. Det är därför nödvändigt att snabbt sätta in arbetsmarknadspolitiska åtgärder i Sollefteå för att reda ut den dystra situationen.

Med anledning av detta anhåller jag om att till arbetsmarknadsministern få ställa följande fråga:

Är arbetsmarknadsministern beredd att sätta in särskilda åtgärder för att klara sysselsättningen i Sollefteå kommun?

1977/78:425 av *Birger Nilsson* (s) till industriministern om statligt stöd till Hissmofors sulfidfabrik, m. m.:

Den 17 april 1978 varslade NCB samtliga anställda vid Hissmofors sulfidfabrik om uppsägning. NCB har samtidigt meddelat att man har planer på att förlägga en ersättningsindustri till Hissmofors och har därför av industridepartementet begärt underhandsbesked beträffande lokaliseringstöd.

NCB:s styrelseordförande, Gunnar Hedlund, har förklarat att fortsatt drift vid Hissmofors endast kan ske med statlig hjälp, dvs. att staten täcker de förluster som uppstår vid fortsatt drift av sulfidfabriken.

Jag vill därför fråga industriministern:

1. När kommer regeringen att behandla NCB:s begäran om förhandsbesked för lokaliseringstöd till nyetablering av industri i Hissmofors?

2. Är regeringen beredd att ge NCB stöd till driften av Hissmofors sulfidfabrik under perioden fram tills en ersättningsindustri blir etablerad i Hissmofors?

Nr 125

§ 21 Kammaren åtskildes kl. 18.01.

Torsdagen den
20 april 1978

In fidem
BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert